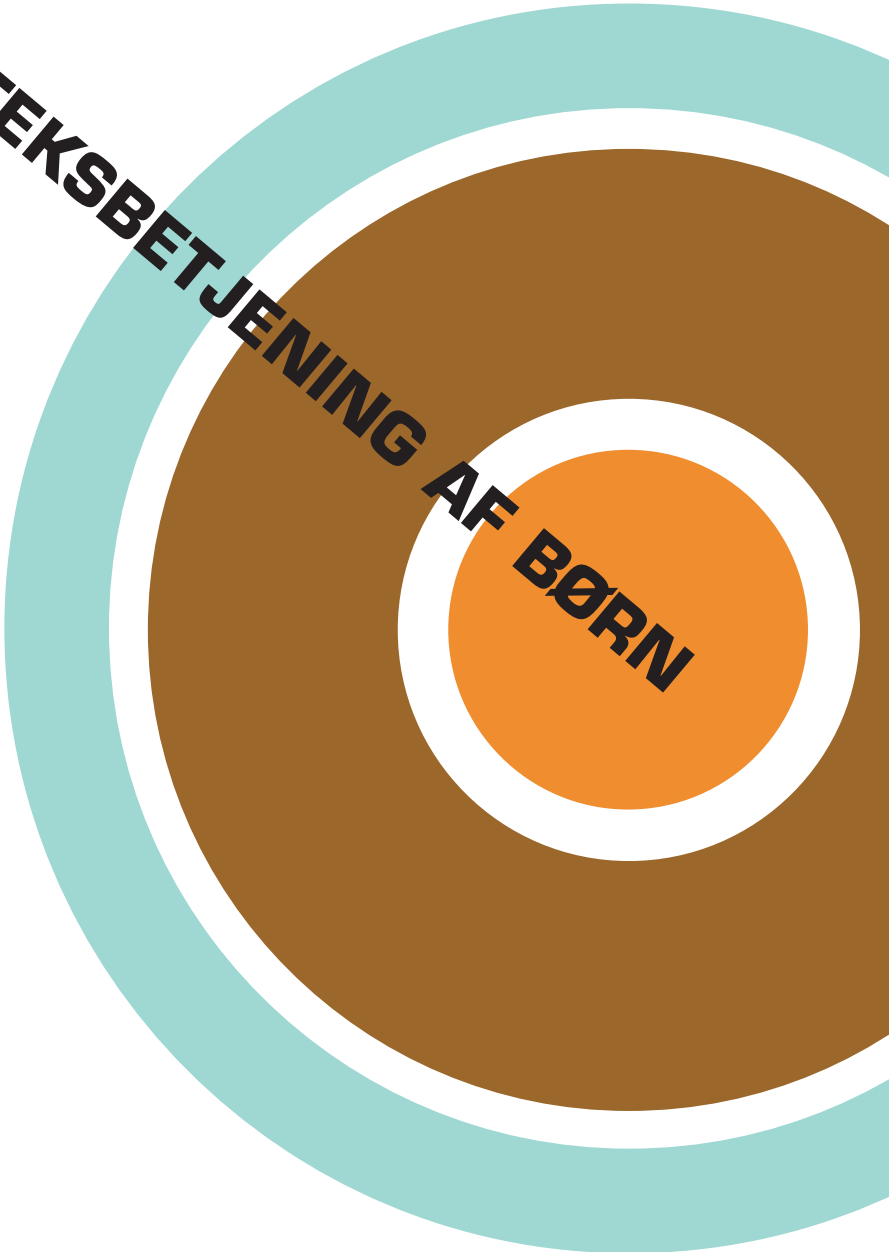

FREMTIDENS BIBLIOTEKS BETJENING AF BØRN

FREMTIDENS BIBLIOTEKS BETJENING AF

BØRN

Fremtidens biblioteksbetjening af børn

Tekst: Udvalget. Dog er kap. 2 forfattet af professor Kirsten Drotner med bidrag af lektor Carsten Jessen.

Redaktion: Anna Enemark Brandt (hovedredaktør),
Ann Poulsen, Biblioteksstyrelsen

Udgivet i 2008 af:
Biblioteksstyrelsen
H.C. Andersens Boulevard 2
1553 København V
bs@bs.dk

Layout: Stæhr Grafisk
Illustrationer: Anders Morgenthaler,
Sidsel Gelting Hodge og Astrid Mody

Typografi: Univers
Tryk: C.S. Grafisk A/S, Århus
Oplag: 3000

ISBN: 978-87-92 057-19-8
ISBN: Elektronisk: 978-87-92 057-17-4

Rapporten kan hentes på www.bs.dk

Ophavsretten til denne publikation tilhører Biblioteksstyrelsen.
Teksterne må frit gengives med kildeangivelse.

FORORD

BIBLIOTEKER FOR BØRN – OGSÅ I FREMTIDEN

Børnebiblioteket er vores ældste kulturinstitution for børn: Siden de første børnebiblioteker slog dørene op for cirka 100 år siden, har danske børn brugt bibliotekets tilbud flittigt, og mange lokale kulturtilbud til børn er siden hen udsprunget af børnebibliotekets virke. Gennem årene har børnebiblioteket derfor spillet en central rolle i børns dannelsesproces og i udviklingen af den lokale børnekultur.

Sådan er det stadig, og sådan bør det også være i fremtiden. Biblioteket skal fortsat udvikle sig i takt og dialog med det omgivende samfund, så det også fremover støtter op om, at børn kan udvikle de kompetencer, som er nødvendige i vidensamfundet og i et moderne demokrati. Den dannelse som biblioteket skal formidle må satse på både at give børn rum til at danne sig selv og til den dannelse og læring, som de voksne omkring barnet videregiver.

Derfor har jeg bedt udvalget bag denne rapport om at komme med anbefalinger til, hvordan vi kan sikre, at der fortsat vil være et stærkt bibliotekstilbud til alle danske børn.

Fire ud af fem børn kommer i dag jævnligt på biblioteket – det er et imponerende højt tal, set i lyset af de mange forskellige kulturtilbud, børn møder i deres hverdag. Men de flittigste brugere af børnebiblioteket kommer ikke så tit på biblioteket, som de gjorde for ti år siden. Det er der flere grunde til: I løbet af de sidste ti år har de fleste børn f.eks. fået adgang til computer og internet derhjemme, og mange andre kulturtilbud i fritiden konkurrerer om børns tid. Der bliver også købt flere børnebøger af private end nogensinde før.

Der er imidlertid stadig behov for at sikre alle børn lige adgang til et varieret og kvalitetsorienteret kultur- og medietilbud, og der er klart brug for en aktiv formidling. Derfor er det et kulturpolitisk mål for mig at sikre den fortsatte udvikling af biblioteket som et attraktivt omdrejningspunkt i alle børns hverdag, hvor de både får oplevelser og viden, og hvor de får stimuleret og udfordret deres sprog- og læsefærdigheder.

De nye selvbevidste generationer af børn og unge vil have svar på alt mellem himmel og jord, de er utroligt målrettede, de vil inddrages aktivt i det, der foregår på biblioteket, de foretrækker i mange tilfælde at bruge elektroniske medier frem for bøger, og selv små børn tager overraskende hurtigt ny teknologi til sig.

Udfordringen for bibliotekerne i dag er derfor at skabe et rum med en bred vifte af tilbud, der spiller sammen. I fremtidens bibliotek skal børn både kunne møde det klassiske bogtilbud, de mange andre medietilbud, den kvalificerede formidling og de stimulerende aktiviteter – i såvel det fysiske bibliotek som på nettet og i deres dagligdag. Og bibliotekstilbuddet er ikke afhængig af de fysiske vægge. Børn skal have adgang til bibliotekstilbud dér, hvor de færdes i deres dagligdag - i børnehaven, fritidsordningen, skolen m.v.

Med denne rapport er konturerne af et fremtidigt bibliotekstilbud til børn tegnet. Forhåbentlig vil rapporten medvirke til, at biblioteket styrker sin position som en nærværende, relevant og udfordrende institution i børns liv.

*Brian Mikkelsen,
kulturminister*

INDHOLD

KAPITEL 1		
BAGGRUNDEN FOR UDVALGETS ARBEJDE OG SAMMENFATNING		7
1.1	De overordnede tendenser i børns biblioteksbrug og læsning jf. Kulturvaneundersøgelsen	8
1.2	Det politiske grundlag for udvalgets arbejde	9
1.3	Udvalgets opgave: Kommissorium for Udvalg vedrørende fremtidens biblioteksbetjening af børn	10
1.4	Udvalgets medlemmer	10
1.5	Rammerne for udvalgets arbejde	11
1.6	Lovgrundlaget for biblioteksbetjening af børn	12
1.7	Udvalgets sammenfatning	12
KAPITEL 2		
BAGGRUNDSANALYSE AF FREMTIDENS BIBLIOTEKSBETJENING AF BØRN		19
2.1	Børn og biblioteker i vidensamfundet	20
2.2	Børns biblioteker: De store linjer	20
	Oplevelsessamfund, informationssamfund, vidensamfund	20
	Den afhængige og den autonome barndom	22
	Normativ og deskriptiv kulturforståelse	23
2.3	Børnekultur, mediekultur	24
	Produktion, interaktion og dialog via medierne	25
	Mediefunktioner: Oplysning, oplevelse, kommunikation	26
	Globalisering og kommercialisering	27
	Børnekulturens kontekster	27
	En ny legekultur	29
2.4	Biblioteket som børnerum	30
	Børns biblioteker: Være, lære, gøre	31
2.5	Fra kontrol til kommunikation	33
2.6	Digital dannelse og uformelle læreprocesser	35
	Digital dannelse	36
2.7	Udfordringer og anbefalinger: Institutionel helhedskommunikation	37
	Udfordringer i organisationen og professionskulturen	38
	Udfordringer i forhold til materialer og indhold	38
	Udfordringer i forhold til brugerne	39
	Udfordringer i forhold til eksterne relationer	39

KAPITEL 3
UDVALGETS HOVEDANBEFALINGER
- TI BUD PÅ FREMTIDENS BIBLIOTEKSBETJENING AF BØRN 41

1. Nye kompetencer skaber nye aktiviteter i biblioteket 42
2. Biblioteksrummet skal skabe forundring og inspiration 45
3. Bibliotekerne udvikler deres nettilbud 50
4. Børn leger – på biblioteket 54
5. Biblioteket giver børn læseoplevelser og læsefærdigheder 57
6. Skab aktiver i nye samarbejdsformer mellem skole- og folkebibliotek 62
7. Biblioteket skaber fællesskab – også for dem, der er udenfor 65
8. Biblioteket understøtter læring og dannelse 69
9. Biblioteket skal ud, hvor børnene er 73
10. Bibliotekets ledelse satser på børnene 78

KAPITEL 4
INSPIRATION 79

- 4.1 Rum som udviklingsredskab
Kunstnerduoen Bosch og Fjords tanker om biblioteker og børn 80
- 4.2 Børnebibliotekerne har brug for universer
Produktionsselskabet Copenhagen Bombay 85

ANVENDT LITTERATUR 89

BILAG
UDVIKLINGEN I BØRNS KULTURVANER OG BIBLIOTEKSBENYTTELSE 97

Bidrag til regeringsudvalgets redegørelse vedr. fremtidens bibliotekstilbud til børn.
Af lektor, ph.d. Trine Bille, Copenhagen Business School.

KAPITEL 1

BAGGRUNDEN FOR UDVALGETS ARBEJDE OG SAMMENFATNING

1.1 De overordnede tendenser i børns biblioteksbrug og læsning jf. Kulturvaneundersøgelsen

Børns måde at bruge biblioteket på er under forandring, fordi deres medievaner og hverdag har ændret sig i løbet af de sidste ti år. Det fremgår tydeligt af *Kulturvaneundersøgelsen 2004*, som er den aktuelle anledning til, at kulturministeren har nedsat udvalget bag denne rapport.

Ændringerne i børns kulturvaner viser især, at de bruger mere og mere tid på computer, computerspil og internet – samtidig med at de bruger mindre og mindre tid på at læse aviser og blade, og lidt mindre tid på at lytte til musik eller radio og på at se video eller dvd. Bemærkelsesværdigt er det, at børnenes interesse for at læse bøger synes at være lige så stor som for ti år siden. Andelen af børn, der tit læser bøger, er uændret, ifølge undersøgelsen. Og samtidig er der fortsat ca. 1/3 af børnene, der meget sjældent læser i deres fritid.

Interessen for at gå på børnebiblioteket har ændret sig. Mens børnenes brug af skolebibliotekerne fortsat er høj, kommer færre børn og unge jævnlige på folkebibliotekerne. Formentlig fordi de ikke længere har så stort behov for de tilbud, bibliotekerne stiller til rådighed, efter de har fået adgang til computer, internet og andre medier derhjemme.

Interessen for at bruge bibliotekets computere og internet til at søge information og underholdning er faldet, men der er stadig 1/5 af de børn, der kommer på biblioteket, der benytter sig af denne mulighed. Tilsvarende kunne man forestille sig, at udlånet af computerspil og musik også vil falde med tiden som følge af den stigende adgang til disse medier over nettet.

Når børn i dag kommer på biblioteket, er det mest for at låne bøger og blade, og børnebibliotekernes væsentligste og vigtigste funktion er således fortsat at fremskaffe og udlåne bøger, selvom udlånet er faldende. Til gengæld er udlånet af video/dvd til børn steget. Muligvis fordi bibliotekerne har indkøbt flere videoer/dvd'er, muligvis fordi adgangen til film via internettet endnu ikke er fuldt udbygget og tilgængelig.

Man kunne også forestille sig en anden hovedforklaring på, hvorfor færre børn i dag kommer på biblioteket, nemlig nogle generelle ændringer i børns fritidsmønstre. En hypotese kunne være, at børnene i højere grad end tidligere er i pasningsordninger som skolefritidsordninger det meste af eftermiddagen, og dermed i mindre grad har 'fri', til f.eks. at gå på biblioteket. Derfor – og måske også fordi børn i mindre grad end tidligere færdes frit, og i højere grad bliver fulgt og kørt rundt af deres forældre – kunne man forestille sig, at der er færre børn, der selv går eller cykler op på det lokale bibliotek. Denne hypotese kan ikke efterprøves til fulde med udgangspunkt i kulturvaneundersøgelserne, men sammenholdes antal biblioteksbesøg for børn, der går i skolefritidsordning, med børn, der ikke gør, er der ikke noget, der tyder på en forskel i de to gruppers biblioteksbenyttelse.

Når færre børn end tidligere kommer på biblioteket, skyldes det formentlig også, at bibliotekerne ikke i tilstrækkelig grad har udviklet nye tilbud, der matcher børnenes ændrede behov. Overordnet tyder meget derfor på, at bibliotekerne skal udvikle alternative og supplerende tilbud til udlån af primært bøger, hvis de vil fastholde børns interesse for at bruge biblioteket.

Udvalget bag denne rapport har bedt lektor Trine Bille bearbejde den del af *Kulturvaneundersøgelsen 2004*, der handler om udviklingen i børns læsning og biblioteksbenyttelse.

Udover en nærmere gennemgang og beskrivelse af udviklingstendenserne i børns kulturvaner, biblioteksbrug og læsevaner, har Trine Bille blandt andet set på sammenhængen mellem børns og deres forældres aktiviteter. Undersøgelsen viser, at børnenes aktiviteter i stor udstrækning afhænger af forældrenes aktivitetsmønster. Herudover viser undersøgelsen, at der målt på en række udvalgte kultur- og fritidsaktiviteter generelt er ca. 1/3 af børnene, der er meget aktive med en lang række fritids- og kulturaktiviteter, en mellemgruppe på ca. 1/3, der er noget aktive, og 1/3 af børnene, der generelt er meget lidt aktive. [Bilag]

1.2 Det politiske grundlag for udvalgets arbejde

Da *Kulturvaneundersøgelsen 2004* (Bille et al., 2005) blev offentliggjort i 2005, opfordrede kulturministeren de involverede kulturinstitutioner til at reagere, hvis de faldt over påfaldende udviklingstendenser i undersøgelsen. Biblioteksstyrelsen gjorde derfor ministeren opmærksom på det markante fald i de flittigste børnebrugeres besøg på biblioteket.

Undersøgelsen viser også, at børns måde at bruge biblioteket på har ændret sig. Den umiddelbare årsag er formentlig, at mange andre kulturtilbud i dag konkurrerer om børns tid. Og ændringerne er formentlig et udtryk for, at det klassiske børnebibliotekstilbud ikke appellerer lige så stærkt til nutidens børn, som til tidligere generationer.

Kulturministeren tilsluttede sig idéen om at nedsætte et udvalg med det mål at sætte skub i udviklingen af bibliotekstilbud til børn.

Udvalgets arbejde bør ses som et led i de samlede politiske bestræbelser på at udvikle relevante kulturtilbud til børn.

Andre tiltag med samme bestræbelse er blandt andet:

- Læselystkampagnen, som sætter fokus på, hvordan man kan styrke børns sprogfærdigheder, læselyst og læsefærdigheder. Kampagnen blev afrundet med udgangen af 2007, og indsatsen fortsætter i et treårigt program med opbakning fra de tre ministerier bag kampagnen: Kulturministeriet, Undervisningsministeriet og Velfærdsministeriet.
- Børnekulturens Netværk, som arbejder sammen med mange institutioner om at skabe sammenhæng i kulturaktiviteterne for og med børn.
- Regeringens globaliseringsstrategi, som sætter fokus på udviklingen af verdens bedste folkeskole og en undervisning med globalt perspektiv, der giver eleverne forståelse for andre lande og kulturer (Regeringen, 2006).

Det overordnede politiske perspektiv for arbejdet med at udvikle fremtidens bibliotekstilbud til børn er dermed givet:

Biblioteksbetjeningen af børn skal spille sammen med den nationale viden- og udviklingsstrategi, der bestræber sig på at skabe uddannelser i verdensklasse, sikre en stor sammenhængskraft i samfundet og udvikle innovationstiltag på alle niveauer. Bibliotekstilbuddet skal også ses som velfærdssamfundets tilbud om adgang til gode oplevelser, leg og personlig udvikling.

1.3 Udvalgets opgave: Kommissorium for Udvalg vedrørende fremtidens biblioteksbetjening af børn

Udvalget skal vurdere børnebibliotekets fremtidige opgaver og vilkår i lyset af den udvikling, der finder sted i videnssamfundet, herunder specifikt børns ændrede medievaner.

Udvalget skal vurdere i hvilket omfang, der er basis for at etablere nye koncepter for børnebiblioteket og udvikle nye ydelser og metoder med det formål at styrke bibliotekets opgaveløsning i forhold til sprogstimulering, læselyst og fri tilegnelse af viden og oplevelser, samt kulturelle kompetencer.

Udvalget skal arbejde med følgende grundproblemstillinger:
Kortlægning af mulige opgaver for biblioteket i børns dagligliv, herunder skal der tages højde for samspillet med daginstitutioner, skolen, foreningslivet m.v.

Specifikt skal udvalget forholde sig til:

- Spørgsmålet om hvordan biblioteket bedst fortsat kan stimulere børns læselyst, herunder vurdere muligt samspil mellem nationale og lokale strategier
- Hvordan biblioteket kan medvirke til at udvikle børns informationskompetence og mediekundskab
- Mulige biblioteksstrategier i forhold til de virtuelle tilbud
- Mulighederne for at etablere nye indretningskoncepter for det fysiske børnebibliotek, hvor der bliver lagt større vægt på at skabe interaktive relationer til børnene
- Hvordan biblioteket kan indgå i og stimulere børns dannelsesproces.

Udvalget skal på baggrund af analysen fremsætte en række anbefalinger og forslag til, hvordan disse realiseres (f.eks. inden for rammerne af tidsbestemte forsøgsordninger, modelforsøg m.v.)

Udvalget sammensættes efter udpegning, således at kulturministeren udpeger tre medlemmer, mens Undervisningsministeriet, KL, Danmarks Biblioteksforening, Bibliotekslederforeningen, Bibliotekarforbundet, Danmarks Skolebibliotekarere og Kommunernes Skolebiblioteksforening hver udpeger et medlem. Biblioteksstyrelsens direktør er formand for udvalget, og Biblioteksstyrelsen er sekretariat. (Juni 2006).

1.4 Udvalgets medlemmer

Udvalget er sammensat af personer fra biblioteksområdet, medieområdet og kulturområdet.

Formand:

Direktør Jens Thorhauge, Biblioteksstyrelsen

Ministerudnævnte:

- Professor, dr.phil., Kirsten Drotner, Syddansk Universitet
- Lektor Carsten Jessen, Syddansk Universitet
- Lektor Helene Høyrup, Danmarks Biblioteksskole, Aalborg

Medlemmer udpeget af organisationer m.fl.:

- Fagkonsulent Lissy Nørgaard, Undervisningsministeriet
- Chefkonsulent Helle Kolind Mikkelsen, Kommunernes Landsforening
- Publikumschef Kirsten Boelt, Danmarks Biblioteksforening

- Ledende børnebibliotekar Jim Højberg, Danmarks Biblioteksforening
- Bibliotekschef Inger Skamriis, Bibliotekslederforeningen
- Bibliotekschef Michel Steen-Hansen, Bibliotekslederforeningen
- Projektleder Lotte Duwe Nielsen, Bibliotekarforbundet
- Udviklingschef Karin Gaardsted, Kommunernes Skolebiblioteksforening
- Ledende skolebibliotekar Carl Christian Rasmussen, Danmarks Skolebibliotekarere

Sekretær for udvalget: Anna Enemark Brandt, Biblioteksstyrelsen.

Udvalget har afholdt otte møder i perioden oktober 2006 til september 2007.

1.5 Rammerne for udvalgets arbejde

Udvalget skal komme med anbefalinger og forslag til nye bibliotekstilbud og bibliotekskoncepter ud fra analyser af folkebibliotekernes aktuelle tilbud.

Udvalget har ført sine drøftelser og fremsætter sine anbefalinger inden for en udgiftsneutral ramme, men udvalget finder, at det både kan være nødvendigt og rigtigt med lokale omprioriteringer for at fremme en udvikling på området.

Det ligger i udvalgets opdrag at inddrage skolebibliotekerne og børnekultursektoren. Derfor er skolebibliotekerne repræsenteret med tre personer i udvalget, ligesom udvalget har fået input fra blandt andre Børnekulturens Netværk, museer, temaparker, legeforskere, mediefor-skere, og fagpersoner, der udvikler tv, film, netjtjenester og design til børn.

Udvalgets anbefalinger peger på nye snitflader og måder at løse opgaver på i samspil med de øvrige udbydere af børnekultur – kommercielle som ikke-kommercielle – og nye samarbejder og partnerskaber mellem f.eks. skolebiblioteker og folkebiblioteker.

Udvalget har valgt at målrette sine anbefalinger til de 0-12årige brugere. Børns kulturvaner og præferencer går ofte på tværs af den traditionelle aldersopdeling – derfor er det vanskeligt at sætte en skarp aldersgrænse eller afgrænse målgruppen præcist.

Det er udvalgets opfattelse, at de mindre børn generelt er godt dækket ind af de nuværende bibliotekstilbud, mens de 8-12årige – de såkaldte tweens – har sværere ved at finde de tilbud, de efterspørger i biblioteket. Det er samtidig i denne alder, at børn knækker læsekoden og – for nogles vedkommende – udvikler sig til læseheste eller bogdroppere. Også af den grund bør de 8-12årige få større opmærksomhed fremover.

Børnefamilier er også en særlig målgruppe. Biblioteket er et sted, hvor familien kan være sammen i fritiden, hvis biblioteket har tilbud, der matcher børnefamiliernes behov. Børnefamiliernes interesse for temaparker og oplevelsescentre, hvor familien er sammen om fælles oplevelser, er f.eks. stor.

Udvalgets konklusioner og anbefalinger bygger på mange års udvikling af børnebiblioteket, teoretisk såvel som praktisk. At sikre alle børn så godt et bibliotekstilbud som muligt har altid været børnebibliotekets mål, og gennem årene har biblioteket løbende udviklet og opdateret sine tilbud - antallet af rapporter om nye projekter og forsøg på området taler sit tydelige sprog.

Udvalget retter en stor tak for inspiration til alle, der har givet input til udvalgets arbejde på hjemmesiden og på de tre dialogmøder, udvalget inviterede fagfolk fra hele landet til i foråret 2007.

Konsulent Bente Buchhave

“Fremtidens børnebibliotek bryder med en opfattelse af biblioteket som materialer og et sted, der primært kan karakteriseres ved omsorg. Det handler om, at børnebiblioteket som sted og idé virker appellerende, vedkommende og anvendeligt for differentierede grupper af børn. At stræbe efter at barnet føler et tilhørsforhold er noget andet og mere end at gøre materialer og lokaler tilgængelige. Fremtidens børnebibliotek vil komme til at fokusere på, hvordan man motiverer børn til at lære i et livslangt perspektiv og med forbindelse til, hvordan barnets leg og sociale kontakter integreres i udviklingen af biblioteksydelser”.

(Buchhave, 2006)

Professor Beth Juncker

“Det gamle bogbibliotek med dets oplysningstænkning og litterære formidlingsformer er afgået ved døden sammen med den børnekultur og det børnesyn og barndomssyn, det dengang var bibliotek for. Børn er ikke længere kun formbare og modtagende, de er aktivt vælgende, tolkende og omskabende, fra de er helt små. (...) Vi er i fremtiden. Vi kan ikke bare omarrangere og omdekorere os ud af den. Vi må gøre op med de traditionelle forforståelser og bidrage aktivt til at skabe de nye, der bliver afgørende for børnebiblioteket og dets betydning”.

(Juncker, 2005)

1.6 Lovgrundlaget for biblioteksbetjening af børn

Ifølge biblioteksloven (*Lov om Biblioteksvirksomhed*, 2000) er folkebibliotekets formål at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet gennem aktiv formidling af bøger, andre medier og kulturoplevelser. Derfor giver loven biblioteket gode muligheder for at udvikle et tilbud med adgang til både fysiske og elektroniske materialer. Blandt andet kan man på nettet se og bestille fra en samlet beholdning over alle danske bibliotekers materialer (www.bibliotek.dk).

Bibliotekets betjening af børn er med andre ord ikke bundet til et fysisk sted eller et enkelt biblioteks materialesamling. Bibliotekets aktiviteter og formidling kan finde sted overalt, hvor børn færdes, i såvel det fysiske som det virtuelle biblioteksrum.

Biblioteksloven betoner i § 3, at kommunalbestyrelsen er forpligtet til at drive et folkebibliotek med afdelinger for henholdsvis børn og voksne. Udvalget fortolker lovens bestemmelse om afdelinger for børn og voksne sådan, at folkebiblioteket er forpligtet til en målrettet betjening af børn, ikke nødvendigvis på en bestemt indretning af det fysiske bibliotek. Denne tænkning er også pointen bag udvalgets navn: Udvalget vedrørende den fremtidige biblioteksbetjening af børn.

1.7 Udvalgets sammenfatning

Biblioteket er fortsat en af de vigtigste kulturressourcer for børn, der benyttes af ca. 80 % af alle børn. Men børnene har fået nye medievaner og flere fritidsarenaer, og det betyder, at benyttelsen af biblioteket er faldende. Antallet af børn, der bruger folkebiblioteket mindst én gang om måneden, er faldet fra 51% i 1998 til 39% i 2004.

Det er et markant fald, der giver anledning til at overveje, hvordan det eksisterende tilbud kan vitaliseres og optimeres. Kan og vil bibliotekerne møde disse børn og deres kultur på en

ny måde, der gør det meningsfuldt for flere børn at komme – og hvad kan få det til at ske? Det er den store, aktuelle udfordring, biblioteket står overfor.

Børns kultur er en mediekultur

En ny mediekultur, globaliseringen, kommercialiseringen, individualiseringen og børns ændrede legekultur er alle faktorer, der spiller ind på, hvordan børns kultur former sig, og dermed på den kontekst, bibliotekerne skal fungere i.

Børn i dag kan betegnes som en multimediegeneration. Vi har de seneste 10-15 år oplevet en enorm udbredelse af nye, digitale medieteknologier som computer, internet, spil og mobiltelefoner. Det giver mediebrugerne helt nye muligheder for at kommunikere fra person til person, og for at skabe indhold som hjemmesider og tekst/billede/lydprodukter. Netsteder som det danske Arto er også populære blandt børn, da de giver mulighed for at dele og kommunikere med andre om personlige fotos, profiler og dagbogsblogs.

En stigende del af børns kulturelle netværk skabes i dag med medierne som omdrejningspunkt, og når fire ud af ti større børn og unge mødes, er formålet at anvende medier sammen. Drengene spiller ofte computerspil, mens pigerne ser film og hører musik. Børns brug af biblioteket vidner også om, at nye medier spiller en afgørende rolle i nutidens børnekultur. Færre børn låner bøger og blade, flere låner dvd'er og spil. At anvende bibliotekets computer er stadig en meget populær aktivitet, skønt interessen er dalet, efter at næsten alle børnefamilier i dag har computer og internetadgang hjemme.

Børns kultur reguleres i dag i vidt omfang af globale kommercielle selskaber med fokus på at sælge kultur som varer og ved at tiltale børn som forbrugere. Offentlige institutioner som bibliotekerne har en helt anden tilgang, da de stiller kulturprodukter til rådighed som et alment samfundsgode. Biblioteket må imidlertid forholde sig til at skulle fungere i et samspil med stadigt mere globale og kommercielle aktører: For de børn, der har adgang til og forstår at anvende de kulturelle varer, medvirker de globale medier til at udvide deres mentale horisont – satellit-tv og podcasts sætter ord og billeder på andre livsformer; online-spil og sociale netsider sætter brugerne i forbindelse med mennesker og sprog, der er anderledes end det velkendte osv. At understøtte *alle* børns kultur møder med det ukendte er imidlertid også en væsentlig opgave for bibliotekerne.

Danske børns hverdagsliv er stærkt institutionaliseret og voksenreguleret indtil tiårs alderen, mens de større børn selv skal organisere deres fritid og udvikle identitet og holdninger på en lang række områder – fra musikmag til forældresamvær ved skilsmisse. Det sker på en række arenaer, der spænder fra deres private værelse med tv, computer og musikanlæg, til offentlige sociale mødesteder på nettet, netcaféer, butikcentre, biblioteker og byens parker og pladser.

I den offentlige debat vurderes børns individualisering både positivt og negativt. Nogle mener, at individualiseringen styrker børns selvstændighed, mens andre hæfter sig ved, at den kan gøre børn til egoister, der er ude af stand til at indordne sig i en gruppe. I så fald forstås individualisering som en negativ modpol til fællesskab.

Individualisering som et socialt vilkår er vigtigt at inddrage i forståelsen af børns kultur, da de kulturelle aktiviteter er omdrejningspunktet for børns identitetsudvikling. Børn skaber deres identitet i spændingsfeltet mellem det, der er fælles, og det der adskiller dem fra hinanden; og det er måske vigtigere end nogensinde for børn, at de har kulturelle udfoldelsesrum som bibliotekerne, hvor de kan eksperimentere med og afklare disse identitetsprocesser.

Leg er en af de vigtigste måder, hvorpå børn kan udtrykke sig kulturelt og skabe deres kulturelle identitet. Legen har imidlertid ændret karakter, fordi børns hverdagsliv har ændret sig. Legemulighederne formidles ikke længere i så høj grad fra større til mindre børn i selvorganiserede lege på gaden. Derfor er der indbygget langt flere legemuligheder i moderne legetøj, ligesom legetøjet ofte kobles med computere og andre nye medier. Fordi legetøj og medier i voksende grad danner grundlag for leg og legekultur blandt børn, er adgangen og kendskabet til disse legeredskaber ofte afgørende for det enkelte barns mulighed for at deltage i legefællesskabet. Biblioteket kan medvirke til at sikre alle børn mulighed for at udvikle legekompeter ved at understøtte anvendelse og kvalitetsvurdering af legetøj, spil og andre børnekulturprodukter, og give rum til at bruge dem.

Udfordringer og nye muligheder

Biblioteket kan ikke længere alene basere sin legitimitet på at give børn fysisk adgang til eftertragtede materialer, sådan som biblioteket kunne i industrisamfundet.

I dag er biblioteket ikke et entydigt begreb med én klar funktion: Biblioteket er både fysiske bygninger i byrummet/på skolen, en virtuel betjeningsmulighed og en kulturinstitution i samfundet. Bibliotekerne skal derfor finde en ny legitimitet og en klarere profil i forhold til børn.

Biblioteker for børn indrettes i dag ud fra en lokal prioritering af:

- *Biblioteket som et værested med fokus på oplevelse*, indrettet som et trygt frirum med sanseoplevelser og sociale aktiviteter uden krav om en bestemt benyttelse.
- *Biblioteket som et lærested med fokus på oplysning* giver børn mulighed for at søge viden, få lektiehjælp og adgang til internettets søgefunktioner.
- *Biblioteket som et gørested med fokus på kulturel aktivitet/kommunikation* giver børn mulighed for at samles om bestemte aktiviteter som at spille computerspil eller finde nye venner på sociale netsider med hjælp fra personalet.

Ingen af disse tre modeller findes i rendyrket form, men de anviser, hvordan betjeningen af børn kan variere ud fra de nye vilkår for offentlig biblioteksvirksomhed. Samtidig antyder alle tre modeller, at bibliotekernes professionelle formidlingsstrategi er under forandring.

For at kunne støtte børn på områder, der er relevante både for deres hverdag og deres fremtid, må bibliotekerne sammentænke Bibliotekslovens tre overordnede mål om oplysning, oplevelse og uddannelse. Det kræver en bred forståelse af disse mål:

- *Oplysning* er ikke kun at give individuel adgang til informationer via søgemaskiner, portaler osv. Oplysning er også anvendelse med indsigt. Derfor er bibliotekets opgave at medvirke til at udvikle børns evne til at omskabe information til relevant indsigt.
- *Oplevelser* er ikke kun at formidle fiktion i bogform og skabe rammer for kulturevents. Oplevelser omfatter alle kulturudtryk – visuelle, auditive og multimediale. Derfor er bibliotekets opgave at medvirke til at udvikle børns kvalitetsbevidsthed i forhold til alle slags udtryk, og styrke deres interesse for det skæve, overraskende og provokerende indhold i alle slags materialer.
- *Uddannelse* er ikke kun det målbare, der foregår i skolens formelle undervisningsrum. Undervisning sker også i semiformelle rum som biblioteket, og i uformelle rum uden læring som formål, når børn f.eks. lærer sig reglerne i rollelegen for at kunne være med i legen.

Skal bibliotekerne virkeliggøre visionen om i højere grad at tage udgangspunkt i, hvad børnene har brug for og gerne vil opleve, vide og lære, frem for hvad biblioteket gerne vil formidle, kræver det desuden:

- at børnene kan være fysisk til stede i biblioteket over længere tid, sammen med andre
- at professionelle voksne kan facilitere børnenes søge- og læreprocesser
- at børnene har adgang til mange slags materialer af kvalitet.

I dag eksisterer der ofte en kløft mellem det, brugerne reelt foretager sig på biblioteket, og den formidlingstradition, mange bibliotekarer repræsenterer. Derfor:

- må de trykte medier forbindes langt mere systematisk med de audiovisuelle og digitale medier, så biblioteket understøtter kvaliteten og kompleksiteten i brugernes anvendelser af medierne til oplevelse, information og kommunikation
- må det fysiske bibliotek knyttes tættere sammen med det virtuelle bibliotek, så de fremstår som en samlet, tydelig og troværdig kulturinstitution - i dialog med og af relevans for brugerne.

Et nyt udviklingsgrundlag

I stedet for at diskutere, hvorvidt vi skal satse på børns kulturelle udfoldelser eller på deres informationsbehov, på bøger eller computerspil, på væresteder eller læresteder, er der behov for nyt udviklingsgrundlag. En afgørende ressource i vidensamfundet er befolkningens evner til at skabe, tolke og udveksle alle former for indhold i fysiske og digitale medier. Disse evner kaldes multimodale kompetencer. Multimodalitet betyder 'brug af mange modi'. Skriften er én modus, som kan bruges sammen med andre modi som f.eks. billeder i de samme medier. Begrebet er tæt knyttet til 'new literacy', dvs. den kompetence ikke blot at kunne læse og skrive, men også beherske en række visuelle og auditive modi. (Kaspersen, 2008)

I dag udøver børn primært deres mediebrug, når de i fritiden skaffer sig oplevelser, information og – især – kommunikation via trykte, audiovisuelle og digitale medier. De fleste børn har imidlertid behov for voksenstøtte over længere tid for at udvikle deres multimodale kompetencer. I konsekvens heraf kan et nyt dannelsesbegreb danne grundlag for biblioteksbetjeningen fremadrettet. Begrebet omfatter både oplysning, oplevelse og kommunikation, både intellektuelle og følelsesmæssige læringskomponenter samt 'gamle' såvel som 'nye' medier. Dette dannelsesbegreb er identisk med *digital dannelse*, som er den betegnelse, der anvendes i baggrundsanalysen af professor Kirsten Drotner. Udvalget ønsker at fremhæve, at den dannelse, vi gerne ser stimuleret på biblioteket, næres af en bred vifte af medier, materialer og processer, der rækker ud over de digitale og naturligvis også omfatter de trykte medier.

Brugen af traditionelle og digitale medier udgør en ny dannelsesplatform

Det nye udviklingsgrundlag for børns kulturelle udfoldelser og informationsbehov ved hjælp af bøger og elektroniske medier kan beskrives som en dannelsesplatform, som uddannelsesinstitutioner, biblioteksfunktioner og fritidstilbud bør samarbejde om, at alle børn udvikler.

I 2006 søsatte den amerikanske stiftelse The MacArthur Foundation \$50 millioner til udviklingsprojektet 'Building the new field of digital media and learning'. Det er projektets formål at undersøge, hvordan medieudviklingen og de digitale teknologier ændrer børn og unges læring, leg og sociale deltagelse.

I projektets hvidbog identificerer professor Henry Jenkins m.fl. fra The Massachusetts Institute of Technology (Jenkins et al., 2006) en række nye digitale kompetencer, som børn i dag især udvikler i fritiden, og som både er en nødvendig forudsætning for kulturel deltagelse og for fremtidens arbejdsliv. Den nye dannelse, som supplerer skolens dannelse, har bl.a følgende underpunkter:

Leg – evnen til at eksperimentere med omgivelserne som problemløsning

Performance – evnen til at afprøve alternative identiteter med henblik på at gå på opdagelse og improvisere

Appropriation – evnen til at 'sample' og 'remixe' medieindhold på en meningsfuld måde

Multitasking – evnen til at afkode omgivelserne og skifte fokus

Kollektiv intelligens – evnen til at videndele og samarbejde med andre for at nå et fælles mål

Informationskompetence – evnen til at vurdere pålideligheden og troværdigheden af forskellige informationskilder

At navigere på tværs af medier – evnen til at følge flowet af fortællinger og information på tværs af forskellige medieudtryk

At netværke – evnen til at søge, samle og dele information

Social forståelse – evnen til at indgå i forskellige kulturelle fællesskaber og til at identificere og respektere forskellighed.

Børns brug af de forskellige medier er styret af et eksistentielt begær efter at producere og afkode bogstaver, billeder og andre tegn, som et redskab til at forstå årsager og sammenhænge i deres eget liv og i omgivelserne. Det er derfor en vigtig drivkraft i dannelsesprocessen, som de centrale institutioner i børns liv skal understøtte. Blandt andet biblioteket, hvis vigtigste opgave er at komme børns tegnbegeer i møde og anerkende deres præferencer. Det er bibliotekets opgave at medvirke til at skabe rammer, hvor børn i fællesskab med andre børn og voksne kan danne sig selv og udvikle kompetencer. Biblioteket kan og skal ikke være en skole. Men biblioteket kan blive brobygger mellem uformelle læreprocesser, individuelle netværk og formaliserede uddannelsessteder som skolen.

For biblioteker med en årelang tradition for at formidle bogen som det væsentligste medie, er de nye dialogiske kommunikations- og formidlingsformer en udfordring til vante tænke- og handlemåder. Personalet i biblioteket kan ikke længere kontrollere indholdet i det, biblioteket formidler, og i hvilken form, det sker. I stedet skal de inddrage børnene i dialogisk kommunikation og slippe kontrollen i tillid til, at børnene selv evner at skabe sammenhænge, mens de voksne skal bruge deres professionelle kompetence til at facilitere og kvalificere børnenes proces.

Fremtidens biblioteksansatte skal desuden have professionelle kompetencer, både når det gælder personlig kommunikation med børn i det fysiske bibliotek og med medieret kommunikation online. Det kræver blandt andet:

- indsigt i de indholdsmæssige temaer og emner, børnene finder relevante, herunder leg

- kompetence til at kvalitetsvurdere alle slags materialer med lige stor sikkerhed
- evne til at møde og kommunikere med forskellige målgrupper og differentiere kommunikationen alt efter brugernes behov, indhold, og brugssammenhæng.

Overordnet set bør den professionelle betjening tage afsæt i dialog med børnene og mulighederne i det konkrete biblioteksrum – ikke i materialesamlingerne.

Biblioteket skal stadig være et bogsted, men bibliotekernes materialebestand opfylder kun en begrænset del af de informations-, oplevelses- og kommunikationsbehov, børn har. Derfor skal bibliotekerne intensivere indsatsen for at omsætte Bibliotekslovens mål til konkret praksis ved at give børn muligheder for at vælge blandt og udnytte en bred vifte af medier, herunder musik. Det kræver, at bibliotekerne udvider definitionen af materialer til at omfatte mere end materielle og virtuelle produkter, så den også omfatter processer, der kan danne ramme om leg og afsæt for læring.

Fremtidens bibliotekstilbud

Konklusionen af ovenstående er klar: Biblioteket er fortsat en af de vigtigste kulturressourcer for børn i lokalsamfundene. Biblioteket må derfor skabe, fastholde og formidle en tidsvarende profil som en relevant kulturarena – ikke kun hos forældre og institutioner, men også hos børn selv.

Men der skal gennemgribende ændringer til, hvis vi vil sikre, at biblioteket fastholder sin status som en central dannelsesinstitution for børn. Vigtige fokusområder i denne forvandling er personalets evne til at kommunikere med børn og til at understøtte deres dannelse og kompetencer samt deres legekultur.

Fremtidens bibliotekstilbud til børn skal byde på brede medieoplevelser på tværs af materialer og genrer. Formidlingen skal afstemmes børns behov for deltagelse, og de skal have spændende fysiske rammer at udfolde sig i. Nye samarbejdsrelationer med bl.a. skolebibliotekerne og flere opsøgende aktiviteter er også områder hvor der kan skabes forandring og fornyelse.

Der er også behov for et tættere samspil mellem forskningen i nye biblioteksfunktioner og formidling i praksis. Målet er at sætte børn som biblioteksbrugere i centrum og at tilføre biblioteksudviklingen dynamik. Vejen frem kan blandt andet være følgeforskning til udviklingsprojekter, f.eks. i forbindelse med mediekonvergent formidling, revitalisering af litteraturformidlingen, digitale biblioteksfunktioner m.v.

Udvalget videregiver i denne rapport en række anbefalinger og forslag til bibliotekernes tilbud til børn, så de kan matche børns aktuelle dagligliv, børns medieinteresse, og børns øvrige kulturelle behov med fokus på blandt andet legens position, social inklusion, dannelse og gode læsefærdigheder.

Udvalgets hovedanbefalinger er udformet som ti bud:

1. Nye kompetencer skaber nye aktiviteter i biblioteket

Et nyt medielandskab, nye kulturvaner og ændrede krav og forventninger kræver udvikling af nye kompetencer i biblioteket. Bibliotekspersonalet må mere offensivt på nettet, facilitere aktiviteter i biblioteket og organisere møder og dialog med brugerne, hvor de færdes.

2. Biblioteksrummet skal skabe forundring og inspiration

Der er brug for nye koncepter for indretning af det fysiske biblioteksrum. Biblioteket må være attraktivt for børn at være, lære og lege i.

3. Bibliotekerne udvikler deres nettilbud

Bibliotekerne skaber nye rammer og faciliteter blandt andet ved at udnytte sociale teknologier og anvende personale som værter og ressourcer i virtuelle netværk for børn.

4. Børn leger – på biblioteket

Biblioteket kan gøre leg og legekultur til et centralt aktivitetsområde. Biblioteket kan skabe rum for leg, stille legetøj og spil til rådighed og rådgive om leg og legetøj.

5. Biblioteket giver børn læseoplevelser og læsefærdigheder

Biblioteket arbejder fortsat med at udvikle arbejdet med at styrke børns læselyst, læseoplevelser og læsefærdigheder.

6. Skab aktiver i nye samarbejdsformer mellem skole- og folkebibliotek

Skoler og biblioteker kan arbejde tættere sammen og koordinere tilbuddene til børn. Udnyt de to bibliotekstypers forskellige kompetencer ved at gøre ting i fællesskab.

7. Biblioteket skaber fællesskab – også for dem der er udenfor

Biblioteket tilpasser tilbud til børn med særlige behov: Handicappede, socialt sårbare og børn med anden etnisk baggrund end dansk.

8. Biblioteket understøtter læring og dannelse

Biblioteket understøtter formel og uformel læring, der gør børnene i stand til at danne sig selv og opøve kompetencer i at afkode, skabe og udveksle tekst, lyd og billeder.

9. Biblioteket skal ud, hvor børnene er

Biblioteket er opsøgende og kommer med tilbud, hvor børn færdes: Børnehaver, dagplejer, skoler og foreninger.

10. Bibliotekets ledelse satser på børnene

Bibliotekernes ledelse prioriterer personale, penge og tid – til vedvarende at gentænke, forny og lokalt tilpasse bibliotekets tilbud til børn.

KAPITEL 2

BAGGRUNDSANALYSE AF FREMTIDENS BIBLIOTEKSBETJENING AF BØRN

2.1 Børn og biblioteker i videnssamfundet

Fremtiden kommer som bekendt af sig selv – forandringer skal skabes. Denne rapport tager derfor sigte på at beskrive og vurdere, hvordan fremtidens biblioteker for børn kan organiseres og indrettes, så de fortsat er relevante for brugerne og samtidig bygger på bibliotekslovens overordnede formål.

At skabe forandringer kræver viden, visioner og klare mål.

At skabe forandringer for børns biblioteker i et demokratisk samfund kræver respekt for børnenes synsvinkel. Vi må have viden om, hvordan børn anvender bibliotekerne, hvilke funktioner bibliotekerne opfylder for brugerne, og hvilke sammenhænge, biblioteksbrugen indgår i.

Men at skabe forandringer for børns biblioteker kræver også respekt for de formål, som bibliotekerne opfylder i et demokratisk samfund. Vi må have professionelle visioner og klare mål for, hvorledes disse visioner kan gøres til virkelighed.

At skabe forandringer for børns biblioteker må derfor tage afsæt i børns perspektiv, men må udmøntes i forhold til voksnes professionelle prioriteringer og politiske ansvar.

Baggrundsanalysen tjener til at skabe et nødvendigt vidensgrundlag, samt vurderinger og anbefalinger, der tjener til at skabe forudsætning for de professionelle og politiske valg, som må træffes.

2.2 Børns biblioteker: de store linjer

Bibliotekerne indgår som en del af Danmarks samfundsmæssige prioriteringer inden for kultur- og uddannelsespolitik, idet folkebibliotekerne primært har fokus på de kulturelle dimensioner, mens skolebibliotekerne har fokus på de uddannelsesmæssige dimensioner. Børns biblioteksbrug indgår som en del af deres hverdag, der består af forskellige arenaer som fritid med familie og venner, forskellige institutioner og foreninger. Børns biblioteker og de prioriteringer, de fungerer ud fra, må derfor forstås både i forhold til, hvordan vi ser på samfundet, og i forhold til, hvordan vi ser på barndommen og på kulturen.

Oplevelsessamfund, informationssamfund, videnssamfund

Der er mange bud på, hvad vi skal kalde nutidens samfund: Oplevelsessamfund, informationssamfund, videnssamfund og netværkssamfund er blot nogle af de konkurrerende betegnelser.

To hovedsynspunkter ligger bag de mange betegnelser, nemlig på den ene side en opfattelse af, at samfundet i stigende grad baseres på og prioriterer oplevelser, og på den anden side at samfundet i stigende grad baseres på og prioriterer information eller – i de senere år – viden.

En indflydelsesrig fortaler for *oplevelsessamfundet* er den afdøde amerikanske litteraturforsker Neil Postman, som i bestselleren *Fagre nye tv-verden* (Postman, 1989) hævder, at samfundet nedprioriterer rationel tænkning og dybsindig omtanke til fordel for overfladiske oplevelser (originaltitlen på bogen er *Amusing Ourselves to Death*).

Ifølge Postman hænger udviklingen sammen med, at tv har overtaget litteraturens plads som befolkningens foretrukne kulturelle medium; og han advarer om, at denne udvikling vil føre til, at befolkningen mister evnen til rationel argumentation og vurdering, hvilket er skadeligt for et demokratisk samfund.

Mindre pessimistisk er den danske medieprofessor Stig Hjarvad i sin bog *Det selskabelige samfund* (Hjarvad, 2003), hvor han påstår, at medierne, og ikke mindst tv, er kilde til hverdagens underholdning og samtaler, der kitter de sociale relationer sammen.

Endnu mere udbredt er opfattelsen af, at vi lever i et *informationssamfund* (Masuda, 1983). Fortalerne for denne opfattelse hævder, at udbredelsen af computerteknologien gør informationsudveksling og -bearbejdning til samfundets grundlæggende værdikilde. Det gør os mindre afhængige af geografisk og tidsmæssig afstand, end vi var i det såkaldte industrisamfund.

Diskussionerne om informationssamfundet har navnlig fokuseret på, hvordan computerteknologi kan udnyttes i arbejdslivet og gøre det mere effektivt og resultaterne mere pålidelige.

I løbet af det sidste årti er idéen om informationssamfundet i stigende grad blevet afløst af tanken om, at vi lever i et *vidensamfund* (Stehr, 1994). Også her er digitale teknologier som fiberoptiske netværk, computere og mobiltelefoner afgørende for samfundsudviklingen; men fortalerne for vidensamfundet er optaget af, hvordan mennesker sammen omskaber en overflod af information til anvendelig viden.

Dermed kommer der fokus på spørgsmålet om, hvilke kompetencer befolkningen bør besidde for at kunne medvirke i en sådan forvandling. Hvor industrisamfundet defineres ud fra sin materielle produktion – de konkrete råstoffer, der kan bearbejdes til fysiske produkter – så defineres vidensamfundet ud fra sin immaterielle produktion – dvs. den viden og de oplevelser, vi hver for sig og sammen kan skabe, bearbejde og dele.

Begrebet om vidensamfundet danner i dag grundlag for internationale prioriteringer og beslutninger både økonomisk, socialt og kulturelt. Det er derfor også den betegnelse, som anvendes i denne rapport til at beskrive det samfund, som børn og unge i dag vokser op i.

Begreberne om oplevelsessamfundet, informationssamfundet og vidensamfundet kendetegnes alle af, at man anser en eller flere medieteknologier for at være katalysator for samfundets udvikling og ændring. Den indsigt er vigtig for at forstå bibliotekernes rolle i samfundet. For bibliotekernes materialer kan defineres som forskellige medieteknologier.

Bogen, tidsskriftet, cd-rom'en, dvd'en, computeren med adgang til internettet kan også beskrives som henholdsvis trykte medier, audiovisuelle (eller av) medier og multimedier. Når vi i det følgende taler om medier, omfatter de således også multimedier eller IKT (informations- og kommunikationsteknologi).

Defineres samfundet som et oplevelsessamfund indebærer det et fokus på oplevelsesmedier som eksempelvis film, tv og musik – og måske et ønske om at mindske deres indflydelse, som det var tilfældet hos Postman.

Defineres samfundet som et informationssamfund, indebærer det et fokus på informationsmedier som internettet og de dele af computerteknologien, der har at gøre med effektiv informationslagring, -søgning og -bearbejdning.

Defineres samfundet som et vidensamfund, indebærer det et fokus på mediernes samvirken, og på hvordan mennesker anvender medierne til at skabe og dele både informationer og oplevelser (Drotner, 2005).

Hvad indebærer udviklingen mod et vidensamfund for børn og unge?

Den indebærer et fundamentalt krav om, at de kan begå sig i dag – og klare sig i morgen. At de opøver kompetencer, så de kan skabe, tolke og dele tegn, fra digitale talkoder og bøgernes trykte tekster til de komplekse konstellationer af tale, tekst og levende billeder på en computerskærm eller på mobilen.

Vidensamfundets tegn kommer i vidt omfang til både børn og voksne via forskellige medieteknologier – bøger, tidsskrifter, tv, computer, internettet og mobilen. Disse teknologier bliver samtidig mere og mere globale; de kan nå os her og nu og næsten hele tiden; og navnlig internettet og de mobile medier øger vores muligheder for selv at kommunikere og skabe billeder, tekst og tale. Hertil kommer, at det i dag er teknisk muligt at bringe alle tegn på samme, digitale form, så de i bogstavelig forstand kan tale sammen.

Mediebilledet er i dag mere komplekst og mere sammenvævet end tidligere. Computeren er ikke længere et adskilt arbejdsredskab, men et medium der anvendes i tæt forbindelse med andre medier. Medierne formidler ikke blot informationer og oplevelser om vidensamfundet; de medvirker selv til at skabe og udvikle dette samfund.

Medierne er således med til at forme de krav, samfundet stiller til børns kompetencer og fremtidsudsigter: "At udvikle vidensamfundet kræver, at befolkningen udvikler multimodale kompetencer, dvs kompetencer der gør dem i stand til at skabe, tolke og udveksle komplekse mønstre af tegn, der i stigende grad er medierede, dvs. formidles via medieteknologier som bøger, tv, internet og mobiltelefon" (Jewitt & Kress, 2003).

Disse kompetencer udvikles imidlertid ikke blot i forhold til udbredte samfundsopfattelser. De udvikles tillige i forhold til udbredte forestillinger om, hvad der er godt for børn.

Den afhængige og den autonome barndom

De fleste moderne samfund prioriterer de opvoksede generationer højt af den simple grund, at samfundene forandrer sig. Børn og unge skal derfor forberedes til en fremtid, som er anderledes end forældrenes barndom i fortiden.

Det kræver kollektive beslutninger om, hvad børn har brug for at kunne, og hvad der overhovedet er godt for børn.

Voksnes svar formes ud fra to grundlæggende opfattelser af barndommen, nemlig den afhængige barndom og den autonome barndom (Kampmann, 2003).

Betragtes *barndommen som afhængig* indebærer det, at voksne opfatter barndommen som et forstadium og en forberedelse til voksenlivet. De voksne tager klart ansvar for at bestemme, hvordan børn skal opdrages og til hvad, da børn ikke er voksne og har brug for beskyttelse og voksenvejledning i løbet af barndommen, der også menes at have forskellige stadier, som barnet udvikler sig gennem. Barnet defineres i vidt omfang i forhold til staten som *en kommende borger*, der kan og skal tage del i samfundet.

Dette syn på barndom findes ofte i psykologiske traditioner og i kulturopfattelser, der betragter kultur som en løftestang for menneskelig udvikling. Dette barndomssyn ligger f.eks. også til grund for FN's Børnekonvention fra 1989.

Betragtes *barndommen som autonom* indebærer det, at voksne opfatter barndommen som et selvstændigt udfoldelsesfelt, hvor børn dybest set ved, hvad der er bedst for dem selv, og hvor voksne derfor må respektere børns individuelle forskelligheder og valg. Eftersom fremtiden alligevel ikke kan kontrolleres, kan voksne ligeså godt undlade at indpode fastlagte normer og værdier. Barnet defineres i vidt omfang i forhold til markedet som *en nuværende forbruger*, der kan tage del i valget af varer og tilbud i det omfang, barnet har penge – eller kan få voksne til at betale.

Dette syn på barndom findes ofte i sociologiske traditioner og i kulturopfattelser, der betragter kultur som en livsdimension i egen ret, der følgelig ikke kan eller skal bedømmes ud fra andre kriterier end sine egne ytringer.

Dette barndomssyn er også det mest udbredte i den kommercielle kultursektor, der i overvejende grad lægger rammebetingelserne for børns kulturelle udfoldelsesmuligheder i dag.

Disse to grundlæggende opfattelser af barndommen genfinder vi i forskellige blandinger i voksnes konkrete praksis i forhold til børn, hvad enten de voksne er forældre, pædagoger og lærere, kulturmedarbejdere som bibliotekarer og museumsfolk eller professionelle behandlere som læger og psykologer.

Inden for biblioteksområdet har opfattelsen af barndommen som en livsfase, der er afhængig af voksenverdenens vejledning og værdier, f.eks. sat sig spor i kvalitetsvurderinger af 'den gode historie' og i læsekampagner, som tager udgangspunkt i kulturelle værdier, der vægter trykt fiktion som en adgangsvej til fordybelse og indsigt. Med denne opfattelse af barndommen som udgangspunkt er det også lettere for bibliotekarer at træffe valg vedrørende materialer, for man har klare kriterier for, hvad der gavner børn, kriterier der som oftest hænger tæt sammen med klare opfattelser af hvilke kulturudtryk, der understøtter børns udvikling i den rigtige retning.

Inden for biblioteksområdet har opfattelsen af barndommen som et autonomt udfoldelsesfelt f.eks. givet sig til kende i den fysiske indretning af børnebiblioteker som oplevelsesrum, hvor brugerne på egen hånd kan gå på opdagelse og eksperimentere med forskellige sansesindtryk – eller simpelt hen bare være sig selv.

Samtidig understøtter denne barndomsopfattelse grundtræk i demokratiet, hvor alle jo anses for at have samme rettigheder og pligter.

Opfattelsen af barndommen som autonom letter derfor bibliotekarers udvikling af en inklusiv brugerorientering, som ofte er snævert forbundet med en opfattelse af kulturelle kriterier, der understøtter mangfoldighed.

Normativ og deskriptiv kulturforståelse

Biblioteksvæsenet er en grundpille i demokratiske samfunds kultur. Udviklingen af børns biblioteker hænger derfor nøje sammen med udbredte opfattelser af, hvad kultur er. To grundlæggende tilgange præger denne udvikling, nemlig en normativ og en deskriptiv kulturforståelse.

Ifølge *den normative kulturforståelse*, som er den ældste, betragtes kultur som noget, man har mere eller mindre af; noget som kommer til udtryk i bestemte produkter (f.eks. dramaer, bøger og særlige genstande), og som i særlig grad bevares og trives i kulturinstitutioner som teatre, biblioteker og museer.

Overordnet fokuserer denne forståelse på, hvorvidt bestemte kulturfænomener er gode eller dårlige for mennesket eller for samfundet, og denne afvejning åbner for vigtige diskussioner af, hvorledes kulturel kvalitet og livskvalitet hænger sammen.

Derfor er den normative kulturforståelse i samklang med opfattelsen af barndommen som en livsfase, voksne har ansvar for at beskytte og udvikle efter klart definerede kriterier.

Ifølge *den deskriptive kulturforståelse* er kultur en dimension i tilværelsen; det er noget, man er en del af, og som afhænger af de relationer, man indgår i.

Overordnet fokuserer man på, at der findes flere slags kultur, ikke blot god eller dårlig kultur. Dette fokus åbner for vigtige analyser af, hvordan kultur praktiseres og indgår i folks hverdagsliv. Denne kulturopfattelse giver gode redskaber til at forstå kulturelle processer, kulturelle forandringer og kulturel forskellighed. Derimod giver den ringe muligheder for at diskutere kulturel kvalitet og for at tage stilling til, hvilke konsekvenser forskellige kulturelle udtryk og tendenser har for det enkelte menneske eller for samfundet som helhed.

Den deskriptive kulturforståelse ligger derfor tæt på opfattelsen af barndommen som et mangfoldigt og selvstændigt udfoldelsesrum, der ikke skal måles med voksne normer.

Dansk lovgivning på kulturområdet afspejler begge kulturopfattelser, dog således at den deskriptive opfattelse slog kraftigere igennem i 1980'erne og 1990'erne. Det indebar en øget vægt på kulturel demokratisering og mangfoldighed, hvor lovgiverne tidligere i højere grad lagde vægt på at demokratisere kulturen (Duelund, 1995).

På biblioteksområdet er ligestillingen af alle materialer og forsøgene med at inkludere andre etniske gruppers kulturer vigtige eksempler på en mere deskriptiv kulturopfattelse. Samtidig vidner de stadige diskussioner, om hvordan man professionelt sikrer kvalitet i materialevalg, om at den normative kulturforståelse fortsat har relevans i bibliotekernes praksis.

Samlet set udvikler de fleste biblioteker deres tiltag for børn i spændingsfeltet mellem de skitserede opfattelser af samfundet, af barndommen og af kultur. Skønt ingen biblioteker rendyrker polerne i disse opfattelser, vægtes nogle aspekter i reglen frem for andre.

Derfor er det klagende at afdække de kriterier, biblioteksvæsenet bygger på, når det gælder børn; for herved bliver det lettere at afgøre, hvilke pejlemærker, der kan opstilles for fremtidens udvikling, og hvilke valg og fravalg, denne udvikling bygger på.

2.3 Børnekultur, mediekultur

Børns kultur kan forstås som et praksisfelt, der udspiller sig i forhold til de overordnede opfattelser af samfundet, af barndommen og af kultur, som er beskrevet ovenfor.

For både børn og voksne vedrører kulturel praksis, at man giver udtryk for noget i forhold til andre. *Kulturel praksis har at gøre med at skabe mening sammen.* Og det gør vi ved hjælp af *tegn*, der rækker fra ord, billeder og lyde (tale og musik) til de forskellige måder, vi omgås og indretter os på. Kultur er altså både meningsskabende processer og materielle objekter.

Tegn egner sig til at skabe mening, fordi de står for noget andet end sig selv (Johansen & Larsen, 1994). Billedet af en hest er ikke hesten selv, men en repræsentation af begrebet hest. Ved hjælp af tegn kan vi give udtryk for noget indre eller abstrakt, og herved kan vore tanker og fornemmelser gøres tilgængelige for andre, som kan kommentere, diskutere og måske kritisere dem.

Tegn har altså to egenskaber, der gør dem egnede til at skabe mening: De giver noget *en konkret form*, og de *bygger bro mellem en indre og ydre virkelighed*. Derfor er tegn byggestenene i vores kulturelle praksis og afgørende for, at vi gennem kulturen skaber mening med tilværelsen.

I børns kulturelle praksis anvender de ord, billeder og lyde på forskellig måde. Dels bearbejder de selv disse tegn ved f.eks. at fortælle, tegne og synge; dels bearbejder de tegn, andre har sat sammen til f.eks. bøger, film og musik. Børn udfolder sig kulturelt i deres hverdag både hjemme, i gårde, parker og pladser, og i mere institutionelle sammenhænge (børnehave, skole, skolefritidsordning, biograf, bibliotek, museum); og deres kulturudfoldelse sker både individuelt, sammen med kammerater og i samvær med voksne. Man taler i børnekulturforskningen om, at børns kultur kan opdeles i kultur af, for og med børn (Mouritsen, 2002; Tuft, Kampmann & Hassel, 2003).

Nutidens børnekultur kendetegnes af to overordnede tendenser, nemlig *medialisering og differentiering*.

En stigende del af børns kulturelle netværk skabes i dag med medierne som omdrejningspunkt. Fire ud af ti større børn og unge mødes således, fordi de skal anvende medier sam-

men – drengene ofte for at spille computerspil, pigerne ofte for at se film sammen eller høre musik (Drotner, 2001), og sociale netværkssteder er blandt de populære på internettet. Samtidig differentieres børns kulturbrug. Børn tager nye arenaer til sig – netcaféen, indkøbscentret osv. – og disse arenaer bliver konkurrenter til eksisterende kultursteder. Også her sker der en differentiering. Således anvender børn i mindre grad end tidligere kulturinstitutioner som folkebiblioteker, teatre og biografteater, mens kunstmuseer og sportsarrangementer får flere unge gæster [Bilag].

Produktion, interaktion og dialog via medierne

Næsten alle dele af verden har de seneste 10-15 år oplevet en enorm udbredelse af nye, digitale medieteknologier som computer, internet, spil og mobiltelefoner. De giver hidtil usete muligheder for, at brugerne selv kan skabe indhold og kommunikere fra person til person. Tidligere tiders faste opdeling af kultur, der skabes for børn, med børn og af børn brydes her ved op: Børn tegner ikke blot på papir, de anvender også digitale tegneprogrammer, som professionelle har udformet. Og den personlige computer muliggør, at børn kan downloade musik, tekst og billeder, hvilket omkring hver fjerde gør, ligesom de kan udforme deres egne hjemmesider, hvilket hver tiende benytter sig af.

Ca. hvert tredje barn spiller computerspil næsten dagligt – flest af dem er drenge. Endnu mere populært er det at kommunikere via email eller chat, som henholdsvis 43% og 39% gør, og her er pigerne i front (Drotner, 2001) [Bilag].

Danske børn er også særdeles aktive til at skabe og dele indhold via mobiltelefonen, både når det gælder samtale, sms og – i mindre grad – mms (billedbeskeder).

Den store interesse for digital kulturproduktion og -interaktion er udbredt i mange vidensamfund (Lenhart, Madden & Hitlin, 2005), og den har ført til en hastig vækst i online netværkssteder som det amerikanske YouTube, hvor brugere kan uploade og dele egne videosekvenser og se gratis tv.

Netsteder som det danske Arto, det svenske LunarStorm og det amerikanske MySpace er ligeledes uhyre populære blandt børn og unge med deres blanding af brugernes personlige fotos, profiler og dagbogslignende blogs, som andre kan dele og kommentere. Via sådanne virtuelle netværk opøver børn solide erfaringer med, og forventninger om, at kulturbrug rummer mulighed for produktion, interaktion og dialog med andre.

Også børns biblioteksbrug vidner om, at nye medier spiller en afgørende rolle i nutidens børnekultur: Med den store udbredelse af internet i hjemmet, ikke mindst blandt børnefamilier, er børns biblioteksbrug blevet opdelt i en virtuel og en fysisk brug.

Større børn anvender det virtuelle bibliotek målrettet til f.eks. at bestille materialer, men kun et fåtal udnytter andre digitale bibliotekstjenester (Henriksen, 2006; Roed, 2006).

Færre børn besøger det fysiske bibliotek for at låne bøger og blade, mens flere søger hen mod hylderne med dvd'er og spil. Og at anvende computer er stadig en meget populær aktivitet på biblioteket, skønt interessen er dalet noget i takt med, at næsten alle børnefamilier i dag har computer i hjemmet, og størstedelen har internetadgang [Bilag]. Navnlig drenge anvender biblioteket til computerspil.

De nye medier indvæves i børns hverdagskultur og i eksisterende medier som bøger og aviser, radio og tv, der også digitaliseres, så de virker sammen med de medier, der er 'født' digitale.

Samlet set er børn den befolkningsgruppe, der anvender flest medier, og de anvender dem ofte sammen. Børn kan således betegnes som en multimediegeneration, idet det er sammenlægningen af og interaktionen mellem medier, der kendetegner deres brug snarere end

brugen af et enkelt medium. Hertil kommer, at medier i stigende grad åbner mulighed for at komme i dialog og udføre handlinger sammen med virtuelle venner. Navnlig køn og i mindre grad alder spiller en vigtig rolle for, hvilke medier der anvendes mest og til hvilke formål.

Børns mediebrug i fritiden er bredere og mere avanceret end deres mediebrug i skolen, hvor de primært anvender medier som midler til anden læring, især modersmål og matematik (Drotner, 2001).

Større børn og unge er nogle af de første til at tage nye medieudtryk til sig: De er mediekulturens pionerer. Sådan har det været de sidste 150 år. Forskellen er, at børn i dag vokser op i et videnssamfund, hvor de som nævnt har brug for multimodale kompetencer, der gør dem i stand til at skabe, tolke og udveksle komplekse mønstre af tegn, som i stigende grad er medierede. *De erfaringer, børn gør sig med fritidens medier, er derfor langt mere afgørende for, hvordan de klarer sig fremover, end det var tilfældet for deres forældre og bedsteforældre.* For at voksne kan træffe de nødvendige uddannelses- og kulturpolitiske valg for fremtiden, er det vigtigt at konkretisere, hvilke funktioner brugerne selv mener, de forskellige medier opfylder for dem.

Mediefunktioner: oplysning, oplevelse, kommunikation

De færreste børn interesserer sig for medierne som teknologier; flertallet interesserer sig for, hvad de kan gøre med medierne.

Når børn selv får mulighed for at beskrive, hvilke mediefunktioner de prioriterer, så står tre funktioner øverst, nemlig oplysning, oplevelse og kommunikation (Drotner, 2001). Medierne skal tilsammen opfylde disse funktioner; men ikke alle medier kan ifølge børnene opfylde alle funktioner.

Trykte medier (fag- og skønlitteratur, blade, aviser, tegneserier) knytter børnene mest til *oplysning*, skønt navnlig piger stadig forbinder den gode roman med gode oplevelser.

I de større børns bevidsthed synes selve mediet dog at være farvet af, at de trykte medier som regel kræver formel træning, før de kan anvendes. Mange børn, og navnlig drenge, forbinder derfor læsning med skole, og ikke med lystfulde fiktionsoplevelser i fritiden, der har mange andre spændende bud på sådanne oplevelser (Steffensen & Weinreich, 2000; Drotner, 2001).

De *audiovisuelle medier* som tv og film (i biografen, på dvd og vhs) forbinder børnene med *oplevelser*. Det samme gælder radio, som børnene navnlig anvender til at lytte til musik. Børnene anvender disse medier, når de gerne vil have gode, følelsesmæssige rutschetur, selvom tv også forbindes med oplysning og kan tændes, hvis man keder sig.

Modsat de trykte medier, kræver det ikke formel øvelse for børnene at kunne lytte til musik og se tv, radio og film. Det betyder omvendt ikke, at børn ved alt om at se tv og lytte til radio, blot fordi de kan få en vis mening ud af det uden hjælp.

De nye *digitale medier* som computer og mobiltelefonen knytter børnene navnlig til *kommunikation*. Eftersom computeren kan integrere alle tidligere medieteknologier i sig, kræver det nogle tilføjelser: Børn forbinder navnlig internettet med kommunikation, mens f.eks. computerspil associeres med oplevelse. Dog tilbyder onlinespil ofte interaktion med omfattende sociale netværk, hvor kommunikationen ikke adskilles fra spilprocessens oplevelser. Computerspil er den medieaktivitet, hvor kønsforskellene er størst (Drotner, 2001), og det er derfor ikke overraskende, at piger i højere grad end drenge også forbinder computeren med mere rationelle oplysningsdimensioner – at den f.eks. er god til skolearbejde, fordi resultatet ser pænt ud.

I takt med at digitaliseringen gør det muligt for hidtil adskilte medieteknologier at forbinde sig, opstår nye genrer og nye brugsmåder. De tre funktioner, som børn prioriterer, kendetegner imidlertid også tidligere tiders mediebrug. Man kan derfor forudse, at medierne også fremover vil opfylde velkendte funktioner og prioriteringer på nye måder.

Globalisering og kommercialisering

Traditionelt udvikles kulturelle produkter inden for to kredsløb.

Det ene kredsløb skaber kultur som et alment samfundsgode og præges af offentlige institutioner som biblioteker, museer og mediehuse som Danmarks Radio.

Det andet kredsløb skaber kultur som varer, der skal sælges af private firmaer til forbrugere på et marked.

Både den kultur børn selv skaber, og den kultur andre skaber for børn, reguleres i dag i vidt omfang af store, kommercielle selskaber, der ofte har global rækkevidde. Det gælder bøger, film og tv såvel som musik, mobiltelefoni, computerspil og brug af internettet. Her er ikke lige adgang for alle, og her udspilles kampe om juridiske og økonomiske rettigheder.

Børn er samtidig for alvor blevet forbrugere. Danske børn i aldersgruppen 8-10 år har om måneden i gennemsnit 134 kroner i lomme penge, mens de 10-12årige har det dobbelte, nemlig 273 kroner, et beløb der mere end firedobles for de 13-15årige, der har 1.386 kroner i gennemsnit til sig selv om måneden (Hansen & Nielsen, 2004).

Hertil kommer, at især større børn ofte præger, hvad familien bruger penge på (Olesen, 2003; Tufte, Rasmussen & Bech Christensen, 2005). Selvom børn ikke har primær, økonomisk indflydelse, da de ikke udfører egentlige erhverv, så har de stigende sekundær, økonomisk betydning (Tufte, 2007).

At børn i stigende grad tiltales som selvstændige individer og aktive forbrugere indebærer nye skillelinjer mellem børn. Skillelinjer, der baseres på livsstilssymboler som mode, rejser og de nyeste mobiltelefoner.

For dem, der har adgang til og forstår at anvende de kulturelle varer, medvirker de globale medier imidlertid til at udvide den mentale horisont. Satellit-tv og podcasts sætter ord og billeder på andre livsformer; onlinespil og sociale netsider sætter brugerne i forbindelse med mennesker og sprog, der er anderledes end det lokale og velkendte.

Uanset om børnene inddrager eller afviser disse erfaringer, er det navnlig de globale og kommercielle medier, der konfronterer brugerne med det anderledes og det ukendte. *Det er vigtigt, at børn lærer at erkende og omgås, hvad man kan kalde 'andethed', fordi mange af dem som voksne får brug for at kunne kommunikere over afstande med folk, de ikke kender, aldrig kommer til at møde og måske slet ikke sympatiserer med.*

Biblioteket er en del af dette dobbelte kulturkredsløb, hvor det skal fungere i forhold til stadig mere globale og kommercielle aktører. Der ligger en stor opgave i at understøtte alle børns kultur møder med det verdensfjerne og ukendte – uden at give køb på social og etnisk rummelighed i forhold til brugerne. Denne opgave skal samtidig løses i forhold til en generation af børn og unge, der ofte har solide erfaringer med – og forventninger til – at både det virtuelle og fysiske kultur møde indebærer delagtighed og dialog.

Børnekulturens kontekster

Kultur er ovenfor defineret som meningskabende processer, der indgår som en del af vores sociale relationer og institutioner. Disse sammenhænge præger små og store børn forskel-

ligt. Således er danske børns hverdagsliv indtil omkring ti år stærkt institutionaliseret af dagpleje eller vuggestue, siden børnehave og skole med tilhørende skolefritidsordning (Rasmussen & Smidt, 2001; BUPL & SL, 2004). Samtidig kan, og skal, større børn selv organisere deres eftermiddage, når de har fri fra skole. Det sker via en række arenaer, der spænder fra det private værelse derhjemme, som er fyldt op med tv, computer og musikanlæg, til offentlige rum som butikcentre, biblioteker og byens parker og pladser. Herimellem findes halvoffentlige arenaer som sportsklubber og musikskoler, hvor medlemskab er adgangsbillet for børnene.

Hvor yngre børn i løbet af de sidste to-tre generationer har fået indsnævret og institutionaliseret deres sociale rum, har større børn fået udvidet deres sociale rum. De har især fået flere fritidsarenaer, og de bevæger sig også i højere grad end tidligere selvstændigt i disse arenaer.

Set med voksenøjne er større børns regulering af hverdagens tid og rum blevet mere utydelig eller flydende. Lokale biblioteker udgør traditionelt en vigtig fritidsarena for større børn. Men bibliotekerne har fået konkurrence fra andre attraktive fritidsrum som netcaféen, butikcentret og værelset derhjemme, og omgangsformerne i det offentlige rum reguleres i videre omfang end tidligere af børnene selv. Hertil kommer, at de fysiske arenaer suppleres med sociale mødesteder på nettet og via mobilen, hvilket som nævnt også giver bibliotekerne konkurrence som være- og mødesteder.

På den ene side institutionaliseres børns liv mere end i tidligere generationer; og på den anden side fritstilles børn mere til selv at kunne – og skulle – organisere deres fritid og skabe deres egen forståelse for, hvem de selv er.

Reguleringen af børns liv er imidlertid ikke det samme som institutionalisering. Hvor institutionalisering peger på de sociale rammer for børns udfoldelse, handler regulering snarere om de psykologiske grænser, der sættes for børn. Grænserne sættes i udgangspunktet af forældrene og evt. ældre søskende, og siden af andre voksne og børn.

Reguleringens modpol er tendensen til, at børn og unge i stigende grad selv skal forme deres identitet, og selv skal vælge at forholde sig til alt fra musiksmag til forældresamvær ved skilsmisse.

I den offentlige debat betegnes børns individualisering af nogle som et gode – børn er selvstændige og kan træffe egne valg uafhængigt af voksne; andre betragter individualiseringen negativt som en modpol til fællesskab – børn bliver individualister og egoister, der ikke kan indordne sig i forhold til en gruppe.

I forhold til disse normative modsætninger kan det være nyttigt at minde om den tysk-engelske historiker Norbert Elias, der understreger, at det er ens for alle moderne mennesker, at vi skal være forskellige (Elias, 2001; Beck & Beck-Gernsheim, 2001). *Individualisering handler således ikke om personlige valg, vi frit kan foretage. Individualisering handler snarere om sociale krav om, at vi skal finde os selv som forskellige fra andre – og det gælder alle.*

At forstå individualisering som et socialt begreb, der formes og håndteres i bestemte sammenhænge, er vigtigt at inddrage i forståelsen af børns kultur. Den kulturelle dimension er nemlig omdrejningspunktet for denne håndtering af at blive sig selv sammen med andre. Børn skaber deres *kulturelle identitet* i spændingsfeltet mellem det fælles og det forskellige;

---

og det er måske vigtigere end nogensinde for børn, at de har kulturelle udfoldelsesrum, både virtuelt og fysisk, hvor de kan eksperimentere med disse identitetsprocesser, og hvor de kan få støtte til at afklare, hvad disse identitetsprocesser betyder.

En ny legekultur

Leg er en af de vigtigste måder, hvorpå børn udtrykker sig kulturelt og skaber deres kulturelle identitet. Legen har imidlertid ændret karakter. Det skyldes dels børns hverdagsliv, dels legetøjets stigende sammenkobling med computerspil og andre nye medier.

Tidligere gik legekultur i arv fra de større børn til de mindre ved at legekulturen udfoldede sig på selvorganiseret vis i børneflokkede med stor aldersspredning, der dyrkede og lærte leg på gaden og i baggården. I dag tilbringer børn det meste af deres tid i børnefællesskaber med jævnaldrende børn – yngre børn i institutioner, hvor voksne sætter rammerne, og ældre børn med kammerater, som mødes på værelset, i storcentret eller på sportspladsen.

Samtidig muliggør den teknologiske digitalisering en stadig tættere sammenkobling af legetøj, computerspil og medier (Goldstein, Buckingham & Brougères, 2004). Japanske Pokemonfigurer og danske Mindstorms fra Lego er eksempler på denne synergi.

Legetøj og medier er i dag en vigtig kilde for børn til at kunne komme i leg, og legetøjet har indbygget langt flere legemuligheder i sig end tidligere tiders legetøj. Da legemulighederne ikke længere formidles fra de større til de mindre børn, må de indeholdes i selve produktets udformning (Jessen, 2005).

Børns leg betragtes ofte kun i perspektivet af læring og dannelse som et middel. Når forældre og formidlere (lærere, pædagoger, bibliotekarer) over en bred kam vurderer legetøjs og mediers kvalitet, er kriteriet som regel kun, om de kan bruges som middel til at opnå forskellige kompetencer. Men leg er også et mål i sig selv. Vi – børn som voksne – definerer i høj grad os selv i kraft af vores legekultur, defineret som de aktiviteter, vi dyrker for deres egen skyld uden at ønske os et målbart udbytte.

Ud fra denne definition er leg et centralt og grundlæggende kulturelt gode, uanset om vi foretrækker at læse bøger, dyrke sport, spille computerspil, spille kort eller høre opera. Og at kunne 'komme i leg' og få de oplevelser, der er forbundet med legen, er af vital betydning for ethvert menneskes dannelse. Derfor kan leg ikke alene vurderes som et middel, men må også betragtes som et mål.

At være deltager i og bidrage til leg stiller store krav til den enkelte. Den form for læring, der sker i børns legekultur, handler om at barnet lærer for at deltage. For at være en god leger skal man derfor mestre en række forskelligartede kompetencer som omfatter sociale, kommunikative og konkrete færdigheder i tilknytning til legens redskaber. At deltage i legen kræver både viden og kunnen, og derfor kan leg også betegnes som en læringskultur, men netop en læringskultur hvor målet er legen selv.

Det er indlysende, at børn lærer noget, når de leger. Men børn leger ikke for at lære. Når børn sidder omkring en computer og vidensudveksler og lærer at indgå i et socialt samspil, træne beslutningskompetence og tænke strategisk, sker det som en del af spillenes indhold. Og når børnene øver sig i spil, er deres formål at blive bedre legere, fordi det giver dem flere muligheder for at komme i leg med andre. Man kan derfor definere den læring, der foregår foran computeren, som et mål for at kunne lege og at være med.

Fordi legetøj og medier i voksende grad danner grundlag for leg og legekultur blandt børn, er adgangen og kendskabet til disse legeredskaber ofte afgørende for det enkelte barns mulighed for at deltage i legefællesskabet. Derfor er det en social problemstilling, når børn ikke har lige adgang til leg og viden om legeredskaber. Bibliotekerne yder allerede en væsentlig indsats på dette område ved at give alle børn adgang til nye medier og kommunikationsformer på biblioteket. Biblioteket kan imidlertid udvikle denne indsats til også at støtte anvendelse og kvalitetsvurdering af legetøj, spil og andre nye medier.

2.4 Biblioteket som børnerum

Ifølge Biblioteksloven (*Lov om biblioteksvirksomhed, 2000*) har folkebibliotekerne til formål at:

“fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger, tidsskrifter, lydbøger og andre egnede materialer til rådighed såsom musikbærende materialer og elektroniske informationsressourcer, herunder internet og multimedier.”

I stk. 2 tilføjes, at “folkebibliotekerne skal bestræbe sig på at stille videogrammer til rådighed”. Loven angiver de overordnede juridiske rammer for, hvilket formål bibliotekerne skal opfylde, og hvilke midler de skal tage i anvendelse for at opfylde dette mål. *Midlerne er alle kulturudtryk, der kan lagres på en eller anden medieteknologisk form* (bortset fra mobile medier), og *målet er bredt*, idet det omfatter fremme af såvel oplysning som uddannelse og kulturel aktivitet. Det sidste område er det mindst specifikke, men ud fra bibliotekernes praksis kan det siges at omfatte *kulturelle oplevelser*. Både de kulturelle oplevelser befolkningen kan få ved at læse, lytte til og se på bibliotekernes materialer, og de kulturelle oplevelser, befolkningen kan få via bibliotekets arrangementer og aktiviteter.

Også børns biblioteksbetjening er naturligvis omfattet af denne formålsparagraf, hvis bredde giver gode muligheder for at udvikle biblioteksbetjeningen inden for den eksisterende lovs rammer. *Bibliotekets formål om at fremme både oplysning og oplevelse ligger således klart i tråd med børns egne prioriteringer af, hvad de søger, når de selv anvender medier i fritiden. Derimod er børnenes ønske om kommunikation ikke umiddelbart reflekteret i bibliotekernes formålsparagraf, der til gengæld fremhæver støtte til uddannelse som en del af virksomhedens formål.*

Bibliotekerne skal fremover udfylde deres formål under andre vilkår end tidligere. To udviklingstendenser skaber afgørende udfordringer:

For det første baseres bibliotekets legitimitet ikke længere på, at brugerne fysisk kan få adgang til eftertragtede materialer, sådan som det var tilfældet i industrisamfundet, hvor der var mangel på bøger, film og andre former for medieformidlet information, oplevelse og kommunikation. Biblioteket er i dag blot én blandt mange kulturudbydere og skal konkurrere med andre udbydere på et bugnende kommercielt marked.

For det andet er biblioteket ikke længere et entydigt begreb med en klar funktion. Biblioteket er både bygninger, der er fysisk placeret på skolen eller i byrummet; det er betjeningsmuligheder, der findes virtuelt i cyberspace; og det er en kulturinstitution i samfundet med særlige måder at organisere sig på i forhold til børn.

Disse udfordringer gør det nødvendigt, at *bibliotekerne må finde en ny legitimitet og en klare profil.*

Både herhjemme og internationalt arbejder man med at udvikle nye typer biblioteker, der går under forskellige betegnelser. Man taler om det hybride bibliotek, der kombinerer det fysiske og virtuelle bibliotek, den direkte og indirekte formidling (Thorhauge, 2001); om det performative bibliotek (Graulund, 2006); og om biblioteket som det tredje sted mellem private og offentlige rum (Oldenburg, 1999).

Man arbejder også på at udforme nye koncepter for bibliotekets fysiske indretning. Og man eksperimenterer med biblioteksbetjeningen af børn. I Kulturens hus i Stockholm har man f.eks. indrettet et alders- og funktionsopdelt børnebibliotek (0-9 år) uden computere, men med gode muligheder for leg (Jørgensen, 2006).

I USA kombinerer folkebiblioteket i Charlotte og Mecklenburg County digitale oplevelser, lektiehjælp og særlige teenage-områder (Public library of Charlotte and Mecklenburg County, 2007).

Også i Danmark gøres der forsøg med at udvikle biblioteksbetjeningen af børn, ligesom både skole- og folkebiblioteker har arbejdet stærkt på at udvide deres materialeforståelse og opbygge virtuelle biblioteker de sidste ti år.

Skolebiblioteker er blevet til mediecentre, og på de fleste skoler er de i dag vigtige, lokale lærer- og væresteder, når undervisere vælger læremidler, og når elever arbejder med bogen og andre medier.

På folkebiblioteksområdet er computerne for alvor rykket ind i de fysiske biblioteksrum, og portaler og søgetjenester for børn har set dagens lys – f.eks. bibliotek.dk, dotbot.dk og Spørg Olivia. Disse nydannelser medvirker til at ændre brugen af de fysiske biblioteker.

Skolebibliotekerne har gennem tiden haft en stabil, høj benyttelse. Således er der 91% af alle børn og unge, der kommer på et skolebibliotek mindst én gang om måneden, mod 93% i 1998. Andelen af børn, der kommer på skolebiblioteket sjældnere end én gang om måneden, er faldet fra 7% i 1987 til 6% i 2004. Andelen af børn, der aldrig kommer på skolebiblioteket, er ligeledes faldet fra 5% i 1987 til 3% i 2004 (Bille et al., 2005, s. 182).

Omvendt på folkebibliotekerne, hvor børnenes besøgstal falder: Andelen af børn, der kommer på folkebiblioteket/børnebiblioteket mindst én gang om måneden, er således faldet fra 51% i 1998 til 39% i 2004, mens andelen af børn, der kommer på folkebiblioteket/ børnebiblioteket sjældnere end én gang om måneden, er steget fra 28% i 1987 til 43% i 2004. Andelen af børn, der aldrig kommer på folkebiblioteket/ børnebiblioteket, ligger på 18%, hvilket er samme niveau som i 1987 (Bille et al., 2005, s. 183).

At børn ikke længere kommer så hyppigt på folkebibliotekerne, giver anledning til at genoverveje, hvad især det fysiske bibliotek kan og skal i forhold til børn.

Børns biblioteker: være, lære, gøre

Den måde, biblioteker indrettes på, og de aktiviteter, der prioriteres, hænger tæt sammen med professionelle forståelser af, hvad bibliotekerne skal anvendes til og af hvem. Opfattelser af bibliotekernes samfundsmæssige formål, af barndommen og af kulturen spiller således direkte og indirekte ind på den konkrete biblioteksbetjening af børn.

Her kan skelnes mellem tre hovedprioriteringer, nemlig at biblioteker for børn er et sted at være, et sted at lære eller et sted at gøre noget sammen.

Hver især fokuserer disse prioriteringer på et af bibliotekets tre formål: Oplevelse, oplysning og kulturel aktivitet/kommunikation.

At biblioteket er *et værested* for børn kommer til udtryk ved, at biblioteket indrettes som et frirum for børn.

I forhold til de yngste sætter bibliotekets indretning ofte fokus på sansemæssige oplevelser, der stimuleres ved hjælp af rummets materialer eller aktiviteter. Således er teaterforestillinger den populære aktivitet hos de yngste efter boglæsning (Bille et al., 2005, s. 186). Disse biblioteksrum fungerer som vigtige mødesteder f.eks. for pædagoger med dagpleje- eller børnehalebørn, der bliver fortrolige med biblioteket gennem deres regelmæssige udflugter.

For ældre børn indebærer en prioritering af biblioteket som et værested, at børnenes sociale aktiviteter i vidt omfang accepteres med minimal, professional indblanding.

Børn, der besøger biblioteket uden at låne materialer, opholder sig typisk i biblioteket i længere tid, end de børn der kommer for at låne. (Drotner, Jørgensen & Nyboe, 2006). Ikke mindst børn med anden etnisk baggrund benytter biblioteket som et værested (Kolind Mikkelsen, 2004). Her betyder det meget, at biblioteket ligger i lokalområdet og kan defineres af voksne som et sikkert og trygt sted at komme, også for piger.

På landsplan anvender færre børn i dag biblioteket som et sted, man leger og er sammen med kammerater: I 1998 udnyttede 28% af de 7-15årige denne mulighed, mens tallet seks år senere var næsten halveret, til 16% – lidt flere piger end drenge, nemlig 18% mod 13% af drengene (Bille et al., 2005, s. 186-187).

Flere af de virtuelle bibliotekstjenester for børn udformes også som væresteder med vægt på det oplevelsesorienterede og sansemættede. En spørgetjeneste som Spørg Olivia kombinerer f.eks. Olivias værelse som et frirum, brugerne kan gå på opdagelse i, med Olivias/netbibliotekarens brugerorienterede og personlige stemme.

Bag prioriteringen af børns biblioteksrum som væresteder ligger en forståelse af, at børns udvikling næres af fantasi og fysisk udfoldelse, og at børn ofte savner rum til disse udfoldelser.

For de yngre børn har vægten på 'gode' oplevelser rod i en kulturforståelse, der opstiller klare mål for, hvad kvalitet er – muligvis som modvægt mod en oplevet tendens i oplevelses-samfundet til at skelne mellem rationel fordybelse og emotionel forførelse.

For de ældre børn har prioriteringen af biblioteket som et frirum klangbund i en inklusiv kulturforståelse, der lægger vægt på kulturel diversitet og mangfoldighed.

Andre steder indrettes *biblioteket som et lærested*, hvor børn kan søge oplysning; hvor lærere eller bibliotekarer hjælper med lektielæsning, eller hvor computere i rigt mål tilbyder adgang til internettets søgefunktioner.

Sådanne biblioteksfunktioner lægger især op til at blive anvendt af større børn og unge, og flere skolebiblioteker end folkebiblioteker har denne funktion.

På folkebiblioteksområdet er læresteder navnlig udbredt på lokalbiblioteker med mange brugere, der har anden etnisk baggrund end dansk. Bag disse prioriteringer ligger typisk en opfattelse af, at børn er selvstændige aktører, der rationelt kan tage del i informationssamfundets mangfoldige oplysninger – for nogles vedkommende med et venligt skub fra voksne professionelle.

Atter andre steder formes *biblioteket som et gørested*, hvor børn er sammen om bestemte aktiviteter, af og til sammen med voksne. Især de større børn udnytter disse biblioteksrum til at spille computerspil eller til at anvende sociale netsider, hvor begge slags aktiviteter har den mediebarne kommunikation og interaktion i centrum. Færre benyttede i 2004 bibliote-

ket til computerspil end seks år tidligere, da den forrige landsdækkende kulturvaneundersøgelse blev foretaget. Denne nedgang skyldes utvivlsomt, at de fleste børnefamilier i dag har mindst én computer samt internetadgang. Til gengæld er computerbrugerne dem, der anvender længst tid på biblioteket: "Små 10% af gruppen opholder sig mere end to timer ved [computeren]. Hovedparten af sidstnævnte gruppe er børn" (Kolind Mikkelsen, 2004, s. 7). Via computeren anvender de større børn flere digitale udtryksformer, og de gør noget sammen – både med de venner, de finder online og i det fysiske rum. Bibliotekarernes kommunikation med brugerne indskrænker sig mest til at føre opsyn og yde teknisk assistance, mens de sjældent forholder sig systematisk til indholdet i aktiviteterne (Drotner, Jørgensen & Nyboe, 2006).

Også yngre børn anvender biblioteket som et rum for bestemte aktiviteter, og det sker ofte i samvær med forældre. Navnlig veluddannede forældre har ringe tid hjemme med deres (få) børn. Det medvirker til, at de finder det ekstra vigtigt at 'gøre noget' med børnene – f.eks. at gå på biblioteket. Næst efter at låne bøger er besøg med børn den hyppigste årsag til, at voksne kommer på biblioteket (Bille et al., 2005, s. 177); og det er også ofte voksne, der stiller spørgsmål til bibliotekaren på deres børns vegne (Drotner, Jørgensen & Nyboe, 2006).

Bag indretningen af biblioteket som et sted, børn gør noget sammen ved hjælp af bibliotekernes materialer, ligger en opfattelse af, at brugerne er selvstændige væsener, der udvikler sig i sociale sammenhænge og formår at udnytte videnssamfundets mangfoldighed af kulturelle udtryksformer – både de oplysende og de mere oplevelsesbaserede. Voksnes assistance anses ikke for afgørende i den proces, muligvis fordi prioriteringen kombineres med en deskriptiv kulturopfattelse, der vanskeliggør vurdering af kulturel kvalitet.

Ingen danske børnebiblioteker fungerer ganske som de tre typologier, der her er beskrevet, alene af den grund, at bibliotekerne tager hensyn til brugernes alder og sociale baggrund. Således er biblioteket som et værested nok en mere udbredt model i forhold til yngre børn, mens biblioteket som et gørested måske især passer til ældre børn. De tre modeller anviser imidlertid, hvordan betjeningen af børn kan forme sig forskelligt under de nye vilkår for offentlig biblioteksvirksomhed. Samtidig antyder alle tre modeller, at bibliotekernes professionelle formidlingsstrategi er under forandring.

2.5 Fra kontrol til kommunikation

Ligesom det er tilfældet for andre offentlige kulturinstitutioner som museer og arkiver, så kan bibliotekernes formidling defineres som en form for *institutionel kommunikation*, hvor institutionen som *afsender* kommunikerer bestemte typer *indhold* til bestemte grupper af *modtagere* med et bestemt formål (Drotner, 2006). Denne kommunikation har gennem 1990-erne skiftet sit afsenderperspektiv ud med et brugerperspektiv.

Bibliotekernes klassiske funktion er at formidle information og oplevelser i form af bøger og tidsskrifter til hele befolkningen for at fremme oplysning, oplevelser og uddannelse. Man tager afsæt i materialesamlingerne og lægger vægt på, hvad og hvordan bibliotekarerne formidler disse til brugerne. Perspektivet er, hvad afsender ønsker at kommunikere.

Traditionelt har man også haft en klar opfattelse af, hvem der var afsender, nemlig det fysiske bibliotek og de faktiske bibliotekarer; man har ligeledes haft et veldefineret budskab, nemlig trykte medier; og man har haft en rimelig klar opfattelse af modtagerne, nemlig de konkrete biblioteksbrugere, ligesom formålet også har været nogenlunde klart, selvom professionelle kvalitetsopfattelser gennem tiden har konkurreret med brugerservice og materialernes popularitet.

Udvidelsen af materialeviften i bibliotekerne og specielt udbredelsen af computer og internet har for alvor rykket ved denne forståelse af bibliotekernes institutionelle kommunikation. Udviklingen i 1990'erne fokuserede som nævnt på det virtuelle bibliotek med online-bestilling og -søgetjenester og en ofte ganske omfattende brugervejledning. Med de nye medier rykker brugeren i centrum. Via bibliotek.dk kan de brugere, der har adgang til nettet og forstår at anvende tjenesterne, f.eks. selv søge, hvilke materialer bibliotekerne har til rådighed; selv foretage bestilling og evt. forlænge lånet; og selv holde sig løbende orienteret om arrangementer og aktiviteter.

Med de nye muligheder følger desuden nye forventninger og krav. Offentlige institutioner som bibliotekerne skal have ligeså brugervenlige og indbydende sider som de mange andre hjemmesider på nettet, de konkurrerer med i opmærksomhedens cyberspace.

Disse nye krav og muligheder udfordrer i høj grad kulturinstitutionernes formidling, hvilket også gælder bibliotekerne.

Først og fremmest bliver afsenderen en mere kompleks størrelse. Biblioteket omfatter både det fysiske og det virtuelle bibliotek, og det er ikke længere entydigt, hvad der sikrer genkendeligheden og sammenhængen hos brugeren.

Ligeledes bliver budskabet, eller indholdet, mere mangfoldigt, idet alle medier i princippet skal gøres tilgængelige via biblioteket, samtidig med at mange af de informationer og oplevelser, brugerne finder relevante, ligger uden for bibliotekets traditionelle virkefelt. Den udvikling stiller spørgsmål om, hvordan bibliotekerne skal prioritere indkøb, opstilling og betjening af materialerne: Formidles noget indhold f.eks. bedst gennem det virtuelle bibliotek? Kan samme kvalitetskriterier anvendes for alle medier?

Endelig bliver det også vanskeligere for bibliotekerne at identificere, hvem brugerne er, fordi de både findes virtuelt og reelt, men ikke nødvendigvis er de samme individer. Samtidig falder antallet af børn, der kommer hyppigt på det fysiske bibliotek, som nævnt. Det gør det vanskeligere for bibliotekarerne at følge med i og relatere sig til deres kulturelle aktiviteter. Det er således et paradoks, at brugerne kommer i centrum af den institutionelle kommunikation, samtidig med at institutionerne får vanskeligere ved at identificere brugerne og deres kulturelle virksomhed.

Set i børnehøjde spiller det øgede fokus på brugerne i bibliotekernes formidling sammen med en stadig mere udbredt opfattelse af, at barndommen er et autonomt livsområde, og at børn er selvstændige individer, der skal respekteres som dem, de er.

Idealiseringen af det selvstændige og individuelle barn fører imidlertid let til, at voksne undlader at foretage konkrete prioriteringer eller overveje hvilke rammer og normer, de selv finder vigtige i omgangen med børn. I opgøret med forestillingen om det afhængige barn, der behøver voksnes beskyttelse og opdragelse, kan forestillingen om det autonome barn let resultere i svigt af både børn og voksne. Begge positioner undviger at forholde sig til kompleksiteten i børns liv og til deres behov for dialog.

Som kulturpolitisk institution og kulturpraktiserende organisation kan bibliotekerne ikke længere satse på kulturformidling ud fra et afsenderperspektiv. Et lige så entydigt fokus på brugernes og deres individuelle behov gør, at bibliotekerne kun indirekte kan bidrage til kulturel prioritering og kvalitet, fordi sådanne vurderinger lægges ud til den enkelte bruger.

I forsøget på at komme brugerne i møde præges en del biblioteksbetjening af børn i dag derfor af en mere deskriptiv kulturforståelse, hvor personalet i biblioteket undlader at angive

faste kvalitetsmål. Den udvikling gør utvivlsomt betjeningen mere kulturelt og socialt inklusiv. Men den kan også medføre svigt af børn, der har brug for at lære at omsætte mængder af information til viden, oplevelser og kommunikation, så de kan fungere i det komplekse videnssamfund. I dag eksisterer der således ofte *en kløft mellem det, brugerne reelt foretager sig på biblioteket, og den formidlingstradition, de fleste bibliotekarer repræsenterer.*

For at bygge bro over den kløft må bibliotekerne arbejde mere relationelt. Der er brug for at udvikle en institutionel kommunikation, som *genskaber helheden mellem afsender, materiale/indhold og brugere.* Man har navnlig brug for at genforhandle to typer relationer, så der skabes nye synergier:

For det første må de trykte medier forbindes langt mere systematisk med de audiovisuelle og digitale medier, end det sker i dag, så biblioteket kan understøtte kvaliteten og kompleksiteten i brugernes faktiske anvendelser af medierne til oplevelse, information og kommunikation.

For det andet må det fysiske bibliotek knyttes tættere sammen med det virtuelle bibliotek, så biblioteket samlet set fremstår som en tydelig og troværdig kulturinstitution, der er i dialog med og har relevans for brugerne.

For børnebibliotekarer, der er vokset op med bogen som det væsentligste medie, er de nye dialogiske kommunikations- og formidlingsformer en udfordring til vante tænke- og handlemåder. De kan ikke længere kontrollere, hvad biblioteket formidler (indholdet), og hvordan det sker (formen). I stedet både kan og skal de inddrage brugerne direkte i dialogisk kommunikation. Herved overlades en del af den professionelle kontrol over et stofområde til brugerne, uden garanti for, at brugerne ser, hører og læser det, den professionelle anser for det væsentlige. Til gengæld øger man mulighederne for at skabe kontakt til og interesse hos brugerne. Man skal turde give slip på kontrollen og have tillid til brugernes egne evner til at skabe sammenhænge i fællesskab, og man skal samtidig udøve sin professionelle kompetence til at kunne facilitere og kvalificere disse sammenhænge.

2.6 Digital dannelse og uformelle læreprocesser

I et videnssamfund er det en afgørende ressource, at befolkningen besidder multimodale kompetencer. Det vil sige kompetencer, som gør dem i stand til at skabe, tolke og udveksle komplekse mønstre af ord, billeder og lyde, der i vidt omfang formidles via medieteknologier.

Disse kompetencer er ikke blot nødvendige for at kunne bestride et erhverv; de er også afgørende for at kunne begå sig i demokratiske samfund, der i stigende grad er afhængige af, at borgerne kan håndtere det anderledes og ukendte, som rykker tættere på i en globaliseret og medieret hverdag. Multimodale kompetencer udvikles ikke af sig selv, de skal læres.

I dag nærer børn og unge primært deres multimodale ressourcer i deres fritid, hvor de anvender en mangfoldighed af trykte, audiovisuelle og digitale medier til at skaffe sig oplevelser, informationer og til kommunikation. Disse aktiviteter gør dem ikke automatisk multimodalt kompetente, men de gør dem multimodalt interesserede og erfarne – ofte gennem eksperimenter og leg.

Kulturpolitik i et demokratisk samfund medvirker til at understøtte borgernes livskvalitet og handlemuligheder. Biblioteksloven danner et glimrende grundlag for at udvikle børns kvalitetssans og handlemuligheder, så deres multimodale ressourcer styrkes. Loven beskriver nemlig, at bibliotekernes mål er "oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet" (*Lov om Bib-*

lioteksvirksomhed, 2000). Oplysning knytter sig mest til bibliotekernes informationsvirksomhed; kulturel aktivitet forbindes især med bibliotekernes kulturformidling af bøger og andre midler til kvalitetsoplevelser; mens uddannelse vedrører bibliotekernes funktion i relation til brugernes kompetenceudvikling i forbindelse med både oplysning og oplevelser samt bibliotekernes understøttelse af uddannelser på alle niveauer.

Set i forhold til brugerne henvender bibliotekernes informationsvirksomhed sig især til dem i kraft af deres funktion som samfundsborgere, der har behov for at være med i udvekslingen af oplysninger med andre borgere.

Bibliotekernes kulturdimension vedrører i højere grad brugernes position som mennesker, der har behov for at få kendskab til andre oplevelser, livsformer og forståelser.

Endelig kan bibliotekernes uddannelsesvirksomhed siges at relatere sig til brugernes funktion i forhold til et arbejdsmarked, hvor multimodal kompetenceudvikling som nævnt står centralt.

Bibliotekslovens tredeling i oplysning, oplevelse og uddannelse udfordres generelt af den stigende sammenvævning af medieteknologier og af kravene om multimodale kompetencer, der sætter evnen til at kunne håndtere komplekse og ofte medieformidlede tegnprocesser i centrum. Og tredelingen udfordres specifikt af bibliotekernes ligestilling af alle medieteknologier, der tilmed bliver mere dialogbaserede og socialt handlingsorienterede.

Digital dannelse

For at kunne støtte børn på områder, der er relevante både for deres hverdag og deres fremtid, må bibliotekerne sammentænke Bibliotekslovens tre overordnede mål, der vedrører oplysning, oplevelse og uddannelse. Det kræver en udvidet forståelse af disse mål.

Oplysning er andet og mere end at give individuel adgang til en overflod af informationer f.eks. via søgemaskiner og særlige portaler, så arbejde og uddannelse kan foregå mere effektivt og rationelt. Oplysning er også anvendelse med indsigt, og det er bibliotekets opgave at medvirke til at udvikle børnenes anvendelse af informationer, så de kan omskabe dem til indsigter, der er relevante for deres liv.

Oplevelser er andet og mere end at formidle fiktion i bogform og skabe rammer for enkeltstående kulturaktiviteter på børnebiblioteket. Oplevelser omfatter alle kulturudtryk – visuelle, auditive, multimediale – og det er bibliotekets opgave at medvirke til at udvikle børnenes kvalitetsbevidsthed i forhold til alle slags udtryk og styrke deres mod på at give sig i kast med det skæve, det overraskende og provokerende indhold i alle slags materialer.

Uddannelse er andet og mere end det, der foregår i skolens formelle undervisningsrum og kan måles. Uddannelse sker også i semiformelle rum som foreninger, sportsklubber og på museer. Både den uddannelse, der foregår i formelle og semiformelle rum forudsætter, at nogen kan og vil lære noget. Hertil kommer den læring, som foregår i uformelle rum, der ikke har læring som formål – som når børn hjemme på værelset øver sig på at blive bedre til at anvende et grafikprogram; for ikke at tale om den læring, der foregår indirekte, når man ikke regner med at lære noget – når små børn f.eks. lærer sig rollelegens regler ved at være med i legen (Sefton-Green, 2004).

En udvidet forståelse af uddannelse omfatter derfor både formelle, semiformelle og uformelle rum; og en udvidet forståelse af læring omfatter både rationel problembehandling, emotionel ekspression og social dialog og handling. Det er bibliotekets opgave at medvirke til at skabe disse rammer for læring, så børn sammen kan nære deres multimodale ressourcer, der har relevans for deres hverdag og fremtid.

Både oplevelser og oplysning er elementer, børn allerede selv prioriterer, når de anvender medier i deres fritid (Drotner, 2001). Hertil kommer imidlertid endnu et vigtigt element, som børn lægger vægt på, nemlig *kommunikation*. Dette element indgår ikke i Bibliotekslovens målbeskrivelse. Men det kan defineres som bibliotekernes overordnede tilgang, når de søger at opfylde lovens tre hovedmål; og kommunikation har for så vidt altid indgået i biblioteker-nes formidling.

Det skyldes for det første, at nogle af de mest relevante og populære aktiviteter for børn på biblioteket netop vedrører kommunikation (spil, anvendelse af sociale netsider, samvær med forældre og kammerater).

For det andet forudsætter en vision om helhedsorienteret og dialogisk praksis i forhold til brugerne netop, at biblioteket satser på kommunikation, både interpersonelt i det fysiske bibliotek og medieret i det virtuelle bibliotek.

Inddrager vi kommunikation i denne betydning i bibliotekernes opgaver, står bibliotekerne med alle muligheder for at blive afgørende ressourcer for børn også i fremtiden. Det skyldes ikke mindst, at hidtil adskilte elementer kan forbindes og omformes i lyset af fremtidens udfordringer. I stedet for at diskutere, hvorvidt man skal satse på børns kulturelle udfoldelser eller på deres informationsbehov, på bøger eller computerspil, på væresteder eller læresteder, giver ændringerne et tredje udviklingsgrundlag. Dette grundlag kan betegnes med begrebet *digital dannelse*. Det omfatter både oplysning, oplevelse og kommunikation, både rationelle og emotionelle læringskomponenter, og 'gamle' såvel som 'nye' medier, dvs. trykte og audiovisuelle såvel som digitale udtryk.

Ved at understøtte læreprocesser, der fremmer digital dannelse i praksis, kan biblioteket medvirke til at styrke de redskaber, børn behøver for at kunne udvikle egentlige multimodale kompetencer. Som den norske medieforsker Ola Erstad (Erstad, 2005) betoner, udvikles digital kompetence i skolen som et resultat af systematiske, fælles læreprocesser.

Biblioteket kan og skal ikke være en skole. Men biblioteket kan blive en brobygger mellem uformelle og individuelle netværk og mere formaliserede uddannelsessteder. Det kan ske ved, at biblioteket tager afsæt i børns nysgerrighed og lyst til at udtrykke sig, lege og lære nyt sammen med andre. Langt fra alle børn er digitalt dannede; mange kræver voksen støtte over længere tid for at kunne forme de nødvendige ressourcer; og udenlandske studier viser, at disse børn ofte kommer fra socialt udsatte grupper (Lenhart, Madsen & Hitlin, 2005). Med sine righoldige ressourcer inden for alle medier kan biblioteket blive en vital katalysator for, at *alle* børn kan udfolde deres nutidige børneliv såvel som deres fremtidige funktioner som borgere, erhvervsaktive, kulturudøvere – og mennesker.

2.7 Udfordringer og anbefalinger: Institutionel helhedskommunikation

Den store udfordring for fremtidens bibliotek er at omdefinere sin egen rolle i forhold til brugerne og det omgivende samfund. Vi argumenterer for, at biblioteket definerer en mere *helhedsorienteret kommunikation, der omfatter både afsender-, indholds- og brugerdimensionerne*. Biblioteket kan og skal ikke længere udelukkende formidle et kendt stof til kendte brugere – det skal snarere indgå i dialoger og læreprocesser med brugerne om at skabe digital dannelse, der rækker ud over individuelle behov og umiddelbare interesser, og som skaber forudsætning for at udvikle multimodale kompetencer i mere formelle institutioner.

At virkeliggøre sådan en vision i forhold til børn kræver, at børnene kan være fysisk til stede i biblioteket over længere tid og sammen med andre; at professionelle voksne kan facilitere

børnenes søge- og læreprocesser; at børnene har adgang til mange slags materialer af kvalitet; og at børnene selv er villige til at udfordre vante forestillinger og forståelser.

De læreprocesser, der er forudsætningen for at skabe digital dannelse, er derfor anderledes end mange af de eksisterende nettilbud for børn lavet af kulturinstitutioner, f.eks. DotBots tilbud om selv at skabe sin egen musik via nettet. Her bliver børn kun så gode, som de selv er eller vennerne formår. For at blive bedre end de selv er, må børn udfordres af andre, der allerede er længere fremme og evner at vejlede i forhold til den kreative proces; og børnene må mødes fysisk og komme sammen over tid, så forhindringer undervejs kan overvindes. Kontinuitet er vigtig i enhver læreproces, også når man kommer, uden at ville lære noget som i skolen.

En helhedsorienteret, institutionel kommunikation rummer udfordringer, om end af forskellig art, i alle sine dimensioner: Afsenderen/organisationen, indholdet/materialerne, og modtagerne/brugere. Disse udfordringer danner afsæt for vores konkrete anbefalinger.

Udfordringer i organisationen og professionskulturen

Fremtidens biblioteksansatte, der fungerer i forhold til børn, hvad enten de er på et børnebibliotek eller et 'blandet' bibliotek, må have professionelle kompetencer, både når det gælder interpersonel kommunikation med børn i det fysiske bibliotek og med medieret kommunikation online.

Fremtidens bibliotekspersonale skal holde fast i sine professionelle kompetencer og sin særlige indsigt i at vurdere og vejlede om trykte medier. Men disse elementer må kombineres med at kunne opsøge, vurdere og kommunikere i forhold til andre materialer, herunder materialer, der ikke foreligger, men skal findes. Det kræver:

- Indsigt i de indholdsmæssige temaer og emner, brugerne finder relevante
- Indsigt i de forskellige sammenhænge, i hvilke børnenes læring skal anvendes uden for biblioteket (hjemme, skole, kammerater, venner via nettet)
- Kompetence til at kvalitetsvurdere alle slags materialer med lige stor sikkerhed
- Kompetence til at kunne møde og kommunikere med forskellige målgrupper og differentiere kommunikationen alt efter brugere, indhold, og brugssammenhæng
- Kompetence til selv og sammen med kolleger at kunne reflektere over sin praksis, så denne refleksion kan føre til eventuelle ændringer i praksis.

Overordnet set bør den professionelle betjening tage afsæt i dialog med brugerne, og i hvad der er muligt i det konkrete biblioteksrum – ikke i materialesamlingerne.

Udfordringer i forhold til materialer og indhold

Biblioteket skal stadig være et bogsted, også for børn. Men man må intensivere indsatsen for at omsætte Bibliotekslovens mål til konkret praksis i forhold til børns muligheder for at vælge og udnytte en bred vifte af medier. Bibliotekernes materialebestand udgør kun en begrænset del af de informations-, oplevelses- og kommunikationsbehov, brugerne har. Man må derfor kunne prioritere og vurdere bibliotekets materialer og indholdsmæssige ressourcer i forhold til de bredere sammenhænge, som brugen af dem indgår i. Det kræver:

- At bibliotekerne udvider definitionen af materialer til også at omfatte materialer, der kan danne ramme om leg, og processer, der kan danne afsæt for læring, og ikke udelukkende materielle eller virtuelle produkter

- At bibliotekerne fokuserer mere på anvendelse end på anskaffelse og adgang
- At biblioteket bedømmer og prioriterer sine indholdsmæssige ressourcer i forhold til brugernes øvrige muligheder for oplevelse, oplysning og uddannelse
- At bibliotekerne sikrer diversitet også i nye medier, så børn kan opsøge og udnytte en kulturel mangfoldighed.

Overordnet set bør den professionelle betjening tage afsæt i medieteknologiernes digitalisering med mulighed for øget teknologisk konvergens, kommunikation og udtryksmæssig multimodalitet.

Udfordringer i forhold til brugerne

Fremtidens biblioteker må i højere grad end nu tage udgangspunkt i, hvad børnene har brug for at opleve, vide og lære, ikke i hvad institutionerne gerne vil formidle.

Personalet må i deres praksis starte med at spore sig ind på, hvad der er relevant for brugerne, og dernæst undersøge hvilke muligheder, de har for at understøtte brugernes ønsker. *At vurdere relevans kræver bredere kompetencer end at vurdere umiddelbare interesser og behov, fordi relevans vedrører elementer, der kan være vigtige for brugerne selvom de ikke har formuleret dem for sig selv, eller elementer, der kan blive vigtige for brugerne fremover.*

En umiddelbar brugerinteresse for first-person-shooter-spil kan f.eks. rumme en relevans for at indgå i sociale handlingssammenhænge. Og denne relevans kan personalet understøtte på andre måder end ved at udlevere næste populære actionspil, der ligner de tidligere.

Udgangspunktet for biblioteket er således nok brugerne, men slutpunktet er stadig, hvad biblioteket ønsker at opnå via sin dialog med brugerne. Et brugerperspektiv må således ikke spærre for bibliotekernes visioner for deres virksomhed.

At vurdere relevans i forhold til brugerne kræver:

- At biblioteket har en klar vision for sin virksomhed og et klart mål for, hvordan man vil omsætte den til praksis i forhold til brugerne og det øvrige samfund
- At biblioteket har en differentieret kommunikationsstrategi i forhold til forskellige målgrupper
- At personalet kender de forskellige brugergrupper og problemstillingerne i deres hverdag.

Overordnet set bør den professionelle betjening have brugerperspektivet som afsæt og bibliotekets visionsopfyldelse som mål. Brugere forstås i forhold til deres konkrete livssituationer, ikke som individer der er helt forskellige fra alle andre.

Udfordringer i forhold til eksterne relationer

Biblioteket er traditionelt en af de vigtigste kulturressourcer for børn i lokalsamfundene. Det har internettet og Kommunalreformen ikke ændret på. Tværtimod har personliggørelsen af andre former for oplevelse og oplysning øget børns behov for at finde spændende arenaer, hvor de kan være sammen med andre om aktiviteter, de finder relevante. Men den øgede konkurrence og differentiering gør det vanskeligere for mange børn at navigere i forhold til de forskellige aktivitetsformer. Biblioteket må derfor udnytte sine eksterne relationer bedre, hvis det fortsat skal fremstå som en tydelig og relevant kulturarena også i fremtiden. Det kræver:

- At bibliotekets handleplaner indeholder strategier for ekstern kommunikation og funktioner

- At biblioteket skaber og fastholder en klar profil hos børnene og ikke kun hos forældre og institutioner som en rummelig og relevant kulturarena
- At biblioteket styrker sine netværk både lokalt og nationalt, og både i forhold til andre offentlige institutioner og private aktører
- At biblioteket skaber rum til børnekulturel og børnekulturpolitisk dialog i sit netværk.

Overordnet set bør biblioteket definere sig som kulturinstitution i forhold til både lokale, nationale og internationale netværk og relationer. Relationerne omfatter både offentlige organisationer og private virksomheder, og netværkene er både formelle og uformelle.

KAPITEL 3

UDVALGETS ANBEFALINGER: TI BUD PÅ FREMTIDENS BIBLIOTEKS BETJENING AF BØRN

1. NYE KOMPETENCER SKABER NYE AKTIVITETER I BIBLIOTEKET

Udvalget anbefaler, at personalet i biblioteket har fokus på aktiv formidling og facilitering af både fysiske og virtuelle aktiviteter for børn. Målet er, at service og personlig dialog sættes i højsædet over for såvel det enkelte barn som grupper af børn og familier, og at personalet i højere grad end nu tager udgangspunkt i, hvad børnene har brug for at opleve, vide og lære. Det fordrer et indgående kendskab til blandt andet alle relevante medier og genrer samt færdigheder til at formidle indholdet offensivt via workshops, onlinebetjening, spil, litteraturformidling, redigering af materialer, design af rum samt brugerinddragelse.

Sådan når vi målet:

Udvalget anbefaler, at personlig formidling og bred mediekompetence er centrale omdrejningspunkter for bibliotekets nye formidlingsprofil. Derfor anbefales det, at uddannelsesinstitutionerne arbejder mere specifikt med formidlingskompetencer og bredere mediekendskab i personalets grunduddannelser. Der kan iværksættes yderligere kompetenceudvikling via efter- og videreuddannelse, f.eks. via pointgivende moduler på diplom- eller masterniveau. Udviklingspuljen for skole- og folkebiblioteker bidrager til at øge og systematisere efter- og videreuddannelsestilbuddet.

Biblioteksstyrelsen kan inden for samarbejdsaftalen med Danmarks Biblioteksskole aftale efteruddannelsesprogrammer. Andre uddannelsesinstitutioner kan inddrages i samarbejdsaftaler om efteruddannelse, f.eks. medie- og IT-uddannelser ved universiteterne, DPU, seminarier og arkitektskolerne. Desuden anbefaler udvalget, at bibliotekerne overvejer at ansætte personale, der har specifikke kompetencer inden for børnekultur.

Børns nye kulturvaner udfordrer biblioteket

Nye kulturvaner hos børn samt et skift i formidlingsform fra overlevering af viden til kommunikation udfordrer den klassiske formidlingstradition i biblioteket. Det er af afgørende betydning, at personalet skærper den personlige og faglige formidling, hvis bibliotekerne fremadrettet skal kunne tiltrække børn og skabe efterspurgte tilbud i både det fysiske og det virtuelle bibliotek.

Den brede medieoplevelse

Biblioteket har en lang tradition for at styrke børns dannelse gennem formidling af litteratur. Børnebibliotekets formidling har navnlig taget udgangspunkt i skøn- og faglitteratur, og formålet har primært været at formidle information og oplevelser. Børns medieforbrug har imidlertid ændret sig drastisk inden for de seneste ti år. Særligt computerens og internettets udbredelse og ligestilling med bøgerne rykker ved den klassiske børnekulturformidlingsidé og ved bibliotekets funktion, blandt andet fordi en del af biblioteksbetjeningen nu foregår på nettet. Det betyder, at der i dag ofte eksisterer en kløft mellem det, som børnene foretager sig på biblioteket, når de besøger det, og den formidlingstradition, de fleste biblioteker repræsenterer. Personalet skal derfor have et dybere og mere systematisk kendskab til alle relevante medier for at kunne imødekomme og udfordre børnenes brede mediebrug.

Deltagere frem for tilskuere

Børn skifter med lethed mellem mange kommunikationsformer. De spørger mere end tidligere. De søger viden overalt. De arbejder projektorienteret, og de udfolder sig på mange forskellige arenaer – både virtuelle og fysiske. Det betyder, at personalet i biblioteket skal kunne kommunikere med børn og opfatte formidlingen som en udveksling mellem to kulturer: Den voksnes og barnets. Der skal være personaleressourcer og -kompetencer til stede i bibliote-

ket til at indgå i en mere direkte dialog med det enkelte barn og grupper af børn samt at 'sætte sig selv i spil' og bruge sin personlighed i biblioteket.

Undersøgelser af spørgetjenesten Spørg Olivia (www.spoergolivia.dk) peger på et behov for at skabe en mere kommunikerende og involverende formidling af bøger og andre medier i det fysiske bibliotek. Den måde, som bibliotekarerne i Spørg Olivia kommunikerer med børnene på, kan ikke overføres direkte i det fysiske børnebibliotek, men der kan hentes megen inspiration i den måde, Olivia aktivt formidler netressourcer og gode links i forhold til både underholdning, oplysning og læring. (Nyboe & Drotner, 2006) Det er vigtigt for børnene at opleve, at de voksne interesserer sig for de medier og genrer, der optager dem i deres hverdag, og at kommunikationen omkring computeren udgør en form for social aktivitet, hvor den voksne forholder sig til indholdet på skærmen og hjælper børn i deres søgning samt i en kreativ brug af nettets ressourcer og tekniske muligheder.

Kundeservice er nr. 1

At gøre biblioteksbesøget til en god oplevelse handler ikke kun om antallet af spektakulære effekter, men i lige så høj grad også om den 'stemning', der omgiver hele besøget. Derfor har man i Cerritos, USA, valgt at prioritere service højt. Brugeren eller 'gæsten', som man foretrækker at sige, bliver allerede ved ankomsten modtaget af en servicemedarbejder, og der er altid personale på gulvet, der med deres headsets og bærbare computere lynhurtigt kan manøvrere rundt i biblioteket efter behov. Når brugeren skal checke ud, er der mulighed for at benytte selvbetjeningsmaskinen, men biblioteket animerer til, at det bliver gjort ved udlånsskranken, fordi brugerens oplevelse af personlig kontakt med personalet vægtes højt.

(Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen, 2007)

Overordnet set bør den professionelle betjening tage afsæt i dialog med brugerne og i hvad der er muligt i det konkrete biblioteksrum – ikke i materialesamlingerne.

Læs mere i baggrundsanalysen

Bibliotekarerne må i deres praksis starte med at spore sig ind på, hvad der er relevant for brugerne og dernæst undersøge, hvilke muligheder, de har for at understøtte de ønsker.

Læs mere i baggrundsanalysen

“ Snakker I nogle gange med de voksne her på biblioteket? ”

Flere: “Nej”

Flere: “Når der er noget vi ikke kan finde ud af, spørger vi hinanden eller læreren.”

Emma og Christina: “ Når vi ikke kan finde ud af det, hjælper læreren, eller også bibliotekaren.”

Christina: “Vi spørger nogle gange dem, der arbejder her. Men de er ikke så gode til det.”

Christian: “Når vi ikke kan finde ud af tingene, spørger vi læreren eller hende ved det runde bord!”

Emma: “Jeg prøver at finde ud af, hvordan tingene virker.”

(Krøijer, 2006)

Bibliotekar Sonja Ibach Nissen:

Det (næsten) bogløse børnebibliotek i Aalborg

Vores team er sammensat ud fra vores forskellige kompetencer, så vi har én, der er superspecialist i computerspil. Vi har desuden aftalt, at alle skal være i stand til at tage en spilleklub - derfor holder vi turneringer for personalet i PlayStation2. Vi vil også lave workshops om f.eks. blogs, Arto osv. Den slags legedage er tid, som er godt givet ud, fordi der sker en kompetenceudvikling i forhold til de nye medier, når man får fingrene i tingene og prøver dem af på egen hånd. Det er en effektiv måde til at få bugt med sin usikkerhed over for det, man ikke kender, og til at sætte sig ind i børnenes egen kultur omkring de nye medier - dvs. til at lære det sprog og de begreber, børn bruger, når de spiller eller chatter.

(Madsen, 2007a, s. 52-53)

2. BIBLIOTEKSRUMMET SKAL SKABE FORUNDRING OG INSPIRATION

Udvalget anbefaler, at bibliotekerne afprøver nye koncepter for indretningen af det fysiske rum. Målet er at gøre biblioteket attraktivt for børn at lege, lære og være i. Indretningen bør prioritere særlige funktioner, f.eks: leg, fortælling, kreativ udfoldelse, multimedier og installationer, der inviterer børnene til at bruge deres sanser og eksponere sig selv. Det fysiske rum skal også give mulighed for programsatte aktiviteter med både læring og leg som overskrift.

For at styrke sammenhængen mellem det fysiske og det virtuelle bibliotek kan der tænkes i 'universer', der kan skabe en anderledes og innovativ formidlingsprofil. Bibliotekerne kan overveje at udvikle særlige koncepter og rum for børnefamilier.

Sådan når vi målet:

Udvalget anbefaler, at bibliotekerne iværksætter koordinerede aktiviteter, hvor flere biblioteker går sammen om at udvikle og finansiere større installationer.

Biblioteksstyrelsen kan understøtte arbejdet med nyindretning af det fysiske rum. Blandt andet ved systematisk at:

- formidle gode eksempler på fysiske biblioteksrum og kulturoplevelsesrum
- støtte innovative projekter om udvikling af biblioteksrum for børn og familier i folkebibliotekerne med relevante netværk og følgeforskning.

På tværs af aldre

Indretningen af biblioteker har i mange år haft tradition for at have en særlig afdeling for børn med adgang til materialer og computere og med mulighed for leg. I en del biblioteker er børneafdelingen yderligere opdelt i et småbørnsområde (0-6 år) og et område for mellemgruppen (7-12 år). Ofte er der indrettet et ungdomshjørne i tilknytning til børneafdelingen.

Nye kulturvaner hos børn betyder imidlertid, at indretning efter aldersopdeling er blevet mere kompleks. Interesser inden for elektroniske medier og genrer i form af f.eks. pc spil, internettet og liverollespil går ofte på tværs af traditionelle aldersgrupperinger. Disse interesser dyrkes af børn, unge og voksne i uformelle lærende fællesskaber, hvor viden og know-how flyder mellem deltagerne. På den baggrund kan bibliotekerne overveje at nedbryde de traditionelle aldersopdelinger og i stedet lade indretningen og opstillingen af materialer bestemmes af temaer og genrer.

Pigerne og drengene

Kammeratskabskultur har en stor betydning i børns liv. Det giver mening og status for børnene at være med i mange fællesskaber, både fysiske og virtuelle, og gerne på én og samme tid. Samværet med venner koordineres og organiseres via sms, mms, chat, mobil m.v.

Denne kammeratskabskultur kan bibliotekerne være med til at understøtte ved at skabe gode rammer at udfolde sig i. Der skal både fysisk og mentalt være plads til større grupper af børn, der spiller computere, hører musik og 'hænger ud' uden noget ydre formål.

De flittigste biblioteksbrugere er de 10-12årige. Af undersøgelsen *Biblioteket som læringsrum* (Drotner, Nyboe og Jørgensen, 2006) fremgår det, at der ikke er mange hjørner og steder i biblioteket, som er målrettet netop denne gruppe. For pigernes vedkommende søger de mere private omgangsformer, som kan være vanskelige at imødekomme, hvis rummet

ikke er indrettet til det. Drengene søger derimod større grupper omkring computerne og spillekonsoller. Bibliotekerne kan prioritere denne aldersgruppe ved at indrette rummet, så det specifikt imødekommer både piger og drenges behov for henholdsvis private og sociale omgangsformer.

Interaktivitet og udveksling

Børns hverdag er præget af æstetisering og formgivning, hvilket bl.a. kommer til udtryk når de leger, er kreative med layoutprogrammer, når de kommunikerer via sms, mms og chat, og når de skriver, fortæller, synger osv. Biblioteket kan understøtte aktiviteter, hvor børn har mulighed for at udtrykke sig via en mangfoldighed af medier og materialer. Det kan f.eks. ske ved at indrette værksteder til billedkunst, musik, medier osv. I det hele taget drejer det sig om at skabe rum for mere interaktivitet – mulighed for at 'gøre noget', hvilket kan understøttes af, at både materialer, personale og interiøret indbyder til dialog, deltagelse og udveksling.

Børnebiblioteket som eksperimentarium

Et samarbejdsprojekt mellem Frederikshavn Bibliotek og Hjørring Bibliotek sigter på at udvikle en ny børnebibliotekstype, som er i stand til at tiltrække og fastholde brugerne med en indretning, der i sig selv animerer til leg og fysisk aktivitet, boglig fordybelse og kreativ udfoldelse.

Fælles for begge biblioteker er en række nye høj- og lavteknologiske installationer, der har interaktion med brugeren og mellem brugerne som sin højeste ambition, f.eks. Ordkløveren, Hyperhesten, Karnap Nok, Himmellabyrinten og Hovedet ind på hylden. (Krøijer, 2006)

Vejle Børnebibliotek vil fremme det musiske – også i indretningen

På børnebiblioteket i Vejle er der gjort en stor indsats for at forny indretningen af det fysiske børnebibliotek, oftest i samarbejde med professionelle kunstnere og illustratører, der kan give ideerne et twist og tilføre løsningerne æstetik og kvalitet. (Højberg, 2006)

Mange biblioteker har fortsat skriveborde til personalet som fast inventar. En undersøgelse af kommunikationen mellem børn og bibliotekar i det fysiske bibliotek (Drotner og Nyboe, 2006) konkluderer imidlertid, at den ligeværdige udveksling mellem børn og voksne hæmmes af skrivebordet, fordi det understreger et ulige forhold mellem børn og voksne. Da skrivebordet kan være en barriere for kommunikationen mellem børn og voksne, kan bibliotekerne overveje at 'smide' skrankerne ud og tilbyde en mere mobil betjening.

Universer

Børnebibliotekerne indrettes ofte sådan, som vi tror, børn gerne vil have det. Men den musik og de spil og modekoncepter, der slår an hos børnene, er ofte ikke skabt på baggrund af børns konkrete efterspørgsel, ligesom de heller ikke søger at kommunikere på en særlig børnefrekvens. Frem for at indrette i 'børnehøjde' skal biblioteket måske snarere tænke i 'universer', der binder indhold og aktiviteter sammen i en konkret ramme. Rammerne kan være særlige figurer, der optræder i forskellige situationer og udgør et univers, som appellerer til børnene.

En opgørelse fra DR Medieforskning viser, at DR1 næsten har fordoblet antallet af seere i de tidlige timer, efter at kanalen fra nytår 2007 valgte at satse på børnefladen 'Morgenhår'. I forbindelse med lanceringen af 'Morgenhår' spillede en række sjove figurer i et særligt univers en central rolle. Figurerne optræder i små 'fillers', der binder de forskellige programmer i sendefloden sammen.

(Dohrmann, 2007)

Familien – en vigtig målgruppe

Ifølge den seneste kulturvaneundersøgelse følges børn i stigende grad til biblioteket af deres forældre. Familien som målgruppe er derfor vigtig i udviklingen af folkebibliotekets betjening af børn. Familien er den mest afgørende faktor for børns kulturvaner og uddannelsesvalg. Men hvordan udvikler vi biblioteket som et rum for familiens fælles aktiviteter, oplevelser, leg og læring?

Navnlig veluddannede forældre har ringe tid hjemme med deres (få) børn. Det medvirker til, at de finder det ekstra vigtigt at 'gøre noget' med børnene – eksempelvis at gå på biblioteket. Næst efter at låne bøger er besøg med børn den hyppigste årsag til, at voksne kommer på biblioteket, og det er også ofte voksne, der stiller spørgsmål til bibliotekaren på deres børns vegne. Læs mere i baggrundsanalysen

Familiebiblioteket på Greve Bibliotek.dk

Greve Bibliotek har valgt at sætte kommunens mange småbørnsfamilier i centrum ved at skabe et familiebibliotek i biblioteket, hvor både børn og forældres interesser og fælles aktiviteter tilgodeses. Småbørnsforældre er meget opmærksomme på børnenes behov, men ofte er der ikke tid og rum til, at forældrene kan få opfyldt deres egne behov for information, oplevelse og kreativ læsning, når de besøger biblioteket sammen med børnene. Derfor giver familiebiblioteket mulighed for, at børn og forældre kan opleve, læse og lege sammen, og for at forældrene kan finde materialer til sig selv uden at miste kontakten med deres børn. Lyssætningen og overraskende indretningselementer skaber en særlig stemning i familiebiblioteket. Børnenes tilbud er placeret midt i rummet, omkranset af en lav reol, der skaber en naturlig afgrænsning af børnenes færden. Den lave reol præsenterer materialer til forældrene, både skønlitteratur og temaer om udvalgte, populære faglige emner.

Stadsbibliotekar Marianne Olsen (email, 2. august, 2007)

Der kan skelnes mellem tre hovedprioriteringer i den måde, biblioteker indrettes på, nemlig at biblioteker for børn er et sted at være, et sted at lære eller et sted at gøre noget sammen. Hver for sig fokuserer disse prioriteringer på et af bibliotekets tre formål: oplevelse, oplysning og kommunikation.

Læs mere i baggrundsanalysen

At biblioteket er et værested for børn kommer til udtryk i, at biblioteket indrettes som et frirum for børn. I forhold til de yngste er der ofte fokus på sansemæssige oplevelser, der stimuleres ved hjælp af rummets materialer eller aktiviteter.

Læs mere i baggrundsanalysen

Lokale biblioteker udgør traditionelt en vigtig fritidsarena for større børn. Men bibliotekerne har fået konkurrence fra andre attraktive fritidsrum som netcaféen, butikscetret og værelset derhjemme, og omgangsformerne i det offentlige rum reguleres i videre omfang end tid-

ligere af børnene selv. Hertil kommer, at de fysiske arenaer suppleres med sociale mødesteder på nettet og via mobilen, hvilket også giver bibliotekerne konkurrence som være- og mødesteder. Læs mere i baggrundsanalysen

Det næsten bogløse børnebibliotek

Formålet med *Det (næsten) bogløse børnebibliotek* i Aalborg er at gentænke børnebibliotekets indretning, aktiviteter og materialer helt grundlæggende, så bibliotekets udgangspunkt ikke længere kun er at formidle bøger, men også børns brug af forskellige andre medier.

Helt konkret bliver børnebiblioteket opdelt i et læringsrum, et læserum, et spilrum, et musik- og filmrum, et småbørnsrum samt et fælles torv. 90% af bøgerne flyttes ned i et åbent bogdepot i kælderen, og for at matche børnenes medieinteresse og mediebrug, bruges 75% af materialekontoen til PlayStation, dvd og musik og 25% til bogligt materiale med vægt på de bøger, børnene efterspørger.

Indretningen af de forskellige områder foregår i et tværfagligt samarbejde mellem biblioteket og Ikeas indretningsarkitekter, Aalborg Teaters scenografer og andre lokale samarbejdspartnere.

(Madsen, 2007a; Biblioteker på toppen, 2007)

Inspiration fra USA – White Plains

I byen White Plains nord for New York City var det også hensigten at skabe et helt anderledes bibliotek, da man for tre år siden omdannede den efterhånden noget nedslidte børneafdeling til 'The Trove'. 'A trove' kan oversættes med "en funden samling af værdifulde ting og sager" – eller med andre ord: En skat. Skatten skulle bestå af alt det, som man ikke forventer at finde i et traditionelt børnebibliotek: Spænding, overraskelser og stimuli for alle sanser.

Det nye børnebibliotek stod færdigt i 2004, og når børn og forældre i dag går igennem den 'sprængte' åbning i murstensvæggen, der er omgivet af overdimensionerede, væltede bøger, befinder de sig i en verden, der på alle måder adskiller sig fra resten af det helt traditionelle bibliotek. Inden de kommer til selve børneafdelingen går turen gennem en allé med træer og slyngplanter, hvor lyset er svagere end i resten af biblioteket, hvilket sørger for, at tempoet naturligt sættes ned. Efter at have passeret en mindre udstilling af børnekunst, møder de som det første 'The Compass' – skranken, der med sine 360 grader er bibliotekets vigtige orienteringspunkt for al videre navigation. 'The Trove' er nemlig ikke arrangeret lineært, men som en bevægelse ind og ud gennem vidt forskellige verdener, der er tematisk og æstetisk bundet sammen. Over skranken svæver jordkloden som en gigantisk kuppel, og gennem titler på berømte børnebøger viser den vej til de forskellige muligheder for at gå på opdagelse.

De større børn vil sandsynligvis blive i området tættest på indgangen, hvor de bl.a. finder computercenteret 'The CyberPool', 'The Copper Beach Garden', hvor de kan hygge sig med deres venner i en fantasihave, drypstenshulen 'The Cave', hvor de kan se film fra en storskærm og læsehjørnet 'The Sail-away', der er udformet som agterenden på et sørøverskib.

De mindre børn vil søge længere ind i 'The Trove', hvor stemningen er mere tryk og rolig. Her kan de deltage i familieaktiviteter eller læktiehjælp efter skole i ridderborgen 'The Castle' eller, hvis de hører til de allermindste, lege med dukkehus, marionetteater og køkken i 'The Play Cottage'.

(Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen, 2007)

Inspiration fra USA - Cerritos

Hver dag, i minutterne op til biblioteket åbner, starter et filmklip med scener fra musicalen *Oklahoma*. Således opløftet af de livsglade toner fra "Oh what a beautiful morning" kan man entrere biblioteket. Stemningen er lagt, og scenen er sat. Det første man vil se, er et kæmpe saltvandsakvarium, der med farvestrålende koralrevsfisk i alle størrelser skal signalere, at her er der tale om noget exceptionelt. Herefter vil man møde en servicemedarbejder, der ikke ulig den convenience manager, der ofte forefindes på hoteller i den absolut bedre klasse, diskret sørger for, at man ikke er fortabt. Nu begynder en veltillægt tematisk tidsrejse gennem bibliotekets forskellige afdelinger. Man kan vælge at gå mod højre til 'Old World Reading Room' med mørke tæpper, kraftige lænestole, bogrygge med læder og holografisk frembragt 'ild i pejsen'. Eller man kan vælge at gå mod venstre og ind gennem den enorme bogskulptur, der med klare farver danner port til børnebiblioteket. I børnebiblioteket er hovedtemaet 'Save the Planet', og hovedattraktionen er 'Stan', der er en tro kopi af et komplet Tyrannosaurus Rex-skelet. Andre store attraktioner er en rumskibsmodel og et gigantisk regnskovstræ. Lyde og sanseindtryk giver tilsammen associationer til et experimentarium, hvor leg og læring skal gå op i en højere enhed.

(Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen, 2007)

Det interaktive børnebibliotek

Det interaktive børnebibliotek var et fælles forskningsprojekt mellem Hovedbiblioteket i Århus, en række private virksomheder og Center for Interactive Spaces under Kompetencecenter ISIS Katrinebjerg. Arbejdet fokuserede på udvikling af prototyper af design og it-koncepter, der kunne afprøves i biblioteket og dermed give viden om børns forståelse og brug af digitale medier. Projektet har resulteret i en række interaktive installationer, der udfordrer bibliotekets traditioner for, hvordan man præsenterer materialer og tilbyder nye aktiviteter i det eksisterende fysiske biblioteksrum:

Story Surfer er en interaktiv prototype på en søgemaskine, der gør det muligt at søge bøger på andre måde end via computerens traditionelle søgesystem. Helt konkret er der tale om en stor installation på gulvet i børnebiblioteket, som børnene aktiverer ved at bruge både hænder og fødder – eller hele kroppen, hvis de havde lyst. Denne helt anderledes og fysiske tilgang til søgningen er samtidig en intellektuel udfordring for både børn og personale og afføder masser af kommunikation mellem brugerne. En teknologisk innovation som *Story Surfer* kan være med til at øge opmærksomheden på at skabe nye rutiner og mønstre i forbindelse med informationssøgning, som gør det muligt at inddrage børn i søgningen på en måde, der både skaber et socialt samvær og sætter brugeren i centrum.

BibPhone er en telefon, som gør det muligt at tale til bøgerne, og høre hvad andre har sagt til eller om bogen! Det er en anderledes, sjov og legende måde at give anmeldelser på. Man kan f.eks. også gemme små hemmelige beskeder i bøger, som andre med den særlige Bib-Phone i hånden kan gå på opdagelse med for at finde beskeder i bøgerne.

I-land - Den interaktive by er et bord, hvor børn (og voksne) kan tage på ballontur over Århus ved at børnene navigerer i bordet med små balloner og menneskefigurer, og ser historiske film fra Det Gamle Århus. Sådant et interaktivt, lokalhistorisk læringsbord er en anderledes konkret og sanselig måde at opleve kulturarven på. (Skabt i samarbejde med Condura)

(Århus Kommunes Biblioteker, 2007b)

3. BIBLIOTEKERNE UDVIKLER DERES NETTILBUD

Udvalget anbefaler, at bibliotekerne udvikler deres virtuelle tilbud til børn og ser dem i sammenhæng med bibliotekernes samlede tilbud på nettet. Målet er at give børn gode oplevelser på nettet og bidrage til udvikling af deres multimodale kompetencer. Metoden er at intensivere brugen af dialogbaserede elementer og sociale teknologier. Det er tillige målet at sikre en bedre kvalitet og en større erfaringsudveksling, så kulturformidlere ikke skal starte forfra, når et nyt projekt påbegyndes.

Sådan når vi målet:

Udvalget anbefaler, at bibliotekerne udnytter internettet som socialt medie ved blandt andet at prioritere personalet som værter og ressourcer i virtuelle netværk for børn. Personalet skal have kompetencer til at kunne varetage kommunikationen med brugerne i sociale online netværk. De nye vilkår, som informations- og kommunikationsteknologien har skabt, betyder, at bibliotekerne udover at satse på forsøgsprojekter, også skal etablere nye samarbejdsformer omkring udvikling, markedsføring og evaluering af virtuel børnekulturformidling. Biblioteksstyrelsen tilfører flere midler til området gennem omprioritering, og koordinationsgruppen for netbiblioteker udarbejder en udviklingsplan.

Fra skriftkultur til digitalkultur

Vi er i øjeblikket vidner til et markant skift fra en skriftkultur til en digital kultur med nye dialog- og videnformer i alle dele af kulturen og samfundet. Det er en stor udfordring for folkebibliotekerne, der skal bryde med en dyb forankring i skriftkulturen. Børn tager hurtigt nye oplevelses- og kommunikationsmuligheder til sig, og de betragter bøger, tv og internettet som ligeværdige medier, som de anvender efter behov: For børn er mobiltelefonen og internettet redskaber, som bruges til at skabe kommunikation og socialt samvær i alle hverdagens situationer og relationer. Det stiller krav til bibliotekerne, der må indstille sig på at spille en ny og anden rolle i viden- og oplevelsessamfundet.

Den virtuelle litteraturformidling

Brug internettet til:

- Dialogbaseret formidling, f.eks. på blog, hvor bibliotekarerne hver især formidler personlige anbefalinger i overensstemmelse med hans eller hendes læserprofil og specialer. Det giver brugeren mulighed for at vælge formidler ud fra formidlernes profil eller ud fra erfaringer fra tidligere møder i det fysiske eller virtuelle bibliotek. Det forudsætter naturligvis, at de profiler blandt personalet, som er ophængt i det fysiske bibliotek, også er tilgængelige på bibliotekets hjemmeside. Det forudsætter også, at de bibliotekarere, der blogger, er indstillet på en læser til læserdialog, baseret på gensidig interesse for hinandens anbefalinger.

Nettet kan også bruges til:

- At lade bibliotekets lystlæsere etablere deres egen blog på børnebibliotekets hjemmeside
- At formidle links til centrale lystlæser-hjemmesider
- At reklamere for lystlæserklubbens arrangementer og aktiviteter
- At invitere brugerne til at deltage i læserkonkurrencer og tests
- At præsentere læseklubbens medlemmer med profiler og anbefalinger

(Lærkes 2007)

Et lokalt perspektiv kan ikke stå alene i konkurrencen

Kulturformidling til børn har erfaringsmæssigt størst chance for at trænge igennem i tilknytning til velkendte medier eller institutioner (Jessen, 2005). Folkebibliotekernes aktive satsning på internettet gennem en årrække har skabt formidlingsplatforme, som har haft gennemslagskraft blandt børn, særligt i de tilfælde, hvor der er indledt samarbejde mellem biblioteker på et regionalt eller nationalt plan, samt hvor der samarbejdes med eksisterende medier som Danmarks Radio.

Konkurrencen om børns opmærksomhed vil ikke formindskes, men nærmere forstærkes, også i den nære fremtid, når nye medietyper, båret af mobil og trådløs teknologi, vokser frem. De stadig nye krav til omstilling af formidlingsvirksomheden vil bibliotekerne få stadig vanskeligere ved at opfylde alene. Det enkelte folkebibliotek bør også i fremtiden anlægge et lokalt perspektiv, men samtidig må det erkendes, at det lokale og det globale er flettet sammen i børns hverdagsliv.

Det næste tilbud er kun et klik væk: Bibliotekerne er i skærpet konkurrence

Internettets kommunikationsformer betyder stadig mere for børn, og det er ikke mindst de sociale onlinefællesskaber, der tiltrækker børn (som f.eks. MySpace). Børnebibliotekernes formidling på nettet møder hård konkurrence fra sådanne fællesskaber og fra andre indholdsproducenter. Børn har mange flere tilbud, og de vælger i stigende grad suverænt til og fra ud fra egne ønsker og behov, når det gælder kultur. Det er særdeles mærkbart på internettet, hvor det næste tilbud kun er et klik væk. Nettet er en åben verden – på godt og ondt – og ikke et nøje afgrænset udvalg af kvalitetsprodukter, som børnene kan vælge imellem. Det umiddelbare svar på den udfordring, der kommer fra det globaliserede børnemarked, kan derfor være at koncentrere kræfterne gennem tværmediale og tværinstitutionelle tilbud, som både kan være lokale, regionale og nationale. Fælles strategier for hvordan man kan styrke børns kendskab til og brug af bibliotekernes virtuelle læselysttilbud er også en mulighed. Kun et mindretal af børn er i dag opmærksomme på, at de kan bruge hjemmesider som anmelderklub.dk, dotbot.dk, Spørg Olivia og boggnasker.dk til enten at komme i dialog med andre lystlæsere eller få inspiration til nye bøger.

Et sådant samarbejde bør tillige sikre en kvalitetskontrol og en større erfaringsudveksling, så kulturformidlere ikke skal opfinde den dybe tallerken, når man påbegynder et nyt projekt. De nye vilkår, som informations- og kommunikationsteknologien har skabt, kalder på forsøgsprojekter, men også på nye samarbejdsformer både omkring udvikling, markedsføring og evaluering af virtuel børnekulturformidling.

Større børn anvender det virtuelle bibliotek målrettet til eksempelvis at bestille materialer, men kun et fåtal udnytter andre digitale bibliotekstjenester. (Henriksen, 2006; Roed, 2006)
Læs mere i baggrundsanalysen

 Stig Hjarvard, professor i medievidenskab

Biblioteket i en plus-situation

Børnebiblioteket har traditionelt været på forkant i forhold til at skabe en anden relation til børn. På et meget tidligt tidspunkt blev det, i tråd med den danske pædagogiske praksis, omdannet til halvvejs væresteder og opholdssteder, hvor man ikke bare skulle være stille og læse, men også skulle have det sjovt og opleve. - Det er et vældig godt udgangspunkt for biblioteket at gå videre med i en medievirkelighed, som under overskriften web 2.0 handler mere om samvær, om at knytte forbindelser og om at kommunikere med hinanden, end det handler om at blive kulturelt dannet som det primære mål.

(Madsen, 2007a, s. 16-21)

Internettet er et socialt medie

Set fra et traditionelt formidlingssynspunkt er internettet umiddelbart en ny praktisk formidlingskanal. Fra et brugersynspunkt er nettet imidlertid et 'socialt medie', der rummer muligheder for social interaktion, som frem for alt består i kommunikation mellem ligeværdige parter. Informationssøgning er én af de aktiviteter, børn og unge bruger nettet til, men de bruger mange gange mere tid på kommunikation med andre børn og unge. Det sker i chatkanaler, i diskussionsfora og via Instant Messenger. I voksende grad producerer børn og unge også hjemmesider og skriver i deres egne blogs.

Brugere af de interaktive medier er dermed ikke længere kun forbrugere, men indtager en yderst aktiv rolle som deltagere og bidragsydere, og hvad enten mediebrugeren er barn, ung eller voksen, er det præcis denne rolle, de kommer til mediet for at opleve. Som et interaktivt og socialt medie åbner internettet for sociale fællesskaber, for en udvidet personlig kontakt og for videndeling gennem netværk.

Virtuelle netværk med bibliotekspersonalet som værter

Personalet i biblioteket kan være ressourcer i virtuelle netværk for børn. Det er vigtigt at biblioteker også udnytter internettet som interaktivt og frem for alt som socialt medie. Bibliotekspersonalet som netværksbestyrere kan være et attraktivt tilbud, der har gode chancer for at hamle op med internettets mange andre tilbud, ikke mindst i kraft af den personlige kontaktf orm.

Bibliotekerne bør sikre personaleressourcer og kompetenceudvikling, for at børnene kan møde kompetente voksne i biblioteket, som kan matche børnenes behov for kontakt, vejledning og inddragelse.

For biblioteker med en årelang tradition for at formidle bogen som det væsentligste medie, er de nye dialogiske kommunikations- og formidlingsformer en udfordring til vante tænke- og handle måder. Det kan være en fremmed og vanskelig tanke at inddrage brugerne direkte i formidlingen, fordi det indebærer at overlade en god del af kontrollen over et stofområde til brugerne. Der er ingen garanti for, at de ser og læser det, den professionelle anser for det væsentlige. Men at skabe interesse for formidling i interaktive medier forudsætter i stigende grad brugerinddragelse, hvor man tør give slip på kontrollen og har tillid til brugerne egne evner til at skabe sammenhænge i fællesskab. Læs mere i baggrundsanalysen

www.denhemmeligeloge.dk

Ballerup Bibliotekerne har lavet et forum for børn på nettet, der har fantasy-litteraturen som omdrejningspunkt. Som logemedlem kan man:

- teste sin viden om fantasy i månedens quiz
- deltage i de månedlige logemøder på biblioteket, hvor man kan møde forfattere, tegnere, rollespillere og andre, der arbejder med fantasy
- komme med sin mening om fantasy og se andre logemedlemmers mening
- få ideer til spændende fantasybøger man kan læse, rollespils- og forfattersider på nettet, nyheder om fantasy m.m.
- chatte med Logemesteren på msn (når han har tid)
- stige i logegrad og få særlige privilegier (hvis man har oprettet en profil).

Den hemmelige loge har omkring 200 medlemmer: "Børnene er super flittige til at starte debatter, også om bibliotekets bogtilbud. Logen er utrolig arbejdskrævende, da rigtig mange stiller spørgsmål til logebibliotekaren. Vi får en del på puklen over, at vi ikke har nok af de nye titler, og at vi ikke er gode nok til at anbefale bøger (citat: "De giver mig altid bøger, jeg har læst"). Det er værdifuld viden, der hos os

har givet anledning til, at vi har fokus på, hvordan vi optimalt kan bruge vores ressourcer, sådan at vi ikke har kø på de nye materialer. Det er utroligt spændende at se, hvor mange børn der skriver historier, og hvordan de gerne vil skrive videre på hinandens. Børnebogsforfatter Helle Rydding er nu tilknyttet logen, sådan at man kan skrive til hende efter gode råd til sin egen historie, eller chatte med hende om det at være forfatter.

(Ballerup Bibliotekerne, 2007; børnekulturkoordinator Annette Godt (email, 18. oktober, 2007)

Voksne har en vigtig rolle i børns mediebrug

At børn vil være deltagere og producenter frem for blot modtagere eller brugere er ikke nyt eller overraskende. Ofte får børn lov til på blandt andet kunstmuseerne at være kreativt skabende. Derimod medtænkes børns aktive deltagelse og produktion sjældent, når det handler om at producere viden og indsigt. Det ligger ikke lige for, at børn kan svare børn, eller at de måske bare kan diskutere med hinanden på en faglig spørgetjeneste. Videndeling og -formidling børn og børn imellem sker imidlertid løbende på websteder, hvor børn selv i vid udstrækning kontrollerer indhold og forløb.

Netværk og brugerinddragelse bør imidlertid ikke opfattes sådan, at formidling alene kan overlades til brugerne. Der vil fortsat være brug for den ekspertise og viden, som biblioteket repræsenterer. Opgaven er at gøre denne viden tilgængelig og anvendelig i sociale online-netværk, der kan tiltrække børns interesse.

 Marius Hartmann, redaktør DR Ung:

Brugergenereret indhold kræver moderation:

Hvis man som public service institution inviterer brugerne til at levere indhold, så er moderation et emne, man skal kalkulere med - moderation er både kompliceret og ressourcekrævende

(Biblioteksstyrelsen, 2007d)

Wisdom of the Kids – Børn hjælper Olivia

Spørg Olivia (www.spoergolivia.dk) er en spørgetjeneste for børn på nettet hvor børn kan spørge om alt mellem himmel og jord. Spørg Olivia er et samarbejde mellem Danmarks Radio og folkebiblioteker over hele landet, hvor 65 bibliotekarer finder svar for Olivia. Olivia kan træffes online om eftermiddagen, ellers svarer hun på mails. Mange brugere har udtrykt ønske om at hjælpe Olivia med at svare. Derfor udvides tjenesten nu med: Spørg og svar hinanden, der indeholder spørgeforum, månedens svar, Olivias svartips, brugerprofiler og log-in samt børneekspertpanelet, der optræder online. På den måde får børn mulighed for at bidrage og deltage langt mere aktivt end tidligere.

(Gentofte Bibliotekerne, 2006)

4. BØRN LEGER - PÅ BIBLIOTEKET

Udvalget anbefaler, at bibliotekerne arbejder med leg som en værdifuld aktivitet og gør legekultur til en central del af indholdet og formidlingen i forhold til børn og deres forældre. Målet er, at leg optræder som en selvstændig aktivitet med egne mål og metoder. Biblioteket kan understøtte børns legekultur ved at se på de forskellige mediers positive bidrag til at skabe leg mellem børn indbyrdes og mellem børn og voksne og ved at stille legetøj og spil til rådighed og formidle det aktivt.

Sådan når vi målet:

Udvalget anbefaler, at personalet uddannes til at kvalitetsvurdere legetøj og til at kunne rådgive og inspirere forældre og børn omkring alle typer af materialer og kulturprodukter for børn. Centralbiblioteker kan sammen med andre interesserede biblioteker iværksætte pilotprojekter.

Børns leg og legekultur bør prioriteres i personalets grund- og efteruddannelsestilbud.

Endvidere anbefaler udvalget, at biblioteket stiller et bredt udbud af legetøj til rådighed, der omfatter både elektronisk og lavteknologisk legetøj, pædagogisk og sprogstimulerende legetøj samt mainstreamlegetøj. Biblioteket kan også iværksætte aktiviteter, hvor personalet er drivkraften i at skabe leg og socialt samvær.

Biblioteket kan blive videncentre for børns kultur

Tidligere gik legekultur i arv fra de større børn til de mindre ved at legekulturen udfoldede sig på selvorganiseret vis i børneflokkede med stor aldersspredning, der dyrkede og lærte leg på gaden og i baggården. I dag tilbringer børn det meste af deres tid i børnefællesskaber med jævnaldrende børn – yngre børn i institutioner, hvor voksne sætter rammerne, og ældre børn med kammerater, som mødes på værelset, i storcentret eller på sportspladsen.

Samtidig muliggør den teknologiske digitalisering en stadig tættere sammenkobling af legetøj, computerspil og medier (Goldstein, Buckingham & Brougères. 2004). Japanske Pokemonfigurer og danske Mindstorms fra Lego er eksempler på denne synergi.

Legetøj og medier er i dag en vigtig kilde for børn til at kunne komme i leg, og legetøjet har indbygget langt flere legemuligheder i sig end tidligere tiders legetøj. Da legemulighederne ikke længere formidles fra de større til de mindre børn, må de indeholdes i selve produktets udformning. (Jessen, 2005).

Vi overlader det imidlertid stort set til børnene og legetøjsproducenterne at vurdere, hvad der er godt legetøj. En ny vital rolle for biblioteket kan derfor være at påtage sig et medansvar for at kvalitetsvurdere legetøj og derved give børn råstof til at skabe leg.

Kvalitetsvurdering

At vurdere relevans kræver bredere kompetencer end at vurdere umiddelbare interesser og behov, fordi relevans vedrører elementer, der kan være vigtige for brugerne, selvom de ikke har formuleret dem for sig selv, eller elementer, der kan blive vigtige for brugerne fremover. En umiddelbar brugerinteresse for first-person-shooter-spil kan f.eks. rumme en relevans for at indgå i sociale handlingssammenhænge. Og denne relevans kan personalet understøtte på andre måder end ved at udlevere næste populære actionspil, der ligner de tidligere.

Læs mere i baggrundsanalysen

Leg giver adgang til fællesskabet

At sikre alle børn adgang til legetøj og medier er afgørende for det enkelte barns mulighed for at udvikle de kompetencer, der er nødvendige for at kunne deltage i legefællesskabet. Derfor er det en social problemstilling, når børn ikke har lige adgang til leg og viden om legeredskaber. Bibliotekerne yder allerede en væsentlig indsats på medieområdet ved at give alle børn adgang til nye medier og kommunikationsformer, og biblioteket kan udvikle denne indsats til også at støtte anvendelse og kvalitetsvurdering af legetøj, spil og andre nye medier.

Leg og læring

Børns leg betragtes ofte kun i perspektivet af læring og dannelse. Når forældre og formidlere (lærere, pædagoger, bibliotekarer) over en bred kam vurderer legetøjs og mediers kvalitet, er kriteriet som regel, om de kan bruges som middel til at opnå forskellige kompetencer. Men leg er også et mål i sig selv. For at være god til at lege skal man mestre en række forskellige kompetencer, som omfatter sociale, kommunikative og konkrete færdigheder i tilknytning til legetøj, spil, medier mv. At deltage i legen kræver både viden og kunnen, og derfor kan leg også betegnes som en læringskultur.

Det er indlysende, at børn lærer noget, når de leger. Men børn leger ikke for at lære. Når børn sidder omkring en computer og udveksler viden og lærer at indgå i et socialt samspil, træne beslutningskompetence og tænke strategisk, sker det som en del af spillenes indhold. Biblioteket bør støtte sådanne lærende fællesskaber, hvor deltagelse og udveksling er alfa og omega.

Lars Qvortrup, dekan ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole:

Fri leg og formaliseret læring

De allerfleste steder inkl. børnebiblioteket har et pædagogisk eller læringsmæssigt sigte. Frirum som f.eks. legepladser er også en pædagogisk foranstaltning, idet de er indrettet på en sådan måde, at det stimulerer læring. Derfor er modsætningen mellem læring og frirum falsk. (Biblioteksstyrelsen, 2007c)

Leg, børnekultur og børns kultur

Leg er en af de vigtigste måder, hvorpå børn udtrykker sig kulturelt og skaber deres kulturelle identitet. I børns kulturelle praksis anvender de ord, billeder og lyde på forskellig måde. Dels bearbejder de selv disse tegn ved f.eks. at fortælle, tegne og synge; dels bearbejder de tegn, andre har sat sammen til f.eks. bøger, film og musik. Børn udfolder sig kulturelt i deres hverdag både hjemme, i gårde, parker og pladser, og i mere institutionelle sammenhænge (børnehave, skole, skolefritidsordning, biograf, bibliotek, museum); og deres kulturudfoldelse sker både individuelt, sammen med kammerater og i samvær med voksne. Bibliotekerne kan med fordel skærpe deres børnekulturelle profil ved på den ene side at skabe rammer for børns egne selvorganiserede aktiviteter og lege, og på den anden side udbyde kulturelle oplevelser af kvalitet, hvor børn i nogle tilfælde er tilskuere og i andre tilfælde er aktivt udøvende sammen med andre børn og med voksne.

Fra pædagogisk legetøj til rollespil

Mange biblioteker udlåner pædagogisk legetøj, som kan stimulere børns sprog og motorik. En del biblioteker arrangerer også aktiviteter med leg som overskrift, f.eks. 'leg og bevægelse' og 'leg i gamle dage'. Det er gode aktiviteter, som er båret af en holdning om, at leg kan være udviklende, eller at det repræsenterer noget kulturhistorie, som børnene har glæde af at stifte bekendtskab med.

Bordrollespil, liverollespil og fremstilling af rollespilsvåben er også aktiviteter, som en del biblioteker har taget til sig. Her er der i højere grad tale om aktiviteter, der er udsprunget af børns egen kultur og som ikke gennemføres for at udvikle eller belære, men primært for at skabe en legende stemning og give børn mulighed for at deltage i legefællesskabet.

Rollespil og Guitarhero

En gang hver tredje uge kan børn komme et par timer tirsdag eftermiddag efter skoletid, og spille bordrollespil på Taastrup Bibliotek. Rutinerede såvel som uerfarne spillere kan deltage og lære, hvad bordrollespil er og spille med. Der er mulighed for at spille både science fiction, fantasy, superhelte og gyserspil. Det er op til de medvirkende, hvad der skal ske. Bibliotekaren starter som Gamemaster: Han igangsætter spillet, laver plots og hjælper deltagerne med at skabe deres personer. Når gruppen har lært reglerne, overtager en af deltagerne rollen som gamemaster. En anden form for leg, som bibliotekaren har igangsat, er spillet Guitarhero og en Nintendo Wii. Bibliotekaren synes selv, at det er en fest at lege med disse spil, og det smitter af på børnene, når han tør fyre den af sammen med dem.

Bjarne Nordberg Pedersen (email, 18. december, 2007)

Bibliotekets rolle i børns musikalske liv

Musikkens ligestilling med boglige materialer hører med til det bredere medieudbud i bibliotekerne. Bibliotekerne har med en alsidig og kvalitetspræget vifte af ny musik, som også dækker 'bagkataloget' af børnemusik, traditionelt spillet en vigtig rolle i børns adgang til musik. Biblioteket kan styrke sin promovring af musik og musikalske oplevelser ved at satse ressourcer, rum, medier og kompetencer til at være det sted, hvor børn og familier tager hen, når de skal finde inspiration, læring, viden og oplevelser i børnemusikkens kulturskat. I bibliotekets program kan der indgå professionelle musikere og musikteaterforestillinger, koncerter med musikskoler, folkeskoler og daginstitutioner. Og der kan udbydes værkstedsaktiviteter: Babyrytmik for spædbørn og forældre på orlov, familiemusikværksted i weekenden og åbne musikværksteder med forskellige instrumenter og mulighed for at komponere og sample musik digitalt.

Martin Keller, TV producer og vært på børne-tv:

Lad børnene selv være formidlere

Bibliotekerne skal åbne for en arena, hvor børn selv formidler, optræder, fremviser – og udveksler med hinanden.

(Biblioteksstyrelsen, 2006)

5. BIBLIOTEKET GIVER BØRN LÆSEOPLEVELSER OG LÆSEFÆRDIGHEDER

Udvalget anbefaler, at bibliotekerne prioriterer opgaven med at nytænke, hvordan de kan styrke børns læselyst. Biblioteket har særlige muligheder for at understøtte såvel børns læseoplevelser som læsefærdigheder. Målet er at gøre børn til bedre læsere og skabe gode møder mellem børn og litteratur. Metoden er at promovere og formidle litteraturen offensivt på tværs af medier og genrer.

Sådan når vi målet:

Udvalget anbefaler, at det daglige arbejde suppleres med specifikke aktiviteter, der rækker fra sprogstimulering for mindre børn til læseklubber, events og skriveaktiviteter, som appellerer til skolebørn og præ-teenagere. De mest succesfulde elementer af Læselystkampagnen (2003-2007) kan videreføres og udbredes som program med statsligt tilskud. Endvidere anbefaler udvalget, at bibliotekerne udvikler fælles strategier for, hvordan man kan styrke børns kendskab til og brug af bibliotekernes virtuelle læselysttilbud til at komme i dialog med andre lystlæsere og få inspiration til at finde nye bøger.

Bibliotekets indsats for at styrke børns læselyst er mere aktuell end nogensinde

Danske børns læsefærdigheder er ifølge OECDs PISA undersøgelser utilstrækkelige. Det gælder især for tosprogede børn. Regeringen har derfor iværksat en national handlingsplan for læsning, som primært retter sig mod undervisningsområdet, men som også inkluderer støtte til læselyst, dvs. til stimulering af fritidslæsning, der bidrager til at gøre børn til gode læsere. Bibliotekets indsats for at styrke børns læselyst er derfor mere aktuell end nogensinde, og det vil være naturligt at koble den til regeringens nationale plan for læsning og til daginstitutionernes krav om at arbejde med pædagogiske læreplaner, som vægter sprogudvikling højt.

Bibliotekerne har altid arbejdet for at styrke børns læselyst. Det er først og fremmest sket ud fra ønsket om at give børn litterære oplevelser, men også ud fra en viden om, at børn, der læser meget, bliver sikre læsere. Bibliotekets rolle er derfor flerstrengt:

Biblioteket skal stimulere læselysten ved at tilbyde børn en mangfoldighed af medier og en formidling, der inspirerer børnene til at læse. Samtidig skal biblioteket understøtte, at børn bliver gode læsere – blandt andet ved i samarbejde med dagtilbuddene at tilbyde sprogstimulerende aktiviteter og ved at tage initiativ til aktiviteter, der understøtter skolens læseundervisning.

Børns læselyst går på tværs af medier

Den store formidlingsmæssige udfordring i forhold til tidligere er, at læsning i dag er knyttet til mange andre medier end bogen. Børn er først og fremmest interesseret i gode fortællinger og i at få en faglig viden om det, der interesserer dem. Om de får det fra det ene eller det andet medie, er ikke afgørende for dem.

Bogen er dog stadig et centralt medie, da den leverer spin-offs til de øvrige medier, som i vid udstrækning bygger på gammelt og nyt litterært stof, figurer og andet fælles referencegods fra bøger, børnene kender i forvejen. Og børnene oplever det stadig som vigtigt at kunne læse og skrive, da det er en forudsætning for, at de kan få det fulde udbytte af de nye medier. Læs mere: *Bogen i et nyt medielandskab*. (Madsen, 2007a)

Mange børn, navnlig drenge, forbinder læsning med skole, ikke med lystfyldte fiktionsoplevelser i fritiden, der har mange andre spændende bud på sådanne oplevelser (Steffensen & Weinreich, 2000; Drotner, 2001). Læs mere i baggrundsanalysen

Biblioteket skal stadig være et bogsted, også for børn. Men man må intensivere indsatsen for at omsætte Bibliotekslovens mål til konkret praksis i forhold til børns muligheder for at vælge og udnytte en bred vifte af medier. Læs mere i baggrundsanalysen

“ Helene Høyrup, lektor på Danmarks Biblioteksskole:

Litteraturformidling på en ny tids præmisser - fra materialer til processer

Skal biblioteket have noget centralt at byde ind med over for børn og andre faggrupper som lærere og pædagoger, skal personalet sikres teoretisk indsigt i formidling af litteratur og viden om de faktorer, som spiller ind, når børn udvikler læselyst.

Børn henter i dag fortællinger, faglig viden og oplevelser fra mange andre steder end blot bøger, f.eks. på internettet, i computerspil, film og i selvproducerede optagelser. Derfor er der et behov for at modernisere litteraturformidlingen i forhold til en ny tids præmisser.

I knopskydningen af nye medieteknologier er det let at glemme bogen, som ofte beskrives som et traditionelt medie. Men børn opfatter bogen ganske anderledes. For børn er det at læse bøger et kvantespring, og Harry Potter-bøgerne taler deres eget tydelige sprog om, at børn gerne engagerer sig i fællesskab og sociale kulturer omkring læsning.

I modsætning til andre medier formidler litteraturen i mindre grad sig selv, og derfor er der hele tiden behov for at læse, diskutere og synliggøre den på nutidens præmisser.

Hvilke kompetencer kræver litteraturformidlingen?

Undersøgelser viser, at børn sætter stor pris på, at personalet i biblioteket besidder en omfattende viden om litteratur, og biblioteket må kunne trække på en solid, nuanceret og opdateret *viden om litteratur og medier*. Litteraturinteresserede børn skal kunne møde formidlere, der er superbrugere inden for mediet, og som gerne deler deres viden, så man kan få kvalificerede svar på en lang række spørgsmål om litteraturen og dens kontekster i biblioteket. Brugere skal kunne forvente, at de i biblioteket kan finde ekspertviden om børnelitteraturens æstetik, læsepraksis og oplevelsesdimensioner, og personalet skal formidle viden og processer frem for materialer.

I praksis betyder det, at de ansatte ikke blot skal have fingeren på pulsen med hensyn til nye udgivelser og gryende trends i ind- og udland. De skal også forholde sig til, hvorfor det f.eks. er vigtigt, at børn i dagtilbud ikke blot møder Disney, mainstream-produkter og 'klassikere', men også får mulighed for at opleve nutidens æstetisk eksperimenterende billedbøger? Hvordan spiller de tidlige læseoplevelser sammen med større børns glæde ved at læse eller deres fravalg af bogen, og hvorledes kan biblioteket gøre en forskel i disse processer? Hvad ved man om børns læseudvikling i relation til genrene? Hvad betyder læsning for den sociale arv? Hvordan kan bibliotekernes litteraturformidling spille sammen med andre institutioner og kontekster?

Skal bibliotekspersonalet kunne kvalificere deres evne til at stimulere læselysten, er det nødvendigt at opgradere deres viden via uddannelse og efteruddannelse, hvor de får den fornødne indsigt – ikke kun i litteratur og medier, men også i nutidens barndom og de problemstillinger, der er aktuelle på formidlingsområdet i dag: Hvordan forholder børn sig til viden i dag? Hvordan kan biblioteket medvirke til at stimulere børns læselyst i de arenaer, hvor de færdes i det daglige? Øger et fokus på fagbøger om videnskab drenges læselyst? Hvordan bidrager tidligt sprogstimulerende materiale til at styrke udsatte

børns sociale integration og deres chance for senere at få en uddannelse? Hvorfor bliver nogle børn stadig funktionelle analfabeter?

På den måde sættes litteraturen i spil med sociale funktioner og processer, så biblioteket ikke blot faciliterer viden, men også er det sted, som supplerer med det, der 'mangler', og det, der *også* kan berige børns liv.

Ifølge den nyudnævnte britiske Children's Laureate, Michael Rosen, findes der i dag en enorm samfundsmæssig bevægelse, der søger at gøre læsning synonymt med teknisk læsefærdighed frem for med oplevelser af det uventede, udsigelige, sjove eller lattervækkende. Hvordan vil disse børn monstro reagere i fremtiden? Ja, det kan jo kun fremtiden vise, men man kan vel levende forestille sig en modreaktion. Biblioteket kan både understøtte lege- og læreprocesser og være garant for et ambitiøst og flerstrengt videnbegreb på brugerens præmisser.

Tal om børns læsning

Ifølge Kulturvaneundersøgelsen læser 88 procent af alle børn op til 15 år sommetider bøger, blade eller tegneserier i deres fritid. Hvor tit og hvor længe de læser, varierer meget. I 9-12års alderen læser de mest, og pigerne læser mere end drengene.

Piger og drenge læser desuden forskellige typer skønlitteratur, og drengene læser mere faglitteratur end pigerne.

(Bille et al., 2005)

Lystlæsere anno 2007

Nutidens meget læsende børn har et positivt selvbillede og opfatter ikke sig selv som hverken blege bogorme eller nørd. Det fremgår af en undersøgelse fra Center for Børnelitteratur, *Hvad skaber en lystlæser?*, publiceret i efteråret 2007.

Undersøgelsen bygger på spørgeskemaer og interviews i forbindelse med den landsdækkende *Smart-Parat-Svar quiz*, som Gentofte Bibliotekerne har udviklet i forbindelse med Læselystkampagnen.

Undersøgelsens overordnede formål er at undersøge de deltagende børns læsevaner og finde frem til, hvorfor børnene selv mener, de er blevet flittige læsere.

Karakteristisk for de læseglade børn er, at de ser bogen som ét af flere medier til primært indendørs brug, og at de opfatter sig selv som læsere i en udadvendt og social sammenhæng. De søger som andre børn og unge fællesskabet og den unikke event, og de vil gerne:

- i dialog med andre, som de deler interesser med
- inspirere og inspireres
- bidrage og inddrages.

Derudover kan de lide at:

- konkurrere
- føle sig privilegerede/misundelsesværdige - og kloge
- være på og være synlige

- opleve læsning som en interesse, der baner vej for venskaber, som rækker langt ud over selve læsefællesskabet.

De læseglade børn bliver desuden inspireret via personlige møder og dialoger med andre lystlæsere – især blandt kammerater.

Børnene fremhæver, at de er blevet flittige læsere, fordi de har gode erfaringer med at udveksle bogtips med kammerater. Andre vigtige motivationsfaktorer ifølge børnene er læseglade forældre, der anbefaler bøger; imødekommende ansatte på biblioteket som behandler børnene med respekt, og lærere, der tager forskellige læseinitiativer eller lader klassen deltage i en læsekampagne.

Afgørende for børnene er, at de voksne formidlere af bøger forstår at gå i ligeværdig dialog med børnene om læseoplevelser, så barnet føler, at det har et interessefællesskab med den voksne. Professionelle formidlere som lærere, pædagoger og bibliotekarer skal derfor have læst de bøger, som de formidler, og de skal inddrage deres personlige holdninger i dialogen med børnene

(Christensen, Lund & Lærkes, 2007)

Eksempler på sprog- og læsestimulerende aktiviteter for før-skolebørn

Flere eksempler findes i bud nr. 8.: Biblioteket understøtter læring og dannelse side 69.

Børnehavebiblioteker i Varde

Varde Bibliotek drifter pt. 11 børnehavebiblioteker og har for at styrke benyttelsen afviklet projektet 'Vores bog', der satte fokus på højtlesning.

'Vores bog' består af fem byggesten:

- læs-højt-kufferter der giver pædagogerne konkrete redskaber til at fastholde børnenes koncentration
- bogworkshops for de 5-6 årige med en professionel forfatter
- kursus for pædagoger i at afvikle bogworkshops
- udstilling af børnenes bøger i børnehave og på biblioteket
- bogvogterkurser med personligt kursusbevis og informationsbrev til forældrene om højtlesningens betydning.

(Madsen, 2007b, s. 17-21)

Læseguider i børnehaverne

Et samarbejde mellem Hillerød Pædagogseminarium, Hillerød Bibliotek og Center for Børnelitteratur går ud på at stimulere læsemiljø og læsekultur i en række udvalgte børnehaver i Nordsjælland.

På forældremøder og gennem information fra biblioteket og pædagogerne får forældre oplysning om børns sprog og læsning, og pædagogstuderende kvalificeres i litteraturpædagogik, således at de kan skabe gode læserutiner og læselyst blandt børnene. Blandt projektets mål er bl.a. at introducere den nye børnelitteratur i børnehaverne og styrke samarbejdet mellem pædagoger og bibliotekarer.

”Biblioteket gjorde det meget hurtigt klart for mig, at de gerne ville samarbejde med mig og institutionen, og de har været der hele tiden, hvis jeg havde spørgsmål eller brug for hjælp. Biblioteket har også været ude at se vores bibliotek i institutionen”.

(Hillerød Pædagogseminarium, 2000); Caroline Sehested (email, 6. juli, 2007)

Bibliotekets læselysttilbud til de større børn

Dialog og inddragelse frem for formidling og betjening – det er nøgleordene i fremtidens formidling af litteratur. Læseaktiviteterne i det fysiske og det virtuelle børnebibliotekstilbud skal matche den nye børnebrugerprofil, og formidlingen skal desuden fokusere bredt på lystlæsermøder med andre medier end bøger og skriftkultur – f.eks. filmværker, virtuelle romaner osv.

Bibliotekerne kan sætte fokus på dialog og inddragelse på følgende måder:

- ved at praktisere dialogbaseret formidling mellem personale og bruger
  - ved at skabe rammer for møder mellem lystlæsere gennem etablering af en lystlæserklub
  - ved at synliggøre lystlæsernes samvær og aktiviteter og derved gøre det attraktivt for andre at slutte sig til
  - ved at give lystlæserne mulighed for at markere deres færdigheder i f.eks. læserquizer, hvor de enten dyster indbyrdes eller udfordrer andre
  - ved at inddrage lystlæserne som ressourcepersoner og sparringspartnere for bibliotekets personale.
- (Lærkes, 2007)

Nationale kampagner, konkurrencer og priser med det rigtige koncept kan stimulere børns læselyst effektivt. Bibliotekerne opfordres til at afholde konkurrencer som Smart - parat - svar-quizer, DM i oplæsning og andre dyster som årligt tilbagevendende begivenheder, at deltage aktivt i markeringen af Orlaprisen og evt. afholde landsdækkende lystlæsertræf.

6. SKAB AKTIVER I NYE SAMARBEJDSFORMER MELLEM SKOLE- OG FOLKEBIBLIOTEK

Udvalget anbefaler, at biblioteker og skoler arbejder sammen om at sikre den bedste udnyttelse af kommunens ressourcer til biblioteksbetjening af børn. Målet er at sikre børnene det bedste bibliotekstilbud, f.eks. gennem fælles udviklingsplaner, der definerer individuelle roller og specificerer områder for samarbejde. Udvalget anbefaler, at et nyt udviklingsgrundlag for samarbejdet er et fælles mål om at styrke børns evner til at skabe, tolke og udveksle alle former for indhold i fysiske og digitale medier. Dette grundlag omfatter lærings- og dannelsesprocesser hos børn, som går på tværs af og opløser folkebibliotekets traditionelle dannelsesopgave og skolebibliotekets læringsopgave.

Sådan når vi målet:

Udvalget anbefaler, at man på kommunalt niveau laver fælles udviklingsplaner for biblioteksbetjeningen af børn i et samarbejde mellem skole- og folkebibliotek. Ledelserne på henholdsvis folkebiblioteket og skolen er ansvarlige for udviklingsplanerne, der kan indeholde aftaler om arbejdsdeling og samarbejde, hvor man supplerer hinandens kompetencer.

Potentiale for samarbejde mellem skolebiblioteker og folkebiblioteker

Folkebibliotekerne er institutioner uden krav i forbindelse med benyttelsen og med vægt på oplevelse og dannelse, og skolebibliotekerne er pædagogiske udviklingscentre, som børnene både benytter i forbindelse med undervisningen og i frikvartererne. Skolebibliotekerne skal understøtte folkeskolens formål og være med til at realisere skolens værdigrundlag, faglige læringsmål og indsatsområder. Blandt andet ved at stille fysiske og virtuelle læringsressourcer til rådighed for både lærere og elever, ved at vejlede lærere og elever, ved at sætte pædagogiske og kulturelle udviklingsaktiviteter i gang og ved at formidle kulturoplevelser. Skolebiblioteket er bemanded med læreruddannede skolebibliotekarer, som har et skolebibliotekarkursus/en diplomuddannelse som skolebibliotekar.

De to typer biblioteker har imidlertid en række fælles berøringsflader:

I den seneste udgave af Folkeskoleloven (*Lov om Folkeskolen, 2007*) slås det fast i § 19 stk. 2 at "Ved hver selvstændig skole oprettes et skolebibliotek som et pædagogisk servicecenter. Skolebiblioteket er en del af skolens virksomhed og samarbejder med folkebiblioteket. Skolebiblioteket stiller undervisningsmidler til rådighed for skolens undervisning, herunder også bøger til elevernes fritidslæsning, og yder vejledning i brugen heraf."

En tilsvarende hensigtsformulering findes i *Lov om biblioteksvirksomhed § 7*: "Kommunens folkebiblioteker samarbejder med kommunens skolebiblioteker. Der benyttes de samme katalogiseringssystemer mv. indenfor folke- og skolebiblioteksområdet."

I praksis er der reelt et betydeligt sammenfald i dele af de to bibliotekstypers opgaver. Folkebiblioteket er nok et frirum for børnene, men det understøtter også skoleelevers læring, og selvom skolebiblioteket primært har et pædagogisk sigte, stimulerer det også til lystlæsning. Det er nødvendigt at tænke sektoroverskridende, og det skal vi gøre af hensyn til børnegenerationens biblioteksbetjening. Af hensyn til dens biblioteksvaner. Og af hensyn til dens dannelse og uddannelse.

Integrerede biblioteker

I en lang årrække har en del lokale samarbejder mellem skole- og folkebiblioteker været af overordnet karakter med fokus på at samordne de indkøbspolitiske retningslinier.

Der findes dog en stor variation i rækkevidden af samarbejder – fra biblieksorientering af skoleklasser på folkebiblioteket til det mest vidtgående samarbejde, i form af integrerede biblioteker.

Det er udvalgets opfattelse, at de seneste års arbejde med modellen 'integreret bibliotek' er udtryk for nye samarbejdstendenser og modeller. Udvalget ønsker at understrege, at modellen med et integreret bibliotekstilbud er én ud af flere mulige løsninger, og at den bør være et positivt tilvalg, der åbner for en tredje vej at løfte bibliotekstilbuddet for børn i et område. En række kommuner har fået dispensation fra folkeskolelovens bestemmelse om, at skolebestyrelsen skal godkende skolens undervisningsmidler, og at lederen af skolebiblioteket skal være læreruddannet, og har derfor kunnet ansætte en folkebibliotekar eller person med anden uddannelsesmæssig baggrund som leder af det integrerede bibliotek. Undervisningsministeriet har i 2007 meldt ud, at planen er at ændre denne bestemmelse i loven, så der mere permanent åbnes for fleksible løsninger for integrerede biblioteker. Det er udvalgets opfattelse, at en sådan ændring vil fremme mulighederne for at etablere integrerede biblioteker.

Benyttelsen af skolebiblioteker er høj

Skolebibliotekerne har gennem tiden haft en stabil, høj benyttelse. Således er der 91% af alle børn og unge, der kommer på et skolebibliotek mindst en gang om måneden, mod 93% i 1998. Andelen af børn, der kommer på skolebiblioteket sjældnere end én gang om måneden, er faldet fra 7% i 1987 til 6% i 2004. Andelen af børn, der aldrig kommer på skolebiblioteket, er ligeledes faldet fra 5% i 1987 til 3% i 2004 (Bille et al., 2005, s. 182).

På vej mod realiseringen af visionen om et samlet biblioteksvæsen i Fredericia Kommune

Fredericia Kommune har opnået støtte fra Udviklingspuljen for folke- og skolebiblioteker til at styrke beredskabet for et udvidet samarbejde mellem folke- og skolebiblioteker med henblik på udvikling af biblioteker for børn i Fredericia Kommune. Pilotprojektet, der er afsluttet i efteråret 2007, har resulteret i en strategi for at nå målet.

Strategien omfatter bl.a.:

- Udvikling af bestående og nye tilbud og funktionaliteter. I bibliotekerne (forstået som både folke- og skolebiblioteker) sker udviklingen både hver for sig og i fællesskab, i et samarbejde med respekt for forskellighed og med fokus på nye fagligheder og stærke kompetencer.
- Udvikling af 'Visionen om Biblioteket 2012', med forbedret service for borgerne og udformning af en biblioteksgaranti, der bygger på en vedtaget bibliotekspolitik
- Udvikling af bud på konkret indhold i 'Danmarks bedste børneby'.

(Wiese, 2007)

Det integrerede bibliotek

Fællesbibliotek, kombibibliotek og integreret bibliotek er historisk bestemte betegnelser for de biblioteker, der rummer både skole- og folkebibliotek i de samme fysiske rammer.

Det klassiske fællesbibliotek rummede to parallelle samlinger, skranker osv., som blot delte lokale. Senere modeller har et integreret samarbejde om alle opgaver,

hvor skolebibliotekarere og folkebibliotekarere betjener samme brugere med det fælles materiale.

I *Det integrerede bibliotek* (Madsen, 2005) beskriver en række kommuner deres gode erfaringer med integrerede biblioteker. Blandt andre Græsted-Gilleleje, Fredericia, Nordborg, Århus, Frederiksværk, og Kjellerup.

Bog & Sprog

Bog & Sprog (www.bogsprog.emu.dk) er et samarbejdsprojekt mellem skole- og folkebibliotek og mellem Danmark, Sverige og Norge. Projektet bruger de digitale medier som inspiration og motivation for læsning. Projektet retter sig mod elever i hele skoleforløbet samt børn og unge i fritidsbiblioteket. Projektet har udviklet en web-side, som er omdrejningspunkt for elevernes arbejde med nordisk litteratur på de deltagende skoler.

På Bog & Sprog kan eleverne:

- Læse eller få læst en bog på deres eget sprog
- Lytte til nabosprogene via lydfiler
- Løse opgaver på eget sprog og nabosprogene
- Se film og billeder fra andre elever i de tre nordiske lande
- Læse andre elevers tekster på eget sprog og nabosprogene – og endelig kan læreren hente inspiration og opgaver til arbejdet med bøgerne.

Der er også sjove features som f.eks. Kender du Lene Kaaberbøls serier? Test dig selv! og Svenske børn interviewer Ulf Stark

(EMU – Danmarks Undervisningsportal, 2007)

Adoptionsklasser

Børnebibliotekarerne på Ballerups folkebiblioteker har hver sin adoptionsklasse fra de lokale folkeskoler, som de laver forskellige bibliotekstilbud til, fra eleverne starter i børnehaveklassen, til de forlader folkeskolen efter 9. klasse.

Via klassens jævnlige besøg på biblioteket og børnebibliotekarens besøg i klassen snakker børnebibliotekaren og eleverne om bøger, læser højt og laver andre aktiviteter med fokus på bøger. Eleverne er med til at foreslå aktiviteter – det eneste kriterium er, at der hver gang skal være en historie. I forbindelse med forfatterbesøg forventer bibliotekaren desuden, at børnene læser et udvalg af forfatterens værker.

Det løbende faglige samarbejde mellem bibliotekaren og læreren giver et stort og frugtbart udbytte for begge parter, ligesom alle elever udvikler et særligt forhold til biblioteket op gennem deres skolegang.

(Madsen, 2003)

7. BIBLIOTEKET SKABER FÆLLESSKAB – OGSÅ FOR DEM DER ER UDENFOR

Udvalget anbefaler, at fremtidens bibliotek påtager sig en rolle i forhold til børn med særlige behov, herunder handicappede og socialt sårbare børn. Målet er, at biblioteket tilbyder dem en uformel ramme til udvikling af faglige, kulturelle og sociale ressourcer, men også opfanger og aktiverer børnenes egne ressourcer.

Sådan når vi målet:

Udvalget anbefaler, at man – gerne i samarbejde med eksterne partnere – vurderer de lokale behov og etablerer tilbud af faglig, social og kreativ karakter, som styrker personlige ressourcer. Bibliotekerne kan tillige overveje, om der sammen med lokale samarbejdspartnere er baggrund for at oprette et mere samlet og tværfagligt tilbud for børn – og voksne – i form af et rådgivnings- og læringscenter med lokalfællesskab.

Biblioteksstyrelsen kan give tilskud til modeludvikling.

Et offentligt fristed

De danske folkebiblioteker har altid spillet en rolle for den sociale integration og bevægelighed i samfundet, fordi de er et offentligt fristed, der er gratis og åbent for alle. Derfor har biblioteket et særligt potentiale for at tiltrække ressourcetsvage børn og unge – med såvel dansk som anden etnisk baggrund end dansk.

 Jan Helmer-Petersen, chefkonsulent i Børnekulturens Netværk:

Fasthold biblioteket som et frirum

Uanset hvilke aktiviteter biblioteket vælger, er det afgørende at fastholde idéen om frirum. Bibliotekets force er, at det har holdt sig fri af institutionalisering. Biblioteket skal være et sted, hvor alle kan gå ind fra gaden og spørge og få gode råd.

(Biblioteksstyrelsen, 2007b)

Fremtidens bibliotekstilbud har en vigtig funktion i forhold til de sårbare børn, der ikke benytter sig af de etablerede fritidstilbud, og som har behov for at få en ramme at udvikle deres ressourcer i – både når det gælder faglighed, kulturel kapital og evnen til at skabe og indgå i netværk.

Biblioteket har også en vigtig funktion i forhold til at opfange og styrke de skjulte ressourcer, de sårbare børn bringer med sig, så de får mulighed for at bruge og udvikle dem. Der er erfaringer, som peger på, at adgang til kunstneriske og kulturelle aktiviteter styrker børns personlige ressourcer og giver især sprogsvage børn bedre muligheder for at udtrykke sig. Kulturelle aktiviteter er ofte afgørende for det enkelte barns mulighed for at deltage i legefællesskabet. Det handler om, at børn skal have mulighed for at leve et børneliv – også selvom der er sociale problemer i familien, og her er deltagelsen i børnefællesskabet af stor betydning. Biblioteket kan give adgang til fortællestunder, læsestunder og andre kulturtilbud, der har vist sig at mobilisere ressourcer hos børn i svære livssituationer og give dem større overskud til at håndtere hverdagen.

Inger Kjeldsen, ledende børnebibliotekar på Varde Bibliotek og projektleder for børnehavebiblioteket

Vores bog:

At kende gode historier og at kunne trække på en fond af fortællinger og figurer har stor betydning for at kunne deltage i børnefællesskaber. Derfor virker de gode møder mellem børn og litteratur også socialt inkluderende - at være en god fortæller skaffer børn en accepteret plads i gruppens hierarki og dermed det nødvendige selvværd. Og at kunne sætte ord på forventninger til livet, styrker børns mulighed for at tage vare på deres egen udvikling

(Madsen, 2007b, s. 17-21)

Uddannelse

Vi lever i en globaliseret verden, hvor det enkelte barns uddannelse, kreativitet, sproglige færdigheder og sociale kompetencer er afgørende for, hvor godt barnet klarer sig i samfundet, og hvor tilfredsstillende et liv, barnet får på lang sigt.

15 procent af alle børn og unge i Danmark vokser op med dårligere muligheder for at få uddannelse og job end resten af deres jævnaldrende. De fleste af dem kommer fra familier, som mangler sproglige kompetencer og uddannelse. Mange har også dårlig økonomi og bor i udsatte kvarterer. Hver fjerde i gruppen kommer desuden fra en familie med anden etnisk baggrund. Statistikken viser, at jo mere uddannelse forældrene har, des bedre karakterer får børnene i skolen. Den viser også, at hver anden tosproget elev, der går ud af folkeskolen, ikke læser godt nok til at kunne gennemføre en ungdomsuddannelse. Det samme gælder hver fjerde ung med etnisk dansk baggrund.

Det er ikke mindst børn af anden etnisk baggrund, der benytter biblioteket som et værested (Kolind Mikkelsen, 2004). Her betyder det meget, at biblioteket ligger i lokalområdet og kan defineres af voksne som et sikkert og trygt sted at komme, også for piger. Læs mere i baggrundsanalysen

Idealiseringen af det selvstændige og individuelle barn kan betyde, at voksne undlader at foretage konkrete prioriteringer eller overveje, hvilke rammer og normer, de selv finder vigtige i omgangen med børn. Det kan medføre et svigt af de børn, der har brug for at lære at omsætte mængder af information til viden, oplevelser og kommunikation. Læs mere i baggrundsanalysen

Langt fra alle børn er digitalt dannede; mange kræver voksen støtte over længere tid for at kunne forme de nødvendige ressourcer; og udenlandske studier viser, at disse børn ofte kommer fra socialt udsatte grupper (Lenhart, Madden & Hitlin, 2005). Læs mere i baggrundsanalysen

Lektiehjælp, klubtilbud og sprogstimulering

Eksempler på vellykkede tilbud i bibliotekets regi, som både har et socialt sigte og bidrager til at styrke integrationen i samfundet er lektiecaféer, klubtilbud – mest til piger – og aktiviteter, der skal fremme børns sprogudvikling. Erfaringer viser, at det er en fordel at koncentrere indsatsen i geografisk afgrænsede områder, hvor behovet for et socialt og kulturelt løft er særligt påkrævet, og at det er en fordel at arbejde sammen med eksterne partnere om projekterne, f.eks. foreninger, skoler og kommunale forvaltninger.

Læs mere i Biblioteksstyrelsens udgivelser: *Integration med sprogstimulering i fokus* (Ellert, 2005) og *Integration med kvinder og piger i fokus* (Weisbjerg, 2005).

Bibliotekerne er oplagte som formidlere af lektiehjælp, fordi biblioteket har en lang tradition for at formidle viden, samtidig med at biblioteket kan fungere som et fristed uden for skolemiljøet, for de børn som har mange faglige og sociale nederlag bag sig.

Blandt mange børn og forældre med anden etnisk baggrund end dansk opfattes biblioteket desuden som et neutralt åndehul, hvor piger kan komme uden opsyn. Hjælperne i lektiecaféen kommer som regel fra en frivillig organisation – f.eks. Dansk Flygtningehjælp – som biblioteket har indgået en aftale med (Gaardsted, 2007). Lektiecaféerne er økonomisk muliggjort af samarbejdet mellem Kulturministeriet og Integrationsministeriet. I 2008 – og forhåbentlig også i 2009 – er der bevilget midler til en lektiehjælpspulje, som alle biblioteker kan søge (Biblioteksstyrelsen, 2007e).

Børnehavebiblioteker

Læselystkampagnen har vist, at specielt børnehavebibliotekerne er velegnede til at nå sårbare børn. Den nemme adgang til at låne bøger, når man henter sit barn, har betydet, at mange familier, der ellers aldrig kommer på biblioteker og ikke har tradition for højtlesning, har lånt bøger med hjem.

Bookstart

En anden måde at nå udsatte familier på er gennem opsøgende tilbud. De første danske forsøg med opsøgende tilbud til småbørnsfamilier i form af rådgivning om sprogstimulering og boggaver (bogstartpakker) til barnet er under afprøvning i boligområdet Mjølnerparken på Nørrebro og har blandt andet resulteret i, at flere af familierne er begyndt at komme på biblioteket. Bogstartpakkerne er en gratis og uforpligtende gave, der opmuntrer og støtter forældre i at læse med deres børn.

Hensigten er at give børnene bedre sproglige forudsætninger for at lære at læse og skrive, når de starter i skolen. Derved understøtter bogstartpakkerne den sociale inklusion og mulighed for social mobilitet, da gode sproglige færdigheder og evnen til at bruge sproget som et personligt udtryks- og kommunikationsmiddel er en forudsætning for at klare sig i viden-samfundet.

Bogstartpakkerne er inspireret af det engelske Bookstart program og den svenske Markarydmodel, som har opnået markante forbedringer af udsatte børns læsefærdigheder via en lignende model. Forskning i England dokumenterer, at programmet er en effektiv måde at nå grupper af småbørnsforældre, der er vanskelige at få i tale gennem de traditionelle kanaler, og at programmet hjælper barnet til at bryde negativ social arv. (Nørrebro Bibliotek, 2007; Booktrust, 2007; Madsen, 2004, s. 34-37)

Forstander Signe Flindt:

Læsehulen i Fyrtårnet

Ved hjælp af Læselystprojektet Læsehulen har behandlingsskolen Fyrtårnet på Amager styrket elevernes læselyst og bragt halvdelen af dem op på et alderssvarende læsefærdighedsniveau.

Alle børn på Fyrtårnet har psykiske diagnoser, psykosociale problemer og en skolebaggrund med masser af nederlag i forhold til blandt andet læsning. Mange af dem er desuden vokset op i hjem, hvor der ikke har været mulighed for at få læst godnathistorier eller få hjælp til skolearbejdet. Normalt er børn bogslugere i en periode, men størstedelen af vores elever har aldrig forbundet det at læse med lyst, og derfor var det relevant for os at skabe et projekt, hvor børnene kunne gå fra nederlag til succes – fra læsehad til læselyst. Derfor lavede vi en læsehule. Konklusionen på vores læselystprojekt er, at samtlige elever i dag er glade for at være i Læsehulen, og selvom ikke alle elever er blevet gode læsere, har næste alle forbedret deres læseniveau.

Et bibliotek på legepladsen

De fleste børn på Kildevældsparkens legeplads på Nørrebro er i skolealderen og benytter ikke organiserede fritidsordninger – legepladsen er deres værested. Nu har legepladsen besluttet at lave et minibibliotek og kombinere det med sproglig stimulering for at styrke børnenes forestillingsevne og sprogudvikling. Projektet blev igangsat med en aften med mødrene for at give dem forståelse for, at fritidslæsning spiller en afgørende rolle for børnenes sprogudvikling, indlæringsevne og dermed uddannelsesforløb. Aktiviteter knyttet til projektet er skrive- og tegneværksteder, besøg af fortællere, højtlesning, skattejagt, børneteater og film. Det foregår en gang om ugen – skiftevis på legepladsen og biblioteket. Depotbøger på legepladsen udskiftes en gang om måneden.

(Københavns Biblioteker, 2007a)

Pigerne i Nøjsomhed

I boligkomplekset Nøjsomhed i Helsingør har biblioteket lavet en læseklub for arabiske piger i fritidsklubben Oliven, som boligforeningen har etableret i kælderens under en af boligblokkene. En gang om ugen rykker en bibliotekar ud i Nøjsomhed for at supplere depotet med nye materialer og inspirere pigerne til at læse og udveksle læseoplevelser. Pigeklubben har også haft kreative forløb med en kunstner og et skriveværksted med forfatteren Erdil Erdem. Indimellem tager pigerne med bibliotekaren ned i byen og ser udstillinger, går i biografen og på café.

Formålet med læseklubben er at give pigerne et fagligt, kreativt og socialt input, så de får mulighed for at styrke deres identitet ved at deltage i et kulturelt fællesskab og at få en fælles referenceramme med jævnaldrende.

(Madsen, 2007b, s. 28-30)

8. BIBLIOTEKET UNDERSTØTTER LÆRING OG DANNELSE

Udvalget anbefaler, at biblioteket understøtter formel og uformel læring. Målet er, at biblioteket bidrager til at give børn kompetencer, der gør dem i stand til at skabe, tolke og udveksle alle former for indhold, der formidles via fysiske og digitale medier som bøger, tv, internet og mobiltelefon. Som led heri anbefaler udvalget, at bibliotekerne tager initiativer til at styrke børns informationskompetence i et samarbejde med skoler og skolebiblioteker og understøtter daginstitutionernes pædagogiske læreplaner.

Sådan når vi målet:

Udvalget anbefaler, at biblioteket giver mulighed for, at børn kan danne sig selv og opøve kompetencer, der omfatter både oplysning, oplevelse og kommunikation samt læringskomponenter baseret på såvel intellekt som følelser.

Biblioteket kan blandt andet inddrage børnene aktivt i informationssøgning i alle medier og tilbyde workshops samt læringsforløb, der tilrettelægges og udføres i et samarbejde med skoler og skolebiblioteker, hvor børn får mulighed for at arbejde på tværs af medier og genrer. Biblioteksstyrelsen udbyder projekter, der handler om formelle og uformelle læringstilbud.

Arena for læreprocesser og lærende fællesskaber

Kommunikation og udveksling af viden og oplevelser mellem børn og voksne og børn imellem bliver helt centrale omdrejningspunkter i fremtiden. Aktiviteterne på biblioteket kan være et miks af programsatte aktiviteter og 'frie' aktiviteter og tilbud. Det mest afgørende er, at børnene selv bliver inddraget, og at biblioteket bliver det åbne, uformelle frirum, hvor alle børn og familier kan gå ind fra gaden for at blive inspirerede, for at deltage eller for at få gode råd.

Det er vigtigt, at biblioteket i dets tilbud om læring søger eksterne partnerskaber, dels for at hente inspiration hos f.eks. museer og science centre, men også for at udvikle kvalificerede tilbud i samarbejde med blandt andet kommunens forvaltninger, dagtilbud, skoler, lokale foreninger og klubber.

Multimodale kompetencer

Børn bruger flere medier end voksne, og i fritiden anvender de medierne bredt og mere avanceret end i skolen. Men langt fra alle børn er kompetente brugere. Mange børn kræver voksen støtte over længere tid for at kunne tilegne sig de nødvendige kompetencer, og der er behov for et nyt dannelsesbegreb, der omfatter både oplysning, oplevelse og kommunikation, både intellektuelle og følelsesmæssige læringskomponenter samt 'gamle' såvel som 'nye' medier.

Ved at understøtte læreprocesser, der fremmer det nye dannelsesbegreb i praksis, kan biblioteket støtte børn på områder, der er relevante både for deres hverdag og deres fremtid.

TV producenten Martin Keller brugte i sit program Naturpatroljen naturvidenskaben som udgangspunkt for formidlingen og opfordrer på baggrund af sine erfaringer bibliotekerne til at give børnene mulighed for selv at formidle, optræde og udveksle med hinanden.

Hans tommelfingerregel er, at 20-30 pct. faktaformid-

ling og 70-80 pct. underholdning er et passende blandingforhold til at tiltrække og fastholde børns opmærksomhed, og at det sagtens kan gøres uden at sælge ud af fagligheden.

(Biblioteksstyrelsen, 2006)

En undersøgelse, der omfatter de tre største danske forsøg med biblioteket som læringscenter (Odense, Gellerup og Blågården) viser entydigt – på trods af læringscentrenes forskellige profiler – at læring bør være dialogorienteret samt tage udgangspunkt i brugernes erfaringer og deres ønske om at definere eget læringsbehov – samtidig med, at den er lærerstyret (Elbeshausen, 2006).

Informationskompetence

Børn henter deres viden og informationer fra andet end bøger, derfor skal de være gode til at sortere og vurdere i mængden af tilgængelig viden fra nettet.

Det er bibliotekets opgave at medvirke til at udvikle børnenes anvendelse af informationerne, så de kan omskabe dem til indsigter og erkendelser, der er relevante for deres liv.

Bibliotekstilbuddet til børn bør derfor inkludere tilbud om læring i informationskompetence i forhold til alle medier – ikke mindst søgning af information via internettet samt sociale og mobile teknologier. Flere forskningsprojekter om børns brug af internettet i skole og fritid viser, at børn – selvom de bruger internettet flittigt – har svært ved at søge målrettet og forholde sig kritisk vurderende til de informationer, de finder frem til. Derfor er det afgørende at der er tid og ressourcer i biblioteket til, at personalet kan være til stede og støtte børnene – både til at søge information, kommunikere på nettet og forholde sig kritisk i forhold til søgning og kommunikation. Personalet skal hjælpe børnene ved computeren og sammen med børnene forholde sig til resultaterne af deres søgninger. Søgningen skal bogstavelig talt gå gennem børnenes egne fingre.

Læsestimulering

I forhold til læsning er det bibliotekets opgave at hjælpe børnene til at blive gode læsere, blandt andet ved at understøtte læreplanerne i dagtilbuddene og den handlingsplan for læsning som Undervisningsministeriet har det koordinerende ansvar for. Sprogstimulerende aktiviteter og initiativer til at fremme børnenes læselyst bør derfor indgå som en naturlig del af bibliotekets læringstilbud.

Højtlesning, rim, remser og ordlege indgår i de fleste sprog- og legsamlinger på bibliotekerne. I arbejdet med sprogstimulering bruger bibliotekerne også tit dialogisk oplæsning for de mindre børn. Metoden går ud på at inddrage børnene aktivt. Undervejs i oplæsningen, stiller man spørgsmål om fortællingen til børnene, som de svarer på, ligesom de selv fortæller om billederne og dele af historien.

Dialogisk oplæsning er afprøvet i forbindelse med forskningsprojektet 'Dialogisk oplæsning i børnehaver' på Learning Lab Denmark. Undersøgelsens resultat viser, at *måden* der læses op på, har større betydning for, hvor meget oplæsningen styrker børnenes sprog, end hvor meget der læses op (Nygaard Jensen, 2004).

Sprogkufferter og sprogposer er et medie, som er blevet udbredt i bibliotekerne, særligt i forbindelse med sprogstimulering for tosprogede børn.

Idéen er, at barnet og den voksne bruger sprogkufferten eller sprogposen til at lave noget sammen, der giver barnet lyst til selv at lege med ord og lyde.

For at styrke børnenes ordforråd inden for et bestemt emne, f.eks. bondegårdens dyr, kan man samle udvalgte genstande og bruge dem til at understøtte en fortælling, en handling eller en sangtekst. Brug af kropssprog, sange, rim eller en hånddukke, der kan hjælpe med at kigge i posen, kan gøre sprogstimuleringen til en sjov leg.

Goinfo.dk

Gentofte Bibliotek er i samarbejde med lærere og lokale skoler drivkraft bag onlineredskabet goinfo.dk (www.goinfo.dk), der understøtter udvikling af informationskompetence for børn på mellemtrinnet. Goinfo.dk er en læringsplatform med værktøjer og introduktioner til afklaring, kategorisering og afgrænsning af et emne, til at søge information på internettet, til at ordne et materiale i forhold til et emne, og til at vurdere relevansen af det søgte. Platformen kan både anvendes i børnenes individuelle og fælles læreprocesser.

(Holm Sørensen, 2007)

Kursus i informationskompetence for børn og forældre

Herning Bibliotekerne samarbejder med lokale skoler ved at invitere børn og forældre til et kursus i informationskompetence – med fællesspisning.

Programmet indeholder bl.a. demonstration af gode indgange til nettet og fupsider, chat og netsikkerhed, download af musik, virtuel skattejagt og rundvisning på biblioteket. Arrangementet er en del af en pakkedøsning, hvor børnebibliotekarerne forud har undervist ude på skolerne to gange tre timer.

Biblioteket og sportsklubber/foreninger arbejder også sammen om konkurrencer i forbindelse med søgning på nettet. Pointen er, at man ved at tage udgangspunkt i helt andre områder end det teknologiske - sport og fællesspisning - formidler informationssøgning.

Børnebibliotekar Dorte Grout (Dialogmøde i Kolding, 7. februar, 2007)

Netpilot

Netpilot (www.netpilot.dk) er designet til børn, unge og andre, der gerne vil blive bedre til at søge information på internettet. Netpilot er en interaktiv assistent, som vurderer brugerens søgemetoder på seks forskellige områder. Når man bruger netpiloten, får man visuel feedback på, hvor god en søgemetode man gør brug af under søgninger på Google, og man har mulighed for at finde søgetips, der hjælper til at forbedre søgemetoden. Netpilot er skabt i et samarbejde mellem Københavns Biblioteker, Odense Centralbibliotek, Kommunernes Skolebiblioteksforening, Danmarks Skolebibliotekarere, Herning Bibliotekerne, Roskilde Bibliotekerne, Holbæk Seminarium og Learning Lab Denmark (DPU).

Københavns Biblioteker. (2007b)

Circle Computer Club

I projektet Circle Computer Club er målet at give børn større fortrolighed med de kreative sider af computerteknologien. Målgruppen er de 10-13årige på seks lokalbiblioteker i Århus, heraf flere i socialt belastede områder. Projektet lægger vægt på brugerstyring, og derfor fortsætter projektet efter opstarten på basis af brugernes behov og ønsker. Der har blandt andet været undervisning i billedbehandling og et forløb med Lego Mindstorm, hvor børnene byggede en legorobot. De voksnes tilgang til børns kultur er et vigtigt element i projektet, og forældre, pædagoger og lærere har derfor været inviteret til en foredragsrække omkring børn, medier, leg og kultur, da det ofte kræver en engageret voksen, når børn skal afprøve nye sider af de kendte medier.

(Århus Kommunes Biblioteker, 2007a)

“ Lars Qvortrup, dekan ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole:

Udfold de medier, som børnene stræber efter

Fordi fremtidens børnebibliotek tager udgangspunkt i tegnbegæret over en bred kam, er bøgerne ikke længere det primære medie - alle medier er i princippet ligestillede, og bibliotekets opgave er at udfolde og facilitere de medier, børnene stræber efter, fordi de oplever dem som relevante. Bibliotekaren skal både være kritisk og god til at differentiere mellem de forskellige medietyper og vide, hvad medierne hver især er særligt gode til, og i hvilke sammenhænge, de er det.

(Madsen, 2007a)

“ Lars Seidelin, executive Producer, TV 2 Teddy:

Vi skal gå til kanten

Børn vil gerne have en betydning. Børn vil gerne have fællesskaber med andre børn, som betyder noget, ser ud af noget, føles af noget. Vores programmer skal skabe events og fællesskaber. Vi skal udfordre disse relationer og det videbegær, på det rigtige niveau. Vi skal gå til kanten, og kanten ligger længere ude end vi tror.

(Biblioteksstyrelsen, 2007d)

“ Karin Thade, oplevelseschef, Danfoss Universe:

Biblioteket skal indrettes på menneskelige ressourcer

Det er vores ambition at give børn en lidenskab for teknologi og naturvidenskab. Målet er at give børn ny viden, som genererer nye idéer hos dem. Det kan man kalde en slags læring i innovation. Vi vil gerne skærpe deres evne til kommunikation og samarbejde og til at søge ny viden og være kreativ i problemløsning, og det gør vi bl.a. ved at begejstre, pirre nysgerrigheden og ved at involvere børnene. Biblioteket skal indrettes på menneskelige ressourcer og kompetencer frem for at være et bogdepot. Børnebiblioteket skal være et lærende sted bl.a. via sociale rum, der skabes ved at give børnene mulighed for at kommunikere med hinanden på mange forskellige måder – samtalekroge, email-muligheder, videotelefoni med andre biblioteker i verden, kreative steder osv. Viden skal være i bevægelse ved hjælp af kommunikation både face to face og virtuelt, og det realiseres ved, at personalet behersker disse muligheder og bruger en stor del af deres tid på at videregive denne viden i et samarbejde med børnene.

Danfoss Universe har samarbejdet med skole- og folkebiblioteker i Vejle om at skabe nye læringsrum- og miljøer på biblioteket – med børnene som formidlere 'uddannet' på Danfoss Universe. Oplevelseschef ved Danfoss Universe, Karin Thade Petersen (email, 26. juli, 2007) Se også (Biblioteksstyrelsen, 2007a)

9. BIBLIOTEKET SKAL UD, HVOR BØRNENE ER

Udvalget anbefaler, at biblioteket er opsøgende og kommer med tilbud dér, hvor børnene færdes i deres dagligdag. Målet er, at biblioteket definerer sig i forhold til og spiller sammen med andre partnere, f.eks. børnehaver, dagplejer, hjemmet, skoler og foreninger.

Sådan når vi målet:

Udvalget anbefaler, at biblioteket arbejder på at etablere systematiske og forpligtende samarbejdsaftaler med lokale institutioner, foreninger og kommunale forvaltninger – herunder børnekulturkonsulenter. På nationalt niveau er det relevant at samarbejde med blandt andet Børnekulturens Netværk.

Biblioteket skal markere sig

I dag er biblioteket blot ét af en lang række tilbud, der henvender sig til børn og konkurrerer om deres opmærksomhed. Fremtidens bibliotek må derfor være offensivt og opsøgende. Dets tilbud skal være synlige også uden for huset, og personalet må tilbyde deres tjenester dér, hvor børnene er.

Udover konkurrencen fra andre børnekulturelle tilbud har både formidlingsformer og indhold i bibliotekets aktiviteter udviklet sig. Bibliotekerne har allerede etableret samarbejde med andre institutioner som musikskoler, billedskoler, sundhedspleje omkring mange forskellige aktiviteter, men må stadig være opmærksom på nye muligheder for partnerskaber.

 Stig Hjarvard, professor i medievidenskab:
Get out!

Fysisk og virtuelt skal biblioteket komme ud, hvor brugerne er og sige: "Her kan biblioteket også bidrage med oplevelser og viden, der kan være interessant for dig!". Er der f.eks. en filmfestival eller teaterfestival i byen, er det ikke nok at stille et bord op med relevante bøger om emnet oppe på biblioteket – nej, bibliotekarerne skal ud at deltage synligt i de events, der foregår – de skal være en integreret del af dem ved at stå derude, ved at gå i dialog med folk via et link på eventens hjemmeside, og ved at have en masse gode links, som biblioteket faciliterer lige præcis omkring den her filmfestival eller teaterfestival.

(Madsen, 2007a)

 Peter Darger, klovn og aktivitetskoordinator på Nationalmuseet:
Ryk biblioteket ud på parkeringspladsen!

At flytte sig ud af de vante omgivelser kan føje nye dimensioner til formidlingsopgaven. Det indbefatter også, at personalet i biblioteket selv tør dramatisere, iscenesætte, spille rollespil og skabe et univers omkring den gode historie.

(Biblioteksstyrelsen, 2006)

Biblioteket er traditionelt en af de vigtigste kulturressourcer for børn i lokalsamfundene. Men den øgede konkurrence og differentiering gør det vanskeligere for mange børn at navigere i forhold til de forskellige aktivitetsformer. Biblioteket må derfor udnytte sine eksterne relationer bedre, hvis det fortsat skal fremstå som en tydelig og relevant kulturarena også i fremtiden. Læs mere i baggrundsanalysen

Jan Helmer-Petersen, chefkonsulent i Børnekulturens Netværk:

Børnebibliotekerne er børnekulturens flagskib

Børnebibliotekerne er børnekulturens flagskibe, men det er tydeligt, at positionen er truet. Brug statistikken til at finde de børnebiblioteker, der virkelig rykker, og brug dem så som fyrtårne for de andre. Det er på den måde, vi har udviklet børnekulturarbejdet i kommunerne.

(Biblioteksstyrelsen, 2007b)

Forskellige partnere – differentierede former for samarbejde

Bibliotekerne må være bevidste om, hvilke roller de selv ønsker at indtage i de forskellige former for samarbejde. I nogle tilfælde kan det handle om, at biblioteket selv skaber og leverer indholdet, andre gange om at biblioteket er bidragsyder til andres tilbud.

Biblioteket bør udnytte mulighederne for rent fysisk at placere sine tilbud de steder, hvor børnene har deres daglige gang. Børnehavebiblioteker er ét eksempel, men det kan også være bibliotekstilbud i utraditionelle sammenhænge f.eks. i sportshaller, svømmehaller og kulturhuse m.v. Biblioteket kan også tænkes at være arrangør af et klub- eller lektiehjælps-tilbud i en lokal boligforenings lokaler.

Kulturkufferter

For at nå ud til samtlige 0-3 årige i hele Vordingborg Kommune samarbejder sundhedsplejersker, dagplejere og biblioteker om at igangsætte kulturaktiviteter. En kuffert er rammen om disse initiativer, som fra første besøg af sundhedsplejersken kommer direkte til det lille barn og dets forældre. Bøger, gribe-ting (bondegårdsdyr og dukker), musikforestillinger og musikalsk legestue, fødselsdagshilsner med kulturelle aspekter, bogbusbesøg ved dagplejere, fortællertime, film – og bøger naturligvis, vil tilflyde de små børn i en lind strøm via alle de institutioner og nøglepersoner, der møder småbørnsfamilier i en kommune i alderen 0-3 år.

Rollen som initiativtager og tovholder for et projekt, der til dels foregår uden for biblioteket, er helt naturlig for Vordingborg Bibliotekerne, hvis holdning er, at udbuddet bestemmes af kommunens børns behov, ikke af bibliotekets klassiske funktioner og rammer. Den offensive rolle som biblioteket spiller, styrker institutionens position som en kvalitetsudbyder af børnekultur. Projektet er ét af de 14 modelkommuneforsøg, som Børnekulturens Netværk støtter.

(Børnekulturens Netværk, 2007b)

Dagtilbud og skoler

Bibliotekerne har gode forudsætninger for at nå børnene i deres dagligdag og for at arbejde sammen med andre faggrupper, hvad enten det er i dagtilbud eller skoler.

Biblioteket bør synliggøre og markedsføre, hvad det kan tilbyde af viden, netværk og materialer, når skolen eller børnehaven har emneuge eller arbejder med særlige kulturelle aktiviteter eller arrangementer. De pædagogiske læreplaner i børnehaver og andre dagtilbud lægger også op til et tæt samarbejde mellem bibliotek og daginstitution om temaerne *Sprog* og *Kulturelle udtryksformer og værdier*.

Børnekulturkonsulenter

Hver tredje kommune har i dag en børnekulturkonsulent – i alt ca. 35 fordelt ud over landet. Børnekulturen lever dermed ikke længere kun i kraft af ildsjæle og projektmidler, men er blevet en strategisk ressource i mange kommuner. Børnekulturkonsulenterne og personalet i biblioteket har i deres arbejde en række fælles mål, som det er oplagt at arbejde sammen om, og det sker da også allerede i stor udstrækning. I mange kommuner har børnekulturkonsulenten endog fysisk base på biblioteket.

For at understøtte arbejdet med at formulere lokale børnekulturpolitikker har Børnekulturens Netværk sat en modelforsøgsordning i gang med temaerne Kultur i dagtilbudet, Kultur i skolen og Kultur i familien. Børnebiblioteket spiller en aktiv og initiativtagende rolle på alle tre områder.

(Børnekulturens Netværk, 2007a)

Kulturelle institutioner

Biblioteket er en naturlig samarbejdspartner, når museer, biografer og teatre arbejder med formidling til børn. Ved at arbejde sammen får såvel bibliotekspersonalet som andre børnekulturformidlere indsigt i andre formidlingsformer end de vante.

Kulturinstitutioner og biblioteker kan indgå i ligeværdige samarbejder om temaer og begivenheder, og de kan i fællesskab arrangere litterære skattejagter, historiefortælling, forfatter/illustratorværksteder og workshops, som tager udgangspunkt i f.eks. kulturarv, arkitektur og lokal identitet. Samarbejde med andre faggrupper giver synergieffekt og skaber udvikling.

Pilfingerkunst fra Trapholt på Varde Bibliotek

I Varde er der langt til de store kulturinstitutioner, og derfor besluttede biblioteket at trække kulturinstitutionerne til Varde. I 2005 indledtes et samarbejde med Kunstmuseet Trapholt: Biblioteket lejede fire kunstværker med 'PilfingerZoner'. En Pilfingerzone er placeret foran værket. F.eks. finder man en kasse med remedier til leg med lys og farver foran et maleri, og designopgaver foran en Nanna Ditzel stol. Hensigten fra Trapholts side er at formidle kunst der, hvor børn er – på børnebiblioteket i Varde – og inspirere til et besøg på Trapholt, hvor børn og voksne finder samme interaktive formidlingskoncept. Evalueringen viser, at PilfingerZonerne ramte lige ind hos både børn og voksne, og ansporet af denne succes tog biblioteket initiativ til 71 spændende kunstarrangementer for lokalområdets børn i 2006. Der blev udviklet et koncept, hvor børneinstitutioner, skoler og bibliotek sammen sørgede for afviklingen, og atter fik området besøg af store kulturinstitutioner, således f.eks. Aros, Statens Museum for Kunst, LMS og Den Kgl. Balletskole. Igen var der engagerede og positive tilbagemeldinger fra deltagerne. Erfaringerne viser, at udbyttet er stort, hvis man veksler mellem professionel kunst til børn og kunstarrangementer, hvor både børn, institution og evt. familierne inddrages aktivt og selv bliver udøvende.

Ledende børnebibliotekar Inger Kjeldsen (email, 10. august, 2007)

Den kulturelle rygsæk

Den kulturelle rygsæk er et treårigt forsøgsprojekt for skoleelever i Herlev Kommune (2005-2007).

Alle børn fra 2. til 8. klasse får en 'kulturlæseplan', som sikrer, at de kommer i kontakt med de fem klassiske kunstarter: Billedkunst, musik, dans/teater, litteratur og film, inden de afslutter 8. klasse.

Biblioteket spiller en central rolle i realiseringen af Den kulturelle rygsæk. Både i forhold til organisationen af projektet, hvor biblioteket har erfaringerne med store tværgående projekter, og i forhold til selve indholdet i litteraturdelen, hvor biblioteket har en spidskompetence.

Eleverne deltager i litteraturforløbene i 6. klasse. De foregår på biblioteket, uden for åbningstiden, hvor en professionel forfatter introducerer eleverne for en histories opbygning, dialog, skrivegreb og dramatiske spændingskurve. Derefter laver eleverne en række øvelser i kreativ skrivning, som skal stimulere deres skrivelyst.

Alle de tilknyttede forfattere har givet udtryk for, at det er utrolig inspirerende at være på et bibliotek i sådan en proces. Og biblioteket oplever, at det har været meget spændende at være en del af et projekt, hvor man får mulighed for at lære sine brugere bedre at kende.

Børnekulturkonsulent Tina With-Wedelsby (email, 27. juni, 2007)

Foreninger og organisationer

I det lokale foreningsliv kan biblioteket spille en aktiv rolle og tage initiativer, f.eks. ved at involvere frivillige i lektiehjælp på biblioteket eller invitere spejdere, idrætsforeninger osv. til at afholde temadage og workshops i biblioteket, hvor de præsenterer aktiviteter, foreningerne selv vælger at sætte fokus på.

Ferietilbud på biblioteket

Mange biblioteker supplerer kommunernes sommerferieaktiviteter med tilbud som forfatternærksteder, cirkusskole, design og dans. Biblioteket står enten selv for aktiviteten eller har rollen som den koordinerende og initierende part. I Gentofte Kommune inviterer biblioteket f.eks. de 10-13årige til fire dages forfatterskole, hvor børnene arbejder med børnebogsforfattere som Kenneth Bøgh Andersen og Bodil El Jørgensen. Børnene arbejder med egne tekster, bliver undervist, laver øvelser, får feedback og besøger de forlag, som udgiver børnenes yndlingsbøger.

Ledende børnebibliotekar Lotte Lykke Simonsen (email, 1. september, 2007)

Biblioteket som hele byens PR-rum

Som kommunens naturlige kulturcenter skal biblioteket gøre en aktiv indsats for at synliggøre kulturen i kommunen. Billedkunstskolen, børnehaven eller skolen skal f.eks. have mulighed for at udstille elevernes produkter som afslutning på billedkunstprojekter og andre børnekulturaktiviteter. Byens øvrige kulturinstitutioner og foreninger skal på samme måde have mulighed for at bruge biblioteket som udstillingsvindue, så biblioteket afspejler kommunens børnekulturtilbud.

Børnekulturhuse

Mens biblioteksfilialer over hele landet lukker i disse år, stiger antallet af kommunale børnekulturhuse. For at højne kvaliteten af det samlede børnekulturtilbud i kommunen og for at koordinere tilbuddene og samle de økonomiske og organisatoriske ressourcer, må bibliotekerne være offensive i dialogen og indgå faste aftaler om samarbejdets omfang. Det bør aftales, hvordan arbejdsfordelingen mellem de to institutioners tilbud kan differentieres; åbenhed og samarbejde er alfa og omega for at opnå det bedste børnekulturtilbud lokalt.

Rum för Barn

Kulturhuset i Stockholm fik i 2005 et nyt bibliotek, Rum för Barn, der fungerer som en hybrid mellem et bibliotek og et børnekulturhus. Husets indretning lægger op til leg og fysisk aktivitet. Til gengæld er der ingen film, cd'er, computerspil eller internetadgang, fordi biblioteket mener, at skærmen låser børn i forhold til fysisk aktivitet. Desuden kan børnene finde disse medier alle mulige andre steder, er holdningen. Biblioteket er indrettet ud fra FNs børnekonvention og Montessori pædagogikken. Det indebærer bl.a.:

- At børns måde at spørge på afgør, hvordan materialerne opstilles
- At indretningen er tilpasset de forskellige aldersgruppers udvikling og behov for bevægelse og motoriske udfordringer
- At der er plads til leg overalt, fordi legen er en vej til bøgerne
- At alle børn modtages personligt af en bibliotekar, når de kommer til stedet
- At materialerne præsenteres på en konkret sanselig måde: Ad trapper og stiger kommer børnene til hylder med bøger om stjerner og fugle, og de skal ned at kravle for at finde hylden med bøger om kryb.

Biblioteket har siden åbningen haft overvældende succes og besøges hver dag af ca. 1200 børn.

(Kulturhuset Stockholm, 2007)

10. BIBLIOTEKETS LEDELSE SATSER PÅ BØRNENE

Udvalget anbefaler, at bibliotekernes ledelse prioriterer biblioteksbetjeningen for børn. Målet er, at ledelsen løbende sørger for at udvikle og inkludere tilbud til børnene i bibliotekets samlede virksomhed.

Sådan når vi målet:

Udvalget anser det som en forudsætning for at nå målet, at bibliotekernes ledelse afsætter ressourcer – personale, penge og tid – til vedvarende at gentænke, forny og lokalt tilpasse bibliotekets tilbud til børn ud fra de behov og forslag, som udvalget har skitseret. Ledelsen kan i samarbejde med andre partnere, der har tilbud til børn, forsøge at skabe lokalt politisk fokus på børnepolitikken og gøre bibliotekerne til et centralt element heri.

Uden ledelsens opbakning går det ikke

Hvis det skal lykkes for alvor at få skabt et nyt bibliotekstilbud, der har gennemslagskraft hos børnene, er det nødvendigt at sætte ledelsesmæssigt fokus på udfordringen.

Det gælder, både når der skal lægges strategiske planer på direktionsgangen, og når der i dagligdagen skal fordeles ressourcer.

Der er gennemført omfattende organisationsændringer på en stor del af de danske folkebiblioteker i forbindelse med kommunesammenlægningen. Det har bl.a. haft den effekt, at funktionen 'ledende børnebibliotekar' mange steder er afskaffet. At ledelsen af børnebiblioteket varetages af en anden funktion er ikke ensbetydende med, at området forsømmes, men det er vigtigt at være opmærksom på eventuelle konsekvenser for børnebrugerne. Udvalget opfordrer biblioteksledelserne til at udvikle organisationsformer, der kan sikre den nødvendige prioritering af og fremdrift for biblioteksbetjeningen af børn og familier.

“ Udviklingschef Lone Terpgård-Jensen:
Årelang profilering

Hvordan kommer man som bibliotek til at spille en så markant og naturlig rolle i det lokale børnekulturliv? I Rødovre hænger det sammen med en årelang profilering af børnebibliotekets faglighed på området. Fagligheden har været bragt i spil og samspil i forhold til såvel institutioner som forvaltninger. 'Man' ved, at overblik, indsigt og interesse ligger på biblioteket. I de seneste år er fagligheden blevet suppleret ved ansættelsen af en børnekulturkonsulent. Hertil kommer opprioriteringen af udviklingsarbejdet både på biblioteket og på børnekulturområdet, som ligger hos bibliotekets udviklingschef. Børnekulturen er jo netop også ét af de få områder, hvor bibliotekerne har kunnet holde skansen i det nye årtusinde. Endnu mestrer ingen anden institution en tilsvarende bred interesse og viden inden for området. Derfor er det også af største vigtighed, at man lokalt enten fastholder eller inddrager børnekulturen som én af sine kerneydelser

Udviklingschef Lone Terpgård-Jensen (email, 10. september, 2007)

KAPITEL 4

INSPIRATION

4.1 RUM SOM UDVIKLINGSREDSKAB KUNSTNERDUOEN BOSCH & FJORDS TANKER OM BIBLIOTEKER OG BØRN

Indretningen af fremtidens biblioteker kan bruges som et udviklingsredskab for både bibliotekarer og brugere.

- Den måde, vi indretter rum på, har indflydelse på, hvordan vi handler, tænker, lærer og relaterer, når vi opholder os i rummet. Rum med den rette indretning kan f.eks. stimulere til nytænkning, nye omgangsformer, nye læringsmetoder og nye måder at organisere sit arbejde på, pointerer billedkunstnerne Rune Fjord Jensen og Rosan Bosch fra Bosch og Fjord, der har lavet indretningskoncepter på blandt andet Ordrup Skole i København.

Her kommer de med bud på, hvordan indretningen af fremtidens biblioteker kan være med til at transformere de tankegange og de aktiviteter, der foregår i bibliotekets rum.

Momentum – Det intime mødelokale. Foto: Eijsje van Ree

Hvis bibliotekerne vil bryde med den traditionelle opfattelse af biblioteket som et sted, hvor bøgerne hersker i en atmosfære af stilhed, seriøsitet og en vis autoritet, på nær i den afsides, spraglede ghetto, hvor børnebøgerne står, er bibliotekerne nødt til at udvikle sine rammer, så de bliver mere tidssvarende og sender tydeligere signaler om de mange forskellige muligheder, biblioteket rent faktisk rummer i dag.

I den forbindelse kan kunst, arkitektur og design tænkt i en helhed skabe rum, der fungerer som udviklingsredskab både for bibliotek og bruger. Rum påvirker vores handlinger og tænkemåder. Derfor kan rum stimulere til nytænkning, nye omgangsformer og understrege en særlig identitet f.eks. signalere plads til individualitet. Ved at formgive rummene så de spejler aktiviteter og identitet, bliver de til redskaber for brugerne i tilegnelsen af rummene.

Pyramidemodell

Forskellige rum skaber forskellige rumlige oplevelser. Der skal være plads til forskellighed på biblioteket – plads til både børn, unge og voksne, plads til mangeartede aktiviteter. Det behøver ikke ende i et gedefarvet. Biblioteket inddeles i enkelte områder – zoner – med tydelige funktioner. Disse zoner ligger på en skala mellem tæthed og åbenhed.

Dette kan demonstreres i et pyramidediagram over fordelingen og overgangen mellem tæthed og åbenhed på biblioteket. Der er en gradvis og glidende overgang fra de områder, hvor der sker mere aktive og dynamiske ting (indgang, café, scene osv.) og som i sin natur er mere åbne og støjende, til de mere lukkede, kompakte områder med materialer i en mere traditionel opstilling (magasin). Jo længere man kommer ind i det tætte område, jo roligere bliver det med plads til fordybelse og studiepladser. Ved at adskille aktiviteterne og skabe forskelligartede rum, skabes der plads til forskellighed i både oplevelse og brug af biblioteket.

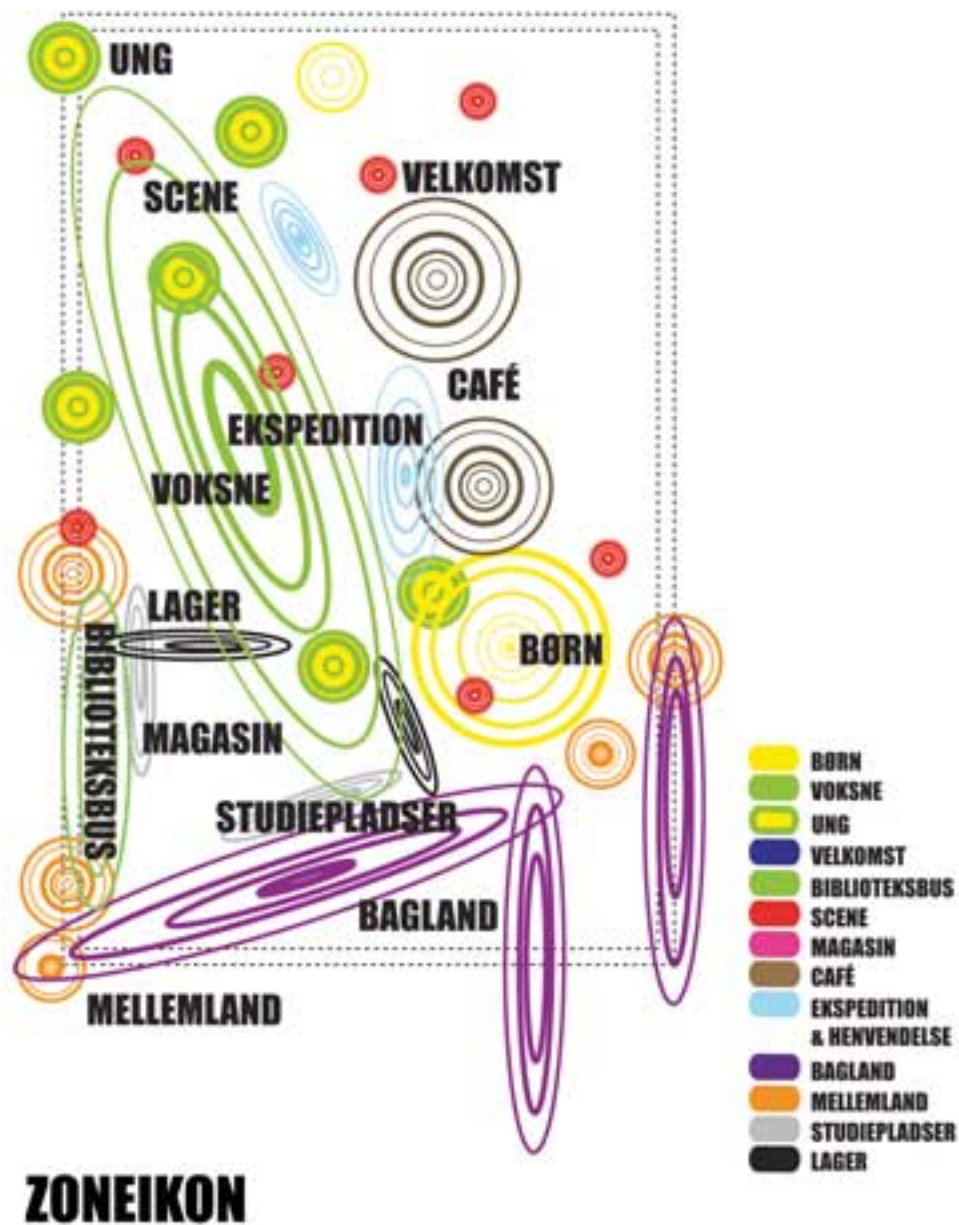

Illustration: Astrid Mody

Zoneinddeling

Biblioteket inddeles desuden i zoner for henholdsvis børn og voksne med fælleszoner i forhold til funktion. Zonerne er klarest i midten og flyder ud i hinanden længere ude. F.eks. flyder børnezonen ud i en af de mere åbne voksnezoner.

Børnezonen skal ikke være adskilt, men en integreret del af biblioteket, så hele biblioteket gøres mere ungdommeligt. Børnenes tilstedeværelse skal fornemmes allerede i indgangen. Der er ikke nogen selvstændig ungezone, da deres aktiviteter og funktioner er fordelt omkring i biblioteket. Her vil lounge, café og studiepladsen være områder, der særligt tiltrækker de unge.

Børnezonen - Læg og læring

Børn på 6 og 12 år har forskellige behov. Små børn elsker små tætte rum og huler, hvor de kan gemme sig. Større børn elsker fristeder, hvor de må klatre, løbe og larme. Derfor skal der formgives specifikke tiltag til de forskellige alderstrin. Der skal være plads til at trække sig tilbage for at læse og få ro uden at blive forstyrret af omgivelserne, f.eks. i polstrede læserør. Samtidig skal der være områder, hvor det er naturligt og tilladt at snakke og diskutere, f.eks. i et mindre forum i skulpturelle Hot Pots eller områder med mulighed for fysisk bevægelse, f.eks. i krammerør. Børnezonerne indrettes ud fra begreberne tryghed, nærvær og tilhørsforhold, så de bliver et fristed på legens præmisser, men med øje for læring og udvikling. Tryghed er en betingelse for læring, så ved at skabe forskelligartede zoner med hver sin tydelige identitet kan ethvert barn etablere et tilhørsforhold og tilegne sig rummene.

Læs mere på www.bosch-fjord.com

Ordrup Skole. Fra venstre:
Hot Pots, Krammerør og Læserør
Foto: Bosch & Fjord

4.2 COPENHAGEN BOMBAY: BØRNEBIBLIOTEKERNE HAR BRUG FOR UNIVERSER

Børnebibliotekerne kan tiltrække børn ved at lave et særligt univers, som bibliotekets tilbud kan integreres i: Dvs. en rammehistorie, som via en fortælling giver børnene større lyst til at bruge bibliotekets mange tilbud og medieplatforme, mener Anders Morgenthaler, Lars Christiansen og Sarita Christensen fra produktionsselskabet Copenhagen Bombay.

Ideen om at skabe et særligt univers går fint i spænd med børns medievirkelighed i dag, pointerer Lars Christiansen.

- Børn er vant til at blive stimuleret og pirret på mange forskellige platforme og af mange forskellige medier. De er også superbekendte med, at brands og historier breder sig over flere platforme, faktisk så meget at det ikke længere er en overraskelse hvis det sker, men en klar forventning, at en tv-serie f.eks. har et website, hvor man kan få mere at vide, spille spil, dykke længere ind i projektet og blive en del af oplevelsen.

Biblioteket har brug for et brand-univers

Copenhagen Bombay arbejder grundlæggende med at skabe universer, baseret på historiens præmis. Ved at tage udgangspunkt i f.eks. en filmfortælling, bruges andre platforme (f.eks. bog, spil, tv-serie eller hjemmeside), til at folde historien ud og videreudvikle den. På den måde opstår et helt univers.

- Det handler ikke om at gentage den samme historie og det samme plot i forskellige typer medier. Når vi taler om at udvikle universer, mener vi at udvide grundhistoriens univers, så grundhistorien får søsterhistorier, som derved skaber et udvidet univers. Det er vigtigt, at søsterhistorierne kan fungere som selvstændige historier på andre platforme end den, som grundhistorien benytter sig af, forklarer Lars Christiansen.

Et konkret eksempel er Carsten og Gitte-universet, som Copenhagen Bombay har udviklet til projektet *Min Første Film*.

Min første film er film til børn på 2 1/2-5 år. Børn i den aldersgruppe kan/gider ikke se de lange 90 minutters film med flere plots og bi-historier, de oftest bliver tilbudt i biograferne. Derfor er *Min første film* cirka 45 minutter lang og består af seks forskellige kortfilm af ca. syv minutters varighed, med hver sin historie og figurer, der ikke hænger sammen med de øvrige fem film.

Filmene knyttes sammen i et forløb af de to værter, dukkefigurerne Carsten og Gitte, som præsenterer filmene og leverer overgangene mellem dem.

Carsten og Gittes univers er dermed et *brand*-univers med en *brand*-historie, der kan samle de seks forskellige film under den samme paraply – på samme måde skal bibliotekets brand-univers kunne rumme ekstremt mange forskellige historier og universer.

Carsten og Gittes univers er bygget op omkring en historie om, at de er i biografen ligesom alle andre børn, ser de samme film, kommenterer dem og selvfølgelig også kommer galt af sted på de mærkeligste måder, f.eks. når Gitte har allergi over for popcorn, eller når lillebror er med i bio og laver pølser i bleen ...

Men Carsten og Gitte er meget mere end celluloid i biografen. Deres historie fortsætter på nettet, hvor de på samme måde er guider for andre historier/universer, samtidig med at de

også har deres eget lille sted med spil osv. – f.eks. spillet *Pruttesæde*, hvor det gælder om at prutte på alle sæderne, inden der kommer nogen ind i salen. Det er også her, man kan tegne med Carsten og Gitte og Anders Morgenthaler – en unik ting som kun ligger på nettet, og som skal give børn mulighed for selv at tegne eller farvelægge en af Carsten og Gittes tegninger. I øvrigt et eksempel på et naturligt afsæt til at udvide Carsten og Gitte-universet yderligere ved at udvikle tegne-malebøger med små historier om Carsten og Gitte, som børnene selv skal illustrere eller farvelægge.

Carsten og Gitte eksisterer også i den fysiske virkelighed. Når børnene kommer ind i salen, sidder Carsten og Gitte-dukkerne allerede på deres pladser, og den grafiske stil i Carsten og Gitte universet pryder både foyeren, biografens og pladsen foran filmværkstedet, hvor der står et bord, som er med til at give børnene fornemmelsen af at være trådt ind i deres univers.

- Det er vigtigt for os, at hver platform har noget unikt at byde på, så der er en mening med, at brugeren også må se/høre/læse/spille historierne på netop denne platform. I foyeren er der f.eks. en skattejagt, hvor børnene skal finde alle de små figurer fra Carsten og Gittes grafiske univers. Denne skattejagt findes ikke på nettet eller i bøgerne – denne historie kan man kun opleve, hvis man går i biografen, understreger Lars Christiansen.

Universet kan gøre børnebibliotekerne mere synlige

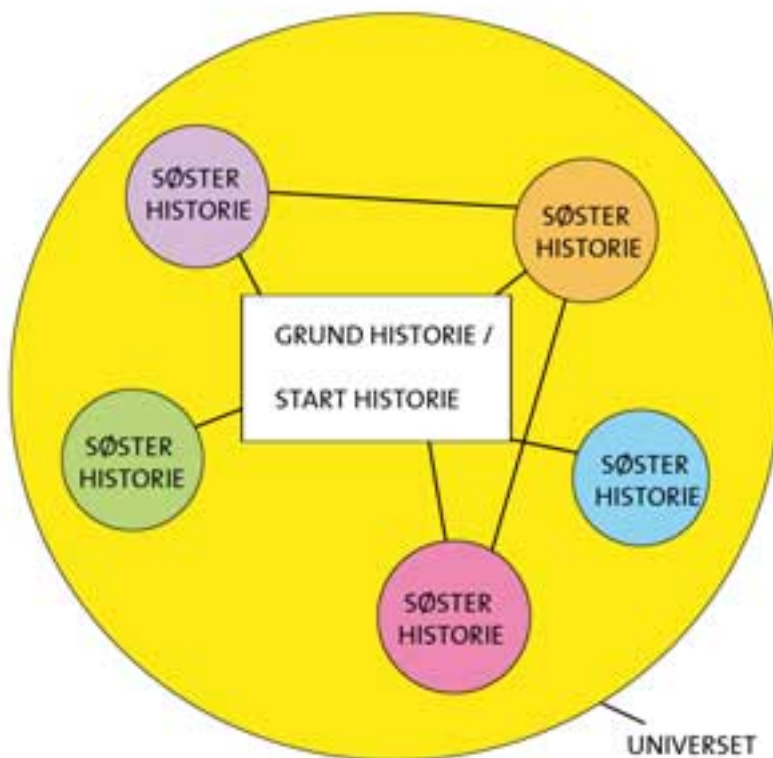
Børnebiblioteket lever af at formidle historier. Børnebiblioteket er et fysisk rum med mulighed for historiefortælling via flere medier/platforme. Børnebiblioteket kan samle på tværs af aldre, og skabe interaktion hvis ressourcerne er til stede. Både de økonomiske ressourcer og de kreative ressourcer, som formår at skabe en bevidsthed om børnebiblioteket som sanselaboratorium og ikke bare en støvet boghylde. Et sanselaboratorium, hvor det enkelte barn kan få stimuleret alle sanser af alle former for fortællinger, på alle niveauer af læsesværdhedsgrader.

- Vores oplevelse er, at børn har lyst til at læse, til at opsøge viden, til at få læst historier op, til at møde nye mennesker, til at røre ved historien i fysisk form, til at møde andre mennesker og til at lytte til deres historier. De fleste børn og de fleste familier søger originalitet, værdier, gode historier og oplevelser, forklarer Sarita Christensen.

Derfor kan et univers give børnebibliotekerne en rammefortælling til at komme ud til børnene på flere platforme.

- Børnebibliotekets image kræver en kærlig hånd! Børnebiblioteket bør relanceres som brand, og det kræver en stærk mediestrategi, effektiv PR og gode ambassadører at relancere børnebiblioteket som det oplagte, offentlige sanselaboratorium. Det kræver også idémagere, som ønsker at investere netop deres historie, den virkelige historie, den gode historie, den skæve historie, den tragiske historie, den rigtige historie. Skulle vi løse opgaven, ville vores ambition være at sikre, at ingen fremover vil være i tvivl om de mange tilbud børnebiblioteket rummer og fremadrettet skal kunne rumme, pointerer Sarita Christensen.

Et univers behøver ikke være opbygget af en familie, det kan være et land, et helt folk, eller grafiske former og udtryk, som kan give en grundlæggende historie.

Et bud på et univers: Hjerneerne går amok

- Vi har lavet en løs skitse til, hvordan et univers til børnebiblioteket kan skrues sammen, fortæller Anders Morgenthaler.
- Ideen er, at børnenes hjerter vildt gerne vil på biblioteket, for det er deres legeplads – det er der, de kan gå amok. Når hjerneerne ser deres snit til det, lyner de derfor børnenes hoveder op og stikker af. Og så skal børnene hen på biblo og finde dem igen og slæbe dem med hjem, lidt som forældre, der må slæbe deres unger med hjem fra legepladsen under skrig og skrål, mens hjerneerne hele tiden forsøger at gemme sig, ligesom børn.

Vi vil tage udgangspunkt i et univers med virkelige børn – ikke tegnede, for det kan meget let blive distanceret. Vi synes også, at kampagnen skal være meget fysisk for at understrege, at biblioteket er et sted, der findes i virkeligheden.

I vores univers får de virkelige børn special effekt-make up på, mens hjernerne er lavet i 3D. Vi synes selv, at man bliver nysgerrig ved at se et barn med hovedet lynet op som en jakke, der jagter sin hjerne rundt på biblioteket.

Hjernerne look og universets historie skal udvikles. Udgangspunktet er fire børn, der spiller hovedrollerne. Historien udvikler sig, så de bliver glade for turene til biblioteket, hvor de jager deres hjerner.

Hjernerne får også forskellige karakteristika, så de kan bruges som logofigurer, der kan præsentere nye bøger, nye tiltag eller indgå i en kampagnestrategi.

Man kan udvide universet i det uendelige, og lave specifikke historier på de forskellige børn, der sætter fokus på bestemte emner eller temaer i perioder.

Man kan også lave en masse aktiviteter med hjernerne på bibliotekerne. F.eks. lade børn finde gemte hjerner lavet som klistermærker, lave en stor model af en hjerne, man kan gå rundt inden i, udvikle interaktive spil, webunivers, konkurrencer, sensorbaserede aktiviteter osv. osv., forklarer Anders Morgenthaler.

Illustrationer: Copenhagen Bombay

www.copenhagenbombay.com

Ballerup Bibliotekerne. (2007). *Den hemmelige loge*. Lokaliseret den 3. december 2007 på <http://bib.ballerup.dk/Menu/Om+bibliotekerne/Virksomhed/Projekter/Den+hemmelige+loge>

Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (2001). *Individualization*. London: Sage.

Biblioteker på toppen (2007). *Det (næsten) bogløse børnebibliotek*. [Hjemmeside for bibliotekerne i Nordjylland]. Lokaliseret den 24. januar 2008 på http://www.bibliotekerpaatoppen.dk/lgangværende_projekter_2007-171.aspx

Biblioteksstyrelsen. (2006). *Referat af møde 3, 21. december 2006*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret 3. december 2007 på <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={15B26E4D-91D4-4975-8EEE-30F32065D01F}>

Biblioteksstyrelsen. (2007a). *Referat af møde 4, 8. februar 2007*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret 3. december 2007 på <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={95FAF605-764B-4AC0-BC2C-5D82963922D1}>

Biblioteksstyrelsen. (2007b). *Referat af møde 5, 15. marts 2007*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret 3. december 2007 på <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={928471FC-FA92-465D-B226-141B12202B93}>

Biblioteksstyrelsen. (2007c). *Referat af møde 6, 27. april 2007*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret 3. december 2007 på <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={9DC9B8F9-65C5-41D5-867C-7F95164C1981}>

Biblioteksstyrelsen. (2007d). *Referat af møde 7, 16. maj 2007*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret 3. december 2007 på <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={9D6F35B3-74E5-4F20-8F6F-A1C8D9814D86}>

Biblioteksstyrelsen. (2007e). *Lektiehjælpspuljen*. Biblioteksstyrelsen: København. Lokaliseret den 3. december på <http://bsweb.intrasuite.dk/content.aspx?itemguid={5655311E-E8E8-471C-B5E2-7ECB71C36B42}>

Biblioteksstyrelsen. (2007f). *Afsluttende læselystkonference 1. November 2007*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret den 3. December 2007 på <http://bsweb.intrasuite.dk/content.aspx?itemguid={7EACE279-1E44-4C57-AA60-E9EDA78F2909}>

Bille, T. et al. (2005). *Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter 2004: Med udviklingslinjer tilbage til 1964*. København: Amternes og kommunernes Forskningscenter. Lokaliseret den 3. december 2007 på http://www.kum.dk/graphics/kum/downloads/Publikationer/Danskernes_kultur-_og_fritidsaktiviteter_2004.pdf

Booktrust. (2007). *Welcome to Bookstart: Gifting free books to babies*. Lokaliseret 10. december 2007 på <http://www.bookstart.co.uk/>

Buchave, B. (2006). *Transformationer: Ny ladning af børnebiblioteket*. Århus: Århus Kommunes Biblioteker. (Fremtidens interaktive børnebibliotek; delrapport 1). Lokaliseret den 1. December 2007 på <http://www.aakb.dk/graphics/portal/bibliotekerne/transformationer-web.pdf>

BUPL & SL. (2004). Temanummer om institutionalisering. Vera: *Tidsskrift for pædagoger*. (27).

Børnekulturens Netværk (2007a). *Modelforsøg om børnekultur i kommunen*. København: Børnekulturens Netværk. Lokaliseret den 3. december 2007 på <http://www.boernekultur.dk/section1/Modelkommuneforsoeget.html>

- Børnekulturens Netværk (2007b). *Vordingborg Kommune: Kulturkufferten – et tilbud til små børn i Vordingborg Kommune*. Lokaliseret den 20. december 2007 på <http://www.boernekultur.dk/section1/index.aspx?id=6182c26d-2c4b-455c-bd70-4cd28222888b>
- Christensen, C., Lund, H. R. & Lærkes, B. (2007). *Hvad skaber en lystlæser? En undersøgelse gennemført i et samarbejde mellem Gentofte Bibliotekerne og Center for Børnelitteratur*. København: Gentofte Bibliotekerne/Center for Børnelitteratur. Lokaliseret den 2. december 2007 på <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={D2F95451-1AF8-4435-8469-521EA8CB0B33}>
- Dohrmann, J. (2007). *'Morgenhår' er slået an hos de mindste*. København: DR. Lokaliseret den 2. december 2007 på http://www.dr.dk/OmDR/Nyt_fra_DR/Nyt_fra_DR/2007/04/04101256.htm
- Drotner, K. (2001). *Medier for fremtiden: Børn, unge og det nye medielandskab*. København: Høst & Søn
- Drotner, K. (2005). Library innovation for the knowledge society. *Scandinavian Public Library Quarterly*, (2), 20-23.
- Drotner, K., Jørgensen, H. & Nyboe, L. (2006) *Børnebiblioteket som læringsrum: Kultur, kommunikation og transformation*. Århus: Århus Kommunes Biblioteker. Lokaliseret den 1. december 2007 på <http://www.aakb.dk/graphics/portal/bibliotekerne/laeringsrum-web.pdf>
- Drotner, K. (2006). Formidlingens kunst: Formidlingsformer og børnekultur. I: H. Larsen et al. (Red.) *Når børn møder kultur: En antologi om formidling i børnehøjde* (s. 8-15). København: Børnekulturens Netværk. Lokaliseret den 1. december 2007 på <http://www.boernekultur.dk/section1/Publikationer/Publikation.html>.
- Duelund, Peter (Red.). (1995). *Den danske kulturmodel: En idépolitisk redegørelse*. Århus: Klim.
- Elbeshausen, H. (2006). *Viden i dialog: Empowerment i bibliotekets åbne og lukkede rum*. København: Danmarks Biblioteksskole.
- Elias, N. (2001). *The society of individuals*. London: Continuum. [Oversat fra *Die Gesellschaft der Individuen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1988/1939]
- Ellert, M. & Poulsen, A. K. (2005). *Integration med sprogstimulering i fokus: Bibliotekets tilbud til tosprogede småbørn*. København: Biblioteksstyrelsen (Råd og Vink; 11). Lokaliseret den 3. december 2007 på <http://bs.dk/publikationer/rv/11/index.htm>.
- EMU – Danmarks Undervisningsportal. (2007). *Velkommen til Bog & Sprog*. Lokaliseret den 20. december på www.bogsprog.emu.dk.
- Erstad, O. (2005). *Digital kompetanse i skolen: en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gentofte Bibliotekerne. (2006). *Wisdom of the kids: Børn hjælper Olivia*. [Ansøgning til Udviklingspuljen for folke- og skolebiblioteker 2006]. Lokaliseret den 5. december 2007 på <http://www.gentoftecentralbibliotek.dk/files/Wisdomofthekids-brnhjælperOlivia.pdf>.
- Goldstein, Buckingham & Brougères. (2004). *Toys, games and media*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Graulund, J. (2006). Folkebiblioteket: Et rum for dannelse. I: Emerek, L. et al., *Folkebiblioteket som forvandlingsrum: Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskabet* (s. 55-71). København: Danmarks Biblioteksforening.

- Gaardsted, K. et al. (2007). *Lektiecaféer: Et springbræt til en bedre skolegang*. København: Biblioteksstyrelsen; Kommunernes Skolebiblioteksforening; Statsbiblioteket/BiblioteksCenter for Integration. Lokaliseret den 3. december 2007 på <http://bsweb.intrasuite.dk/publikationer/andre/lektiecafeer/index.htm>.
- Hansen, F. & Nielsen, J. C. (2004). *Danish Children's Upbringing as Consumers*. Copenhagen: Center for Marketingkommunikation, Copenhagen Business School. (Research paper; 3). Lokaliseret den 1. december 2007 på <http://ir.lib.cbs.dk/download/ISBN/x645152616.pdf>
- Henriksen, C. S. (2006). *Børn bruger biblioteker: spørgeskemaundersøgelse blandt københavnske børn om folkebiblioteket*. København: Kultur- og Fritidsforvaltningen, Københavns Kommune. Lokaliseret den 1. december 2007 på www.bibliotek.kk.dk/bibliotekerne/biblioteksudvikling/projekter/boern-bruger-biblioteker/boern-bruger-biblioteker_spoergeskemaundersoegelse.pdf.
- Hillerød Pædagogseminarium. (2007). *Projekt læseguide*. Lokaliseret den 3. December på <http://www.hilsem.dk/frames.php?show=opslag/diverse/index.htm>.
- Hjarvard, S. (2003). *Det selskabelige samfund: Essays om medier mellem mennesker*. København: Samfundslitteratur.
- Holm Sørensen, B. (2007). *Goinfo.dk: En læringsplatform til informationskompetence*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Højberg, J. (2006). *Kardan Axel: Med forundringen som drivkraft*. Vejle: Vejle Bibliotek.
- Hvenegaard Rasmussen, C. & Jochumsen, H. (2007, 18 september). Hvis biblioteket skal leve. [Kronik] *Politiken*.
- Jenkins, H. et al. (2006). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. Chicago: MacArthur Foundation. (an occasional paper om digital media and learning). Lokaliseret den 2. januar 2008 på http://www.digitalllearning.macfound.org/atf/cf/%7B7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-E807E1B0AE4E%7D/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF
- Jessen, C. (2005). Legen som kvalitetskriterium. I: N. Helmer-Petersen, B. Helvad & M. C. Madsen, *Børnekulturens Netværk - statusrapport 2004*. København: Børnekulturens Netværk. Lokaliseret den 6. december 2007 på <http://www.boernekultur.dk/section1/Netvaerket/Statusrapport.html>.
- Jewitt, C. & Kress, G. (Red.). (2003). *Multimodal Literacy*. New York: Peter Lang.
- Johansen, J. D. & Larsen S. E. (1994). *Tegn i brug*. København: Amanda.
- Junker, B. (2005). *Fremtidens bibliotek – Nutidens bibliotek*. København: Danmarks Biblioteksskole [Upubliceret konferencepapir].
- Jørgensen, G. (2006). A children's library or a library for children? I: J. H. Larsen (Red.), *Nordic Public Libraries in the Knowledge Society* (s. 59-61). København: Biblioteksstyrelsen.
- Kampmann, J. (2003). Barndomssociologi: Fra marginaliseret provokatør til mainstream leverandør, *Dansk sociologi*, 14(2), 79-94.
- Kaspersen, P. (2008). *Evaluerende undersøgelser af tre læselystprojekter*. [Udgives februar]. København: Biblioteksstyrelsen.

- Kolind Mikkelsen, H. (2004). *Brugernes adfærd på folkebibliotekerne: KL's trafiktælling 2004*. København: KL. Lokaliseret den 25. januar 2008 på http://www.regionbiblioteket.stockholm.se/upload/L%C3%A4nsavd/Dokument/Brugernes_adfaerd_pa_folkebibliotekerne.pdf
- Krøijer, B. (2006). *Børnebiblioteket som eksperimentarium: Et udviklingsprojekt på Frederikshavn Bibliotek og Hjørring Bibliotek 2004-2006*. Hjørring; Frederikshavn: Hjørring Bibliotek; Frederikshavn Bibliotek. Lokaliseret den 1. december 2007 på <http://www.eksp.dk/>.
- Kulturhuset Stockholm. (2007). *Rum för barn*. [Hjemmeside for Kulturhuset Stockholm]. Lokaliseret den 3. december 2007 på <http://www.kulturhuset.stockholm.se/default.asp?id=1549&ptid=12253&Category=Barn>
- Københavns Biblioteker (2007a). *Projekt læselyst: Projektbeskrivelse*. Lokaliseret den 3. december 2007 på <http://www.bibliotek.kk.dk/bibliotekerne/biblioteksudvikling/projekter/projekt-leselyst>
- Københavns Biblioteker. (2007b). *Om os – netpilot*. Lokaliseret den 10. december på http://www.netpilot.dk/om_os
- Lenhart, A., Madden, M. & Hitlin, P. (2005). *Teens and Technology: Youth are leading the transition to a fully wired and mobile nation*. Washington, D. C.: Pew Internet and American Life Project. Lokaliseret den 1. December 2007 på http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_Teens_Tech_July2005web.pdf
- Lov om biblioteksvirksomhed* (Lov nr. 340 af 17. maj 2000). Lokaliseret den 1. december 2007 på <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid=%7B00F0018D-D6F3-437D-BAB2-F43C06D3F4C2%7D>
- Lov om Folkeskolen* (Lov nr. 1049 af 28. august 2007). Lokaliseret den 5. december på <https://www.retsinfo.dk/Forms/R0710.aspx?id=25528>
- Lærkes, B. (2007). Strategier til fornyelse af bibliotekets formidling af litteratur og læselyst. I: M. C. Madsen, *Kilder til læselyst*. (s. 14-16). København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret den 2. december 2007 på <http://www.bs.dk/publikationer/andre/kilder/index.htm>
- Madsen, M. C. (2003). Biblioteket med de mange indgangsdøre [Interview med børnebibliotekar Jan Tøth]. I: M. C. Madsen, *Læsningens magi: Om børn bøger og læselyst* (s. 37-40). København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret den 25. januar 2008 på <http://www.bs.dk/publikationer/andre/laesningensmagi/index.htm>
- Madsen, M. C. (2004). *Børnehavebiblioteket: Når pædagoger og bibliotekarer går hånd i hånd*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret den 10. december 2007 på <http://www.bs.dk/publikationer/andre/boernehavebiblioteket/index.htm>
- Madsen, M. C. (2005). *Det integrerede bibliotek: Nye roller til skolen og biblioteket. En kogebog*. København: Bibliotekarforbundet; Danmarks Biblioteksforening; Danmarks Skolebibliotekar; Kommunernes Skolebiblioteksforening. Lokaliseret den 2. December 2007 på <http://www.dbf.dk/Default.aspx?ID=3545>. [Er også tilgængelig på www.bf.dk, www.skolebib.org og www.ksb.dk].
- Madsen, M. C. (2007a). *Bogen i et nyt medielandskab*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret den 5. december 2007 på <http://www.bs.dk/publikationer/andre/medielandskab/index.htm>
- Madsen, M. C. (2007b). *Kilder til læselyst*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret den 2. december 2007 på <http://www.bs.dk/publikationer/andre/kilder/index.htm>

- Madsen, M. C. (2007c). *Referat fra Læselystkonferencen 1. November 2007*. København: Biblioteksstyrelsen. Lokaliseret den 3. December 2007 på <http://bsweb.intrasuite.dk/content.aspx?itemguid={DA63B14B-E786-4CB8-8D71-35E6A0F007F3}>
- Masuda, Y. (1983). *The information society: As post-industrial society*. Bethesda: World Future Society.
- Mouritsen, F. (2002). Child culture – play culture. I: F. Mouritsen & J. Qvortrup (Eds.), *Childhood and Children's Culture* (s. 14-42). Odense: University Press of Southern Denmark.
- Nyboe, L. & Drotner, K. (2006). *Når børn stiller spørgsmål: En analyse af kommunikationen i det fysiske børnebibliotek og på Spørg Olivia – en spørgetjeneste for børn på nettet*. Hellerup: Gentofte Bibliotekerne. Lokaliseret den 25. januar 2008 på <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid=%7B0DAA096E-82B5-42CF-AFD4-A0D4E3FFC1C5%7D>
- Nygaard Jensen, M. (2004). *Gensidig oplæsning og børns ordforråd*. Mål & mæle, 27(4), 16-19.
- Nørrebro Bibliotek. (2007). *Sproget: Porten til det åbne samfund*. Lokaliseret den 25. januar 2008 på <http://www.sprogporten.dk/index.htm>
- Oldenburg, R. (1999). *The great good place: Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons and other hangouts at the heart of a community*. New York: Marlowe.
- Olesen, J. (2003). *Det forbrugende barn*. København: Gyldendal.
- Postman, N. (1989). *Fagre nye tv-verden*. København: Hekla.
- Public Library of Charlotte and Mecklenburg County. (2007). *PLCMC: Kids*. Lokaliseret den 1. december 2007 på: <http://plcmc.org/Kids/>
- Rasmussen, K. & Smidt, S. (2001). *Spor af børns institutionsliv: Unges beretninger og erindringer om livet i børnehaven*. København: Hans Reitzel.
- Regeringen (2006). *Fremgang, fornyelse og tryghed: strategi for Danmark i den globale økonomi - de vigtigste initiativer*. Albertslund: Schultz Information. Lokaliseret 1. december 2007 på http://www.globalisering.dk/multimedia/55686_strat.pdf
- Roed, T. (2006). *Børn bruger biblioteker hvordan og hvornår? Rapport om interview med børn og unge i København*. København: Kultur- og Fritidsforvaltningen, Københavns Kommune. Lokaliseret den 1. december 2007 på www.bibliotek.kk.dk/bibliotekerne/biblioteksudvikling/projekter/born-bruger-biblioteker/boern-bruger-biblioteker_interview.pdf
- Sefton-Green, J. (2004). *Literature review in informal learning with technology outside school*. Bristol: Futurelab. (Futurelab series; 7). Lokaliseret den 1. december 2007 på www.futurelab.org.uk/resources/documents/lit_reviews/Informal_Learning_Review.pdf
- Steffensen, A. & Weinreich, T. (2000). *Børn læser bøger: læsevaner, læsefærdighed, højt læsning*. Roskilde; København: Roskilde Universitetsforlag; Center for Børnelitteratur.
- Stehr, N. (1994). *Knowledge Societies*. London: Sage.
- Thorhauge, J. (2001). Børnekulturen i udvikling: Biblioteket og de andre institutioner i opbrud. I: A. Bülow & M. Hassel (Red.), *Børnekulturen: I grænselandet mellem amter og kommuner*. København: Kulturrådet for børn. Lokaliseret den 1. december på <http://boernekultur.dk/index.aspx?id=1CE59D16-9015-4ED3-8B96-EB22CD69B5C4>

Tufte, B., Kampmann, J. & Hassel, M. (Red.). (2003). *Børnekultur: et begreb i bevægelse*. København: Akademisk forlag.

Tufte, B., Rasmussen, J. & Bech Christensen, L. (Red.). (2005). *Frontrunners or Copycats?* København: Copenhagen Business School.

Tufte, B. (2007). *Børn, medier og marked: Om at være barn i et medie- og forbrugersamfund*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Weisbjerg, B. L. & Frydendahl, I. (2005). *Integration med kvinder og piger i fokus*. København: Biblioteksstyrelsen. (Råd og Vink; 12). Lokaliseret den 3. december 2007 på <http://www.bs.dk/publikationer/rv/12/index.htm>.

Wiese, H. (2007). *Udvikling af 'Biblioteker for børn i Danmarks bedste Børneby': Et pilotprojekt i Fredericia Kommune*. Fredericia: Fredericia Kommune. Lokaliseret 2. december 2007 på <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid={83F08925-F4AA-4C90-90E1-BF89DD91379D}>

Århus Kommunes Biblioteker. (2007a). *Circle Computer Club*. Lokaliseret den 5. december 2007 på <http://www.aakb.dk/sw4389.asp>

Århus Kommunes Biblioteker. (2007b). *Det interaktive børnebibliotek: Sammenfatning af projektet*. Lokaliseret den 5. december 2007 <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid=%7BAF3A8F2D-8805-4517-8F8F-6069C4BD4024%7D>

BILAG

UDVIKLINGEN I BØRNS KULTURVANER OG BIBLIOTEKSBENYTTELSE

Bidrag til regeringsudvalgets redegørelse vedr. Fremtidens bibliotekstilbud til børn

Af lektor, ph.d. Trine Bille, Copenhagen Business School

-
1. Indledning
    - 1.1 Datagrundlag

  2. Overordnet udvikling i børns kulturvaner
    - 2.1 Kulturtilbud uden for hjemmet
    - 2.2 Børns egenaktiviteter
    - 2.3 Brug af elektroniske medier i hjemmet

  3. Børns læsning i fritiden
    - 3.1 Læsning af bøger
    - 3.2 Læsning af aviser og blade
    - 3.3 Højtlesning

  4. Børns biblioteksbesøg
    - 4.1 Skolebiblioteker
    - 4.2 Folkebiblioteker
      - 4.2.1 Sammenhængen mellem læsning og biblioteksbenyttelse
      - 4.2.2 Hvorfor benytter børn i mindre grad bibliotekerne end tidligere?

  5. Hvad bruger børn bibliotekerne til?
    - 5.1 Hjemlån
    - 5.2 Bibliotekernes betydning i fremskaffelsen af materialer til børn
    - 5.3 Andre former for biblioteksbenyttelse

  6. Mønstre i børns kulturvaner
    - 6.1 De meget aktive og de meget passive børn
      - 6.1.1 Sammenfald af aktiviteter
    - 6.2 Sammenhængen med forældrenes kulturvaner
- Noter

1. Indledning

Denne analyse handler om udviklingen i børns kulturvaner med særlig vægt på deres læsning og biblioteksbenyttelse. Formålet er at vise, *hvordan* udviklingen har været med hensyn til hvor stor en andel af børn, der benytter forskellige kulturtilbud i deres fritid, herunder først og fremmest hvor stor en andel, der læser og benytter bibliotekerne, hvad de benytter bibliotekerne til etc.

Derimod er det ikke med det til rådighed værende datamateriale muligt at sige noget om, *hvorfor* udviklingen har været, som den har været. Årsagssammenhænge belyses med andre ord ikke i dette kapitel, men nogle mulige forklaringer skitseres. Ligeledes er det heller ikke hensigten at sige noget om de politiske implikationer af udviklingen, dvs. om udviklingen er god eller dårlig, og hvad man i givet fald kan og skal gøre for at gribe ind, og vende en eventuel uønsket udvikling.

Overordnet set viser resultaterne, at udviklingen i børns kulturvaner først og fremmest har været domineret af den stigende brug af computer, computerspil og internet. Dette er gået lidt ud over den øvrige brug af elektroniske medier i hjemmene (afspillet musik, radio, video/dvd), men har tilsyneladende ikke haft indflydelse på børnenes læsevaner. Der er en uændret andel af børnene, der ofte læser bøger, mens læsning af især aviser, men også blade, har været kraftigt faldende.

Mens børnenes brug af skolebibliotekerne fortsat er højt, har andelen af børn der jævnligt bruger folkebibliotekerne været faldende. Når børn i mindre grad end tidligere benytter bibliotekerne, kan en oplagt forklaring på dette være, at børnene i mindre grad har behov for de tilbud, som bibliotekerne stiller til rådighed.

Resultaterne viser, at hjemlån af bøger og blade fortsat er det børnene først og fremmest kommer for, og bibliotekerne har stadig en fremtrædende rolle i forhold til at fremskaffe de bøger, som børn læser. Selv om andelen, der låner bøger, er faldende, er denne helt centrale funktion for bibliotekerne fortsat den væsentligste, og bibliotekerne udøver fortsat en meget vigtig funktion her.

Derimod har computernes og internettets indtog i hjemmene betydet, at bibliotekernes rolle som et sted, hvor børnene kan komme og søge information og bruge computer og internet, tydeligvis er blevet forringet. Udlån af computerspil og musik påvirkes uden tvivl også markant negativt af den øgede adgang til disse medier via internettet.

Der, hvor der er fremgang for bibliotekerne, er udlån af video/dvd. Flere børn end tidligere er interesseret i at låne film på video/dvd, måske fordi bibliotekerne har oprustet på dette felt, måske fordi adgangen til dette medie via internettet fortsat ikke er fuldt udbygget og tilgængeligt.

Når færre børn end tidligere kommer på biblioteket, er der derfor meget der tyder på, at i hvert fald en del af forklaringen skyldes udviklingen og tilgængeligheden af computere og informationer på internettet, og at bibliotekerne ikke i tilstrækkelig grad har opbygget alternative og supplerende tilbud i forhold til denne udvikling.

1.1 Datagrundlag

Dette kapitel tager udgangspunkt i kulturvaneundersøgelserne, som har været gennemført med jævne mellemrum siden 1964, og som har været finansieret af Kulturministeriet.

Kulturvaneundersøgelserne har været gennemført i alt seks gange, senest i 2004 (Bille et al., 2005), og de seneste fire gange, nemlig 1987, 1993, 1998 og 2004 indgår børn i alderen 7-15 år i en særlig del af undersøgelsen. Det er det datamateriale, som dette afsnit primært bygger på. I den seneste undersøgelse fra 2004 blev der udvalgt en stikprøve på 1.000 børn i alderen 7-15 år, som fik tilsendt et spørgeskema. 69 pct. svarede på dette spørgeskema. For alle de udvalgte børn gælder det, at en af deres forældre samtidig har deltaget i den parallelle undersøgelse af voksnes kulturvaner (fra 16 år og opefter), hvilket gør det muligt at sammenholde børnenes kulturvaner med deres forældres¹.

Kulturvaneundersøgelserne dækker bredt de fleste kultur- og fritidsaktiviteter, og for børn dækker undersøgelsen følgende områder: tv og radio, musik (afspillet musik, koncerter, egen musikudøvelse), film (video/dvd, biografer), computerspil, internet, computer og mobiltelefon, læsning af bøger, aviser og blade, teater, museer og udstillinger, biblioteker, sport og motion, fritid og kammerater. Det siger sig selv, at med så bredt et indhold vil undersøgelsen kun kunne dække et mindre antal spørgsmål om de enkelte områder. Således spørges der generelt til hyppighed for benyttelse, om indhold og genre, om egenaktivitet (f.eks. om man selv spiller musik) etc. på de enkelte områder.

Udover kulturvaneundersøgelserne benyttes enkelte andre kilder.

2. Overordnet udvikling i børns kulturvaner

For at sætte udviklingen i børns læsning og biblioteksbenyttelse lidt i relief, vil vi indledningsvis give et overordnet view over udviklingen i børns kultur- og fritidsaktiviteter, sådan som den fremgår af kulturvaneundersøgelserne.

2.1 Kulturtilbud uden for hjemmet

I kulturvaneundersøgelserne er børnene blevet spurgt om deres deltagelse i en lang række kulturaktiviteter, som foregår uden for hjemmet, dvs kulturtilbud som børnene har mulighed for at besøge. Tabel 1 viser udviklingen i børns benyttelse af en række centrale kulturtilbud i 1998 og 2004.

Tabel 1. Børns deltagelse i kulturaktiviteter uden for hjemmet, 1998 og 2004, pct.

	Inden for det seneste år, 1998	Inden for de seneste år, 2004	Aldrig, 1998	Aldrig, 2004
Koncert	39	29	47	32
Biograf	86	85	5	2
Folkebibliotek (seneste måned)	51	39	22	18
Skolebibliotek (seneste måned)	93	91	4	3
Teater (med skole)		85		2
Teater (uden for skoles regi)	52*	42	25*	31
Kunstmuseer	30	44	52	34
Andre slags museer	48	47	33	21
Tilskuer til sportsarrangementer	51	68	39	22

* I 1998 skelnes der ikke mellem teater med skolen og teater i fritiden (uden for skolen)

Børn går ikke så ofte på biblioteket i dag som de gjorde tidligere. En faldende andel af børnene har været på folkebiblioteket inden for den seneste måned. Hvor det i 1998 gjaldt 51% af børnene, gjaldt det i 2004 39% af børnene. Det må siges at være et markant fald.

Til gengæld har der været en stabil høj andel, svarende til lidt over 90% af børnene, der har været på skolebiblioteket inden for den seneste måned.

For de øvrige aktiviteter viser tallene, at der for nogle af dem har været en positiv udvikling, mens der for andre aktiviteter har været en negativ udvikling, og for andre igen er der tale om status quo. Således har en stabil høj andel af børnene (ca. 85%) været i biografen inden for det seneste år, og lidt under 50% af børnene har været på andre slags museer end kunstmuseer (kulturhistoriske museer o.lign.) inden for det seneste år, både i 1998 og 2004.

Derimod har der været et markant fald i andelen af børn, der har været til koncert inden for det seneste år, mens andelen af børn der har været til sportsarrangement som tilskuer er steget betydeligt. Dette gælder også andelen af børn, der har været på kunstmuseum inden for det seneste år, som er steget fra 30% til 44%. En væsentlig del af denne stigning skyldes formentlig, at skolerne har været mere aktive på dette område, uden at undersøgelsen kan fastslå dette. Andelen af børn, der har været i teatret inden for det seneste år, kan ikke umiddelbart sammenlignes, idet undersøgelsen i 2004 skelner mellem teaterbesøg med skolen og teaterbesøg uden for skolens regi, mens det ikke er tilfældet i 1998.

Et generelt træk ved børnenes benyttelse af kulturtilbuddene er i øvrigt, at der er færre børn, der aldrig benytter de forskellige kulturtilbud. Så selv om andelen af dem, der har deltaget

for nyligt (inden for det seneste år), i nogen tilfælde er faldet eller stagneret, så er der generelt færre, der aldrig har stiftet bekendtskab med de pågældende kulturtilbud². Således er der en væsentlig mindre andel af børnene i 2004 end i 1998, der aldrig har været til koncert, været på museum eller tilskuer til sportsarrangement. Derimod er den andel, der aldrig besøger et folkebibliotek, kun faldet en anelse fra 22% i 1998 til 18% i 2004. Undersøgelsen i 2004 viser med andre ord, at 18% af børnene siger, at de aldrig kommer på folkebiblioteket. Derimod har stort set alle børn været i biografen, på skolebiblioteket eller i teatret med skolen.

2.2 Børns egenaktiviteter

Når det gælder børns egenaktiviteter, er de fortsat meget aktive. 88% af alle børn dyrker regelmæssigt sport og motion i fritiden, hvilket svarer til andelen i 1998. 23% af børnene spiller musik, 13% synger i kor, og der er ligeledes 23% af børnene, der selv spiller teater (i SFO, dramaskole, spiller rollespil o.lign.). De fleste børn er aktive med billedkunst (maler, tegner, laver keramik etc.) i deres fritid, og 31% af børnene skriver i deres fritid (f.eks. digte, historier eller dagbog).

2.3 Brug af elektroniske medier i hjemmet

Udviklingen i børns mediebrug i hjemmet viser en kraftig og ikke overraskende stigning i børns brug af computerspil og internet i fritiden. Der er ingen tvivl om, at computerspil og internettet fylder meget i børnenes fritid, og at brugen er stigende over tid. I 2004 er det kun 6% af børnene, der siger, at de aldrig spiller computerspil, mens det drejede sig om 28% i 1998. Endnu mere markant er der 22% af børnene, der i 2004 siger, at de aldrig bruger internettet (og det er primært de mindste børn), mens det i 1998 drejede sig om hele 87%.

I 2004 var der 34% af børnene, der sagde, at de spiller computerspil stort set dagligt, og her til kommer 30%, der sagde, at de spiller ugentligt. Alt i alt kan 2/3 af børnene således karakteriseres som hyppige computerspilbrugere. Den meget hyppige brug synes at stige med alderen, således at 29% af børnene i alderen 7-9 år siger, at de spiller stort set dagligt, mens det gælder 38% af gruppen i alderen 13-15 år, at de spiller stort set dagligt. Herudover er der markante kønsforskelle, således at 57% af drengene spiller computerspil hver dag, mens det kun gælder 12% af pigerne. Omvendt er der 27% af pigerne, der sjældent eller aldrig spiller computerspil, mens det kun gælder 4% af drengene.

Hvad angår internettet, er der 28% af børnene, der siger, at de bruger det stort set dagligt i deres fritid, hvortil kommer 22%, som siger, at de bruger det ugentligt. Alt i alt bruger halvdelen af børnene således ofte internettet i deres fritid. 28% bruger det sjældnere end hver uge, og 22% bruger det aldrig.

Her er der en endnu mere markant stigning i benyttelsen med alderen, idet 56% af gruppen i alderen 13-15 år bruger det stort set dagligt, mens det kun gælder for 6% af de 7-9årige. Tilsvarende er der 42% af børnene i alderen 7-9 år, der aldrig bruger internettet i fritiden, mens det kun gælder 7% af de 13-15årige. Derimod er der ingen forskelle på, hvor ofte drenge og piger bruger internettet i deres fritid.

Hvad er det børnene bruger internettet til i deres fritid? Ikke mange – nemlig 5% af internetbrugere – siger at de benytter bibliotekerne. Der er ingen blandt de 7-9årige, og 7% blandt de 10-15årige. Og der er en lidt større andel af pigerne (7%) end af drengene (4%).

Ikke overraskende bruger hovedparten af dem, der bruger internettet i fritiden, det til at spille computerspil. Det gælder 73% af brugerne. 44% søger information og oplysninger, 43% bruger e-mail og 39% chatter og surfer. 27% downloader tekst og billeder og 24% hører eller

downloader musik. 10% hører radio og 10% laver selv hjemmesider. Mindst populært er det – udover at bruge bibliotekerne – at se tv, se film og/eller læse aviser/nyheder, som omkring 5% gør.

Børnene får tydeligvis en mere varieret brug af internettet med alderen, således at alle former for brug stiger med alderen – bortset fra computerspil, som 86% af dem, der bruger internettet i alderen 7-9 år, bruger det til, mens det 'kun' gælder for 58% af internetbrugerne i gruppen 13-15 år. Mens børnene i aldersgruppen 7-9 år således stort set kun bruger internettet til at spille computerspil, og i en vis udstrækning søge information og oplysninger (19%) og downloade tekst og billeder (11%), får børnene med alderen altså en langt mere varieret brug af internettet. I aldersgruppen 13-15 år er det mest populært at bruge internettet til e-mail, søge information og oplysning samt chatte og surfe. Hvor der således er afgørende aldersforskelle i brugen af internettet, er der ikke afgørende kønsforskelle, således at drenge og piger stort set bruger internettet til de samme ting.

Den store og stigende brug af computerspil og internet er tilsyneladende gået lidt ud over børnenes øvrige brug af elektroniske medier i hjemmet. Således er der en mindre andel af børnene der ofte (det vil sige stort set dagligt eller næsten hver uge) hører radio, lytter til afspillet musik og ser film på video/dvd i 2004 end i 1998. Praktisk taget alle børn ser fortsat tv stort set dagligt, selvom der også her har været et mindre fald fra 95% i 1998 til 89% i 2004. Hvor computerspil og internettets store popularitet således synes at være gået lidt ud over den øvrige brug af elektroniske medier i hjemmene, synes det derimod ikke at være gået ud over børns læsning.

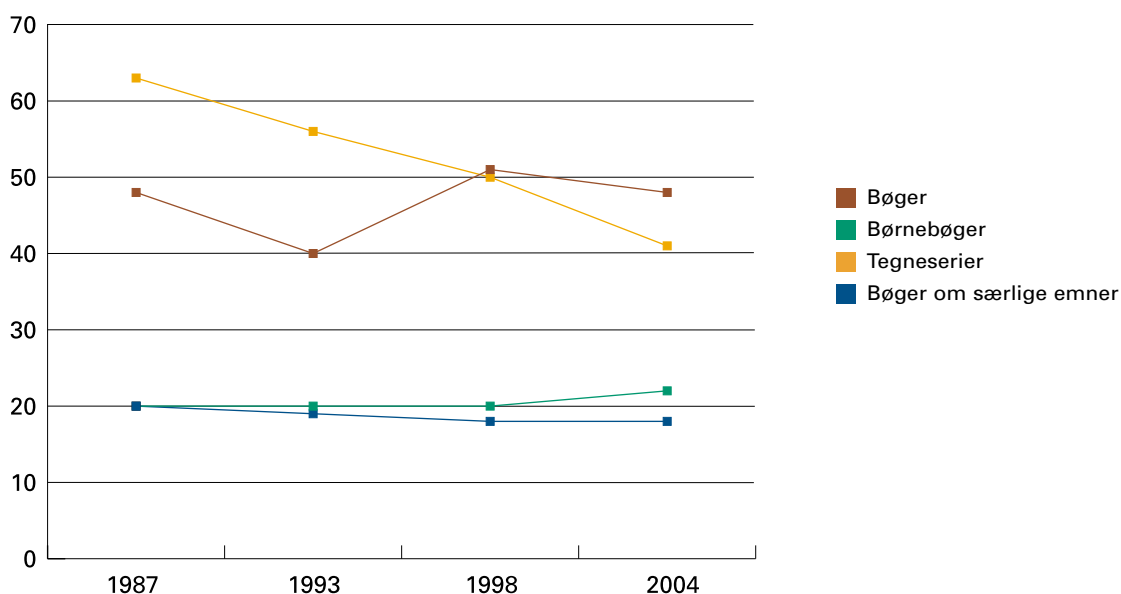
3. Børns læsning i fritiden

3.1 Læsning af bøger

I kulturvaneundersøgelserne er børnene blevet stillet en række spørgsmål om deres læsning. De er blevet spurgt om læsning 'for deres fornøjelses skyld', hvilket betyder, at læsning, der relaterer sig til skolen og lektier, ikke er tænkt inkluderet. Det er dog, som altid, vanskeligt at vide, hvad børnene har tænkt, da de besvarede spørgeskemaet. Det er vanskeligt at vide, om en del af læsningen alligevel relaterer sig til skolen. Det kan således ikke udelukkes, at hvis børnene f.eks. i forbindelse med skolen skal læse et antal bøger – bøger som de selv har valgt individuelt – at de i højere grad tænker på dette som læsning for 'fornøjelsens skyld' end 'pligtlæsning' eller lektier til dansk i skolen. Ligeledes låner mange børn, især i de mindre klasser, hver uge bøger på skolebiblioteket, som de selv vælger og tager med hjem og læser. Dette indgår jo delvist som et element i skoleaktiviteterne, men må samtidig betragtes som læsning for fornøjelsens skyld, da der ikke er pligt til at læse nogle bestemte bøger eller et bestemt antal. Grænserne kan således være svære at trække, ikke mindst for de børn der har besvaret spørgeskemaet. Men man må antage, at børnene har følt et større element af 'fornøjelse' end af 'pligtlæsning' i den læsning, de har medtaget ved besvarelse af spørgeskemaet.

Læsning af bøger er i kulturvaneundersøgelserne opdelt i kategorier, nemlig: bøger (romaner, ungdomsbøger, historier og eventyr), børnebøger, bøger om særlige emner (f.eks. dyr, teknik, biler o. lign.) og tegneserier. Denne opdeling er bibeholdt i 2004-undersøgelsen af hensyn til sammenligneligheden med tidligere undersøgelser. Derudover er det kun børn på 3. klasses trin, der i de tidligere undersøgelser (fra 1998 og tilbage i tid) er blevet stillet spørgsmålene om læsning. Derfor medtages kun børn og unge over 3. klasses trin i figur 1, således at det er muligt at følge udviklingen over tid.

Figur 1. Andele af børn (børn over 3. klasses trin), der læser bøger etc. mindst en gang om ugen, udviklingen over tid.

Note: 1987: Kun i alderen 12-15 år.

Figur 1 viser udviklingen over tid i børns læsning, og den viser et forholdsvist stabilt billede. Halvdelen af børnene over 3. klassetrin læser bøger mindst en gang om ugen, og sådan har det været siden 1987, bortset fra et (uforklarligt) fald i andelen i 1993. Læsning af bøger om særlige emner ligger ligeledes meget stabilt på omkring 20% af børnene, der læser dette, dog med en ganske svag faldende tendens. Der er ligeledes omkring 20% af børnene, der siger, at de læser børnebøger mindst en gang om ugen. Tegneserier har derimod været stødt faldende i popularitet, således at hvor 63% af børnene læste tegneserier mindst en gang om ugen i 1987, er andelen faldet til 41% i 2004.

I kulturvaneundersøgelsen fra 2004 er alle børn inkl. de 7-årige blevet stillet spørgsmålene om læsning. Det er disse tal, der danner udgangspunktet for det følgende.

Inkluderer vi *alle ovennævnte typer af læsestof (altså bøger, børnebøger, tegneserier og bøger om særlige emner)*, er der 69% af børnene, der læser mindst en af disse ting mindst en gang om ugen, jf. tabel 2. Der er således ca. 1/3 af børnene, der kun læser 'mindst en gang om måneden' eller sjældnere, når alle disse typer af læsestof inkluderes. 13% af børnene siger i 2004, at de aldrig læser noget af dette. Der er en tydelig aldersforskel, således at de 10-12årige læser mest. Der er således kun 6% af de 10-12årige, der aldrig læser noget af dette, mens det gælder for 23% af de 7-9årige.

Desuden er der en kønsforskel, således at det gælder for 17% af drengene og 9% af pigerne, at de aldrig læser noget af dette.

Tabel 2. Andelen af børn der læser enten bøger, børnebøger, tegneserier og/eller bøger om særlige emner, 2004, opdelt på køn og alder.

Læser:	Dreng	Piger	7-9 år	10-12 år	13-15 år	I alt
Mindst fire gange om ugen	39	39	38	45	29	39
Mindst en gang om ugen	30	31	33	31	25	30
Mindst en gang om måneden	11	15	4	15	20	13
Sjældnere	3	6	1	3	13	5
Aldrig	17	9	23	6	12	13
I alt	100	100	99	100	99	100

Fokuserer vi alene på børnenes læsning af *bøger (romaner, ungdomsbøger, historier og eventyr)*, er der 19% af børnene der siger, at de læser bøger mindst fire gange om ugen, mens 21% læser bøger mindst en gang om ugen. 40% af børnene læser altså ofte bøger, mens ca. 1/4 af børnene læser bøger mindst en gang om måneden eller sjældnere, og 34% af børnene aldrig læser bøger.

Børn i alderen 10-12 år læser mest. Således er der 55% blandt de 10-12årige børn der læser bøger mindst en gang om ugen, mod 22% af de 7-9årige og 36% af de 13-15årige. Dette viser tydeligt, at børnene rigtigt kommer i gang med at læse omkring 9års alderen, hvorefter interessen er dalende efter 12års alderen.

63% af børnene i aldersgruppen 7-9 år læser aldrig bøger, mens det gælder 20% af de 10-12årige og 24% af de 13-15årige. Ca. 22% af den 'læsende' aldersgruppe, nemlig de 10-15årige læser altså aldrig bøger i deres fritid.

Der er en tydelig kønsforskel i børns læsning af bøger, således at piger læser noget mere end drenge i alle aldersgrupper. Således læser 48% af pigerne bøger mindst en gang om ugen mod 32% af drengene. Tilsvarende er der 44% af drengene, der aldrig læser bøger mod 25% af pigerne. Denne kønsforskel er væsentlig mere markant, end hvis alle typer af læsestof in-

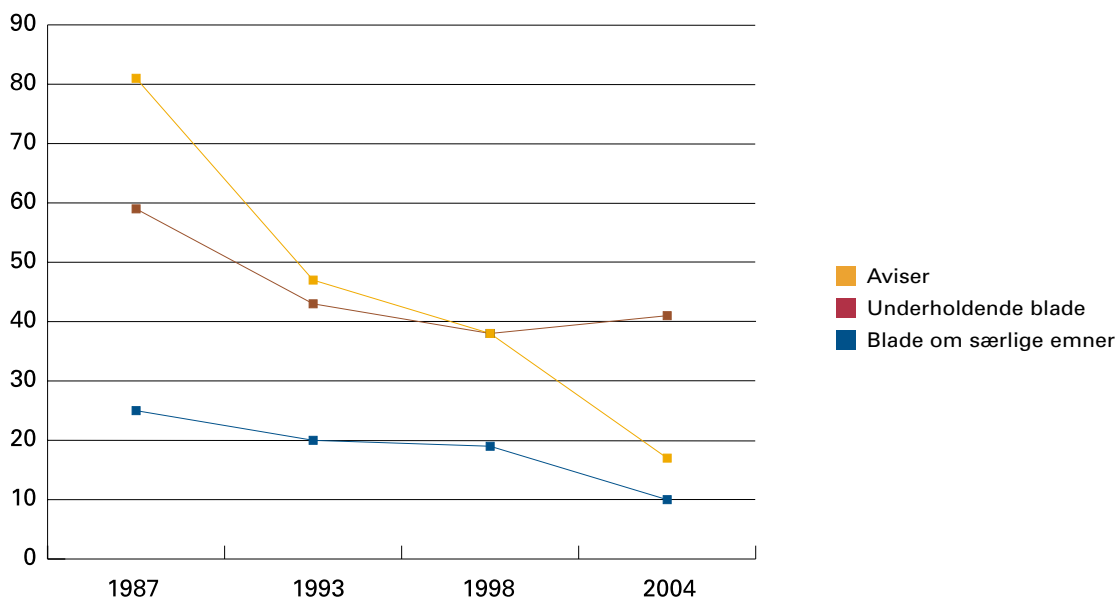
kluderes som i tabel 2. Dette skyldes først og fremmest, at langt flere drenge end piger læser tegneserier.

3.2 Læsning af aviser og blade

Hvor børns læsning af bøger har ligget forholdsvis stabilt over tid, er deres læsning af aviser og blade derimod faldet drastisk, hvilket fremgår af figur 2.

Hvor 81% af alle børn over 3. klasses trin læste aviser mindst en gang om ugen i 1987, er denne andel faldet til 16% i 2004. Hvor der i de tidligere undersøgelser ikke blev skelnet mellem forskellige typer af aviser, skelnes der i undersøgelsen fra 2004 mellem aviser, man køber, gratisaviser og webaviser. Tallene i figur 2 er inklusiv alle typer af aviser. Hovedparten af de børn, der læser aviser læser dog fortsat aviser, man køber (almindelige dagblade). Således læste 13% af børnene aviser, man køber, mindst en gang om ugen, mens 5% læste gratisaviser (f.eks. Søndagsavisen, MetroXpress eller Urban) og 1% læste web-aviser mindst en gang om ugen.

Figur 2. Andele af børn (børn over 3. klasses trin), der læser aviser og blade etc. mindst en gang om ugen, udviklingen over tid.

Note: 1987: Kun børn i alderen 12-15 år.

Børns læsning af blade har ligeledes været faldende over tid. Således er andelen af børn, der læser underholdende blade mindst en gang om ugen, faldet fra 58% i 1987 til 41% i 2004, men faldet er primært sket mellem 1987 og 1993. Ligeledes er der sket et fald i andelen af børn der læser blade om særlige emner, fra 25% af børnene i 1987 til 10% i 2004.

3.3 Højtlesning

De fleste børn i alderen 7-9 år får læst højt af deres forældre. Således er der 42% i denne aldersgruppe, der får læst højt mindst fire gange om ugen, og 30% får læst højt mindst en gang om ugen. Ca. 3/4 af børnene i denne aldersgruppe får altså jævnligt læst højt af deres

forældre. 22% får læst højt mere sjældent, og 6% af børnene i denne aldersgruppe siger, at de aldrig får læst højt af deres forældre. Ikke overraskende aftager højt-læsningen betydeligt med alderen, således at 85% i aldersgruppen 13-15 år aldrig får læst højt, og 14% får læst højt en sjælden gang i mellem.

Dette mønster for højt-læsningen har været yderst stabilt over tid uden stor variation.

Det kan være interessant at undersøge, om der er en sammenhæng mellem, hvor ofte børn får læst højt af deres forældre og børns egen læsning. Er det de samme børn, der ofte får læst højt, der også selv læser meget? Dette vanskeliggøres imidlertid af, at alderen spiller så stor en rolle for både egen læsning og højt-læsning. Der læses mest blandt de 10-12-årige, mens det først og fremmest er de 7-9-årige, der får læst højt. Gennemføres en simpel regressionsanalyse, hvor børnenes egen læsning af bøger forsøges forklaret med henholdsvis børnenes alder, og hvor ofte de får læst højt, er det alene alderen, der har forklaringskraft, således at der ikke kan bekræftes nogen sammenhæng mellem højt-læsning og børns egen læsning.

4. Børns biblioteksbesøg

I dette afsnit belyses børns brug af bibliotekerne. Der skelnes i det følgende mellem skolebiblioteker og folkebiblioteker, da de udgør forskellige bibliotekstilbud til børn med forskellige brugsmønstre.

4.1 Skolebibliotekerne

Skolebibliotekerne har gennem tiden haft en stabil, høj benyttelse. Således er der 91% af alle børn, der kommer på et skolebibliotek mindst en gang om måneden. Den meget hyppige brug falder dog med alderen. Således er der 86% af børnene i aldersgruppen 7-9 år, der kommer på skolebiblioteket mindst en gang om ugen, hvilket hænger sammen med, at mange skoleklasser i denne aldersgruppe har en ugentlig biblioteksdag. Til sammenligning gælder det for 56% af de 13-15årige. Med alderen stiger det 'frivillige' element i besøgene på skolebiblioteket, og der bliver en større spredning. Således er der 15% i alderen 13-15 år, der bruger skolebiblioteket rigtigt meget og kommer der mindst fire gange om ugen – mod 1% af de 7-9årige og 8% af de 10-12årige. Herudover er der 41% af de 13-15årige, der kommer der mindst en gang om ugen, mens 45% i denne aldersgruppe kun kommer der en gang om måneden eller sjældnere.

4.2 Folkebibliotekerne

I 2004 var der 9% af børnene, der sagde, at de kommer på et folkebibliotek mindst en gang om ugen, og 30% kommer der mindst en gang om måneden. 39% må med andre ord betragtes som jævnlige brugere. 43% af børnene kommer der sjældnere end en gang om måneden, og 18% kommer der aldrig. Pigerne kommer på biblioteket lidt oftere end drengene, men tendensen er ikke voldsomt udtalt. Ligeledes er der ikke markant store forskelle mht fordelingen på aldersgrupper, men der er en let faldende tendens, således at det hyppige brug falder lidt med alderen, men tendensen er som sagt ikke voldsomt markant. 43% af børnene i aldersgruppen 7-9 år kommer således på folkebiblioteket mindst en gang om måneden mod 41% i aldersgruppen 10-12 år og 35% i aldersgruppen 13-15 år. Ligeledes er andelen af børn, der aldrig kommer på biblioteket, let stigende med alderen, således at 17% i aldersgruppen 7-9 år aldrig kommer på folkebiblioteket mod 21% i aldersgruppen 13-15 år. Ser vi på udviklingen over tid, er der sket et fald i biblioteksbenyttelsen blandt børn fra 1998 til 2004, således at hvor der i 1998 var 51% af børnene, der kom på biblioteket mindst en gang om måneden, gjaldt det i 2004 kun 39% af børnene.

Samme faldende tendens gør sig gældende for de voksnes biblioteksbesøg. De voksne kommer således også mindre hyppigt på biblioteket end tidligere. I 2004 var der 29% af de voksne, der kom på biblioteket mindst en gang om måneden mod 35% i 1998 (og tilsvarende 37% i 1993 og 32% i 1987).

Til gengæld er andelen af voksne, der kommer på biblioteket mindst en gang om året steget fra 25% i 1998 til 36% i 2004 (hvilket afspejler, at de kommer der sjældnere), og andelen af voksne, der aldrig kommer der, er faldet fra 32% i 1998 til 22% i 2004, således at en stigende andel af de voksne kommer på biblioteket på et eller andet tidspunkt. Men den hyppige brug (mindst en gang om måneden) er altså faldet.

Det er måske også interessant at konstatere, at en del af de voksne, der kommer på biblioteket angiver, at de kommer der for at ledsage børn. I 2004 var der 36% af de voksne, der kom på biblioteket, der bl.a. kom der for at ledsage børn, og andelen har været svagt stigende fra 32% i 1998.

4.2.1 Sammenhængen mellem læsning og biblioteksbenyttelse

Det ville være oplagt at forvente en sammenhæng mellem at læse bøger ofte og gå meget på biblioteket. En sådan sammenhæng synes imidlertid ikke i særlig høj grad at gøre sig gældende for børnenes vedkommende. Der er lidt flere af dem, der læser bøger ofte, der ofte kommer på folkebiblioteket, og færre der kommer der sjældent eller aldrig. Ligeledes er der en svag tendens til, at de, der sjældent læser bøger, også kommer mere sjældent på biblioteket. Men som det fremgår af tabel 3, er disse tendenser ikke særlig markante.

Tabel 3. Sammenhængen mellem biblioteksbesøg og læsning af bøger. Børn 2004 (pct.)

Læser bøger: Kommer på folkebiblioteket	Mindst fire gange om ugen	Mindst en gang om ugen	Mindst en gang om måneden	Sjældnere	Aldrig	I alt
Mindst fire gange om ugen	2	3	0	0	1	1
Mindst en gang om ugen	9	4	9	7	7	7
Mindst en gang om måneden	40	33	31	28	25	31
Sjældnere	35	40	46	46	45	42
Aldrig	14	19	14	19	21	18
I alt	100	100	100	100	100	100

4.2.2 Hvorfor benytter børn i mindre grad bibliotekerne end tidligere?

Der kan være forskellige grunde til, at børn i mindre grad end tidligere benytter bibliotekerne. Det er ikke muligt med udgangspunkt i data for kulturvaneundersøgelserne at sige noget om årsagssammenhænge, men nogle tentative indikationer er mulige.

Den ene hovedforklaring kan relatere sig til bibliotekernes tilbud, ikke mindst i relation til udviklingen i andre tilbud, herunder både bibliotekernes rolle som videncenter, som kulturhus/værested samt bibliotekernes betydning i fremskaffelsen af forskellige typer af materialer til børn. Dette spørgsmål berøres i afsnit 5.

Den anden hovedforklaring kan skyldes generelle ændringer i børns fritidsmønstre. En hypotese kan være, at børnene i højere grad end tidligere er i pasningsordninger som SFO det meste af eftermiddagen, og dermed i mindre grad har 'fri' om eftermiddagen, til f.eks. at gå på biblioteket. Derfor – og måske også fordi børn i mindre grad end tidligere færdes frit, og i højere grad bliver fulgt og kørt rundt af deres forældre – kunne man forestille sig, at der er færre børn, der selv går eller cykler op på det lokale bibliotek. Denne hypotese kan ikke efterprøves her, men med udgangspunkt i data fra kulturvaneundersøgelserne er det muligt at undersøge, dels om der er flere børn end tidligere, der er i SFO og andre pasningsordninger om eftermiddagen, dels om der er nogen (forventet negativ) sammenhæng mellem ofte at være i SFO og gå på biblioteket.

I 2004 var der 45% af børnene, der svarede, at de gik i SFO eller lign. efter skole. I 1998 var det 41%, der gik i SFO, og i 1993 var det 28%. I 1987 var det 26% af børnene, der gik i fritidsordning. Der har således været en markant stigning i andelen af børn, der går i SFO efter skoletid, især fra 1993 til 1998.

Der er væsentligt flere blandt de yngste der går i SFO. I 2004 drejede det sig om 85% af de 7-9 årige, 38% af de 10-12årige og 7% af de 13-15årige. Desuden er der lidt flere drenge end

piger, der går i SFO eller lign. 17% bliver normalt hentet før kl. 15.00, 39% bliver hentet mellem kl. 15.00 og 16.00, 36% bliver hentet mellem kl. 16.00 og 17.00, og de sidste 9% bliver typisk hentet mellem 17.00 og 18.00.

Hypotesen om, at det at gå i SFO er ensbetydende med mindre mulighed for at komme på biblioteket, kan imidlertid ikke bekræftes af data, jf. tabel 4. Faktisk synes der at være en svag tendens til det modsatte, nemlig at de, der går i SFO, også oftere kommer på biblioteket.

Tabel 4. Sammenhængen mellem at gå i SFO og besøge folkebiblioteket. Børn 2004

Kommer på biblioteket:	Mindst fire gange om ugen	Mindst en gang om ugen	Mindst en gang om måneden	Sjældnere	Aldrig	I alt
Går i SFO	0	55	49	45	37	45
Går ikke i SFO	100	45	51	55	63	55
I alt	100	100	100	100	100	100
Andel i alt	1	8	31	42	18	100

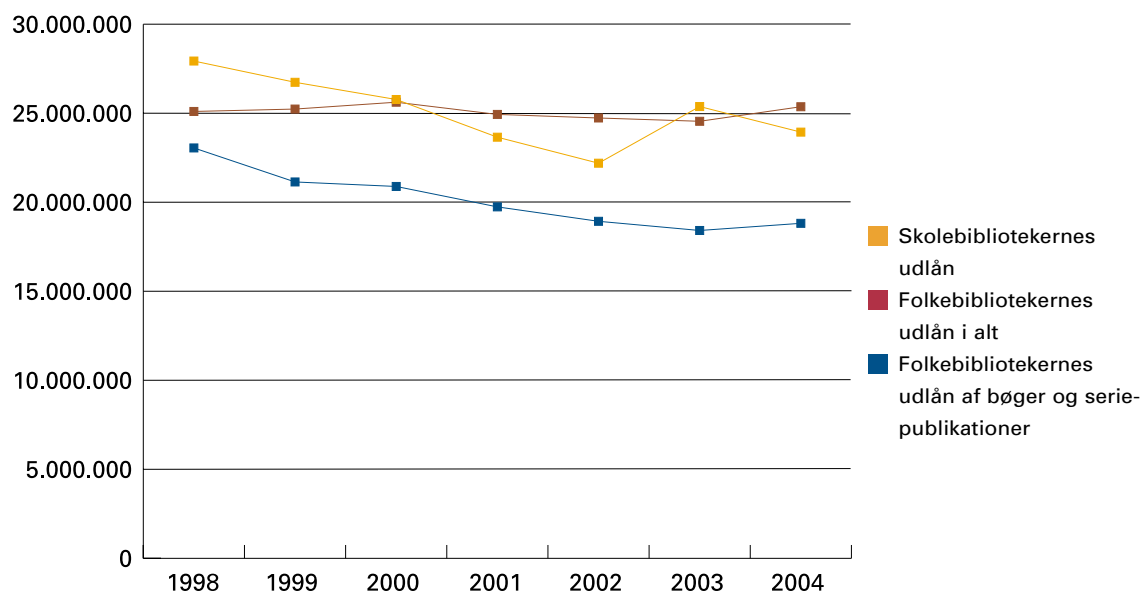
5. Hvad bruger børn bibliotekerne til?

Der kan skelnes mellem brug af bibliotekerne til hjemlån af forskellige materialer, samt andre former for biblioteksbenyttelse, som foregår på stedet.

5.1 Hjemlån

Bibliotekernes udlån til børn, kan dels beskrives med udgangspunkt i bibliotekernes udlåns-tal, dels med udgangspunkt i kulturvaneundersøgelsesnes data.

Figur 3. Skole- og folkebibliotekernes udlån til børn, 1998-2004

Kilde: Biblioteksstyrelsen og Danmarks Statistik.

Tallene for bibliotekernes udlån til børn viser, at i perioden 1998 til 2004 er *skolebibliotekernes udlån af bøger og andre materialer* faldet fra ca. 28 mio. enheder til ca. 24 mio. enheder i 2004.

Folkebibliotekernes udlån af bøger og andre materialer har derimod ligget meget stabilt i perioden på omkring 25 mio. enheder. Folkebibliotekernes *udlån af bøger og seriepublikationer* er derimod faldet – fra ca. 23 mio. enheder i 1996 til ca. 19 mio. enheder i 2004. Således er bøgernes andel af udlånet faldet, og dette fald i udlånet af bøger er først og fremmest blevet opvejet af en vækst i udlånet af multimedier og levende billeder.

Ser vi hvad på, hvad børn bruger folkebiblioteket til mht hjemlån af forskellige materialer, så viser kulturvaneundersøgelsen fra 2004, at der er 75% af de børn, der kom på folkebiblioteket, der låner bøger og blade, 23% låner musik, 23% låner video/dvd og 22% låner computerspil. 10% låner nogle gange cd-rom og 7% låner lydbøger.

I forhold til 1998 er der sket et markant fald i andelen, der låner bøger og blade. I 1998 gjaldt det således 92% af dem der kom på biblioteket – i 2004 er denne andel altså faldet til 75%. Til gengæld er der sket en stigning i andelen, der låner video/dvd – fra 15% i 1998 til 23% i 2004. For de øvrige materialetyper (bortset fra computerspil, der ikke indgik i undersøgelsen fra 1998) er andelen stort set uændret.

Der er en lille forskel på, hvad drenge og piger låner. Således er der en lidt større andel af drengene end af pigerne, der låner computerspil, mens der er en lidt større andel af pigerne end af drengene, der låner de øvrige materialetyper. Desuden kan der konstateres et mindre fald med alderen i forhold til, hvor stor en andel i de forskellige aldersgrupper, der låner de forskellige materialetyper.

5.2 Bibliotekernes betydning i fremskaffelsen af materialer til børn og unge

Kulturvaneundersøgelsen fra 2004 kan ligeledes give et indblik i, hvor vigtige bibliotekerne er i forhold til andre kilder med hensyn til at fremskaffe de materialer, børnene læser, hører og ser.

Hvad angår bøger, spiller bibliotekerne tilsyneladende en stor rolle. Således angiver 89% af børnene, at de nogle gange eller tit får de bøger, som de læser, fra biblioteket. 81% af børnene læser nogle gange eller tit bøger, som de har fået i gave. 47% af børnene læser nogle gange eller tit bøger, som de selv har købt, mens 40% af børnene læser bøger, som deres forældre har lånt på biblioteket, og 22% læser bøger, som de har lånt hos kammerater. Tallene tyder med andre ord på, at bibliotekerne fortsat spiller en ganske væsentlig rolle i forhold til børns læsning af bøger. Men som det fremgår, er der også mange børn, der læser bøger, som de enten får i gave eller selv køber. I perioden 2000-2004 har salget af børne- og ungdomsbøger ligget forholdsvis stabilt på ca. 4,5 mio. stk, jf. Den danske Forlæggerforening (Bille og Wulff, 2006).

Bibliotekerne spiller derimod en mindre rolle i forhold til at levere musik til børn. 31% af børnene siger, at de nogle gange eller tit låner den musik, de hører på biblioteket. Dette kan sammenholdes med, at 95% af børnene siger, at de nogle gange eller tit får den musik, de hører, som gaver på cd'er o. lign. (f.eks. til jul og fødselsdag), mens 86% af børnene angiver, at de nogle gange eller tit selv køber den musik, som de hører, på cd og lign. 41% låner nogle gange eller tit den musik, de hører, af deres kammerater og venner, mens 22% siger, at de nogle gange eller tit downloader musik fra internettet. Denne andel er formentlig steget siden 2004, og desuden er der markante aldersforskelle, således at 42% af de 13-15årige downloader musik fra internettet mod kun 6% af de 7-9årige. En noget mindre andel af børnene optager den musik, de hører, fra radio eller tv. Det drejer sig om 9% af børnene, der nogle gange benytter sig af denne mulighed.

Bibliotekernes betydning i forhold til at tilvejebringe de computerspil, som børn spiller, er endnu mere begrænset. I 2004 sagde 27% af børnene, at de nogle gange eller tit låner de computerspil, de spiller på biblioteket. Til sammenligning siger 83% af børnene, at de nogle gange eller tit får de spil, som de spiller, i gave. 77% af børnene køber selv nogle gange eller tit spil på cd-rom, mens 64% spiller spil på internettet. 48% låner nogle gange eller tit computerspil af kammerater.

Bibliotekerne er heller ikke den væsentligste kilde til fremskaffelse af film på video/dvd, som børn ser. 32% af børnene siger, at de nogle gange eller tit låner de film, de ser på bibliote-

ket. 90% af børnene ser nogle gange eller tit film på video/dvd, som de har fået i gave, mens 88% af børnene selv køber film, som de ser. 68% lejer film, mens 63% ind i mellem ser optagede tv-udsendelser/film, ligesom 63% nogle gange eller tit låner film hos kammerater og venner. Kun 5% af børnene siger, at de downloader film fra internettet. Til sammenligning var der i 1998 22% af de børn, der så film på video/dvd, der ofte eller af og til lånte de film, de så på biblioteket – denne andel er altså steget til 32% i 2004.

5.3 Andre former for biblioteksbenyttelse

Børn bruger også folkebiblioteket til meget andet end til at låne materialer med hjem. Der er en række ting, som børnene bruger biblioteket til på stedet. I 2004 var der 20% af dem, der kom på biblioteket, der kom for at bruge computer/internet på stedet. 16% læste bøger/blade/aviser på stedet, og 16% sagde, at de kom der for at være sammen med kammerater. 7% kom der for at bruge håndbøger/opslagsværker, og 7% kom der for at se teater (primært de 7-9årige). Mellem 2 og 4% angav, at de kom for at høre musik, for at se film eller for at deltage i værkstedsaktiviteter.

Fra 1998 til 2004 er der sket et markant fald i andelen af børn, der bruger biblioteket til andre ting end til at låne materialer med hjem. Andelen af børnene, der kommer for at bruge computer/internet, er faldet fra 30% til 20% (uden tvivl fordi langt de fleste familier nu har en computer hjemme, som børnene også har adgang til³), og andelen af børn, der kommer for at bruge håndbøger/opslagsværker, er faldet fra 20% til 7% (dette skyldes uden tvivl internettet – børnene søger på Google i stedet for i håndbøger på biblioteket). Men også andelen af børn der er kommet for at læse bøger/aviser/blade på stedet er faldet – fra 25% til 16%, ligesom andelen, der angiver, at de kommer der for at være sammen med kammerater/lege er faldet markant, nemlig fra 28% til 16%. Bibliotekets funktion som værested for børnene er altså også blevet reduceret.

6. Mønstre i børns kulturvaner

Det kan være interessant at undersøge i hvilken udstrækning, der er en gruppe af børn, der er meget aktive på flere områder, og en anden gruppe børn der er meget lidt aktive. Ligeledes er det interessant at vide noget om i hvilken udstrækning, der er sammenhæng mellem bestemte aktiviteter, således at hvis børnene benytter bibliotekerne, er der også stor sandsynlighed for, at de benytter nogle andre bestemte aktiviteter. Endelig er det interessant at vide noget om, i hvilken udstrækning børnenes aktiviteter er afhængig af forældrenes aktiviteter. Disse tre spørgsmål er temaerne for dette afsnit.

6.1 De meget aktive og de meget passive børn

Generelt viser kulturvaneundersøgelser, at børn er meget aktive på mange områder. Men nogle er mere aktive end andre. I Bille et al. (2005 p. 304-305) er det undersøgt, hvor stor en andel af børnene, der er aktive på flere områder, og hvor stor en andel af børnene, der kun er aktive på nogle få områder. Til dette formål er udvalgt 16 af de forskellige kultur- og fritidsaktiviteter, der indgår i kulturvaneundersøgelsen⁴. Resultatet viser, at ca. 1/3 af børnene er henholdsvis meget aktive, meget lidt aktive, og midt i mellem. 35% af børnene har således været aktive med nul-fire af de udvalgte 16 aktiviteter, 36% har været aktive med fem-seks aktiviteter, og 29% har været meget aktive og deltaget i mindst syv af de 16 aktiviteter. En sådan opgørelse over aktivitetsniveauet er selvfølgelig helt afhængig af, hvilke aktiviteter der medtages i opgørelsen, samt af hvilke krav til aktivitetsomfang, der bliver stillet for at være aktiv på det enkelte område. For at kunne skelne mellem børn, som er meget aktive eller meget passive i forhold til andre børn, er kravene til aktivitetsomfang her fastlagt relativt stramt.

Resultaterne viser endvidere, at de yngste børn naturligt nok har lidt færre aktiviteter end børn i alderen 13-15 år. Næsten halvdelen af de 7-9årige har højst deltaget i fire af aktiviteterne mod 19% af de 13-15årige. Omvendt har 43% af de 13-15årige deltaget i mindst syv af de 16 aktiviteter, mod kun 14% af de 7-9årige. Børnenes køn har derimod tilsyneladende ingen betydning for, hvor mange aktiviteter de deltager i – drenge og piger er lige aktive. Til gengæld viser undersøgelsen, at bredden i forældres kulturaktiviteter har betydning for, hvor mange forskellige aktiviteter børnene benytter sig af. Med andre ord, er forældrene meget aktive, så er børnene det typisk også.

6.1.1 Sammenfald af aktiviteter

Disse muligheder for aktiviteter i fritiden har en meget forskellig karakter, og det kunne være interessant, hvis man kunne finde nogle grupper af aktiviteter, hvor der er større sammenfald af deltagere, og omvendt, om der er nogle grupper af aktiviteter, hvor der er et mindre sammenfald af aktiviteter, end der ville være tilfældigt. Analysen (Bille et al., 2005, pp 306-308) peger på, at man kan skelne mellem *en gruppe kulturaktiviteter uden for hjemmet*, og en anden gruppe aktiviteter med overvægt på de *elektroniske medier*, men disse to grupper fremstår ikke som to skarpt adskilte dimensioner. Især den sidste gruppe af aktiviteter omfatter meget forskellige aktiviteter – både brug af de elektroniske medier og biografbesøg og brug af megen tid på sport. De relativt små korrelationsværdier i denne gruppe viser også, at børnenes benyttelse af dem ikke udelukker, at de også kan benytte sig af andre aktiviteter eller af andre kombinationer af aktiviteter. Børn, der er aktive på et område, kan således også være aktive på næsten alle de andre områder eller på nogle af dem. Kun gruppen af mere kulturelle aktiviteter uden for hjemmet i den første dimension, synes at udgøre en mere af-

grænset gruppe af aktiviteter. Her indgår bl.a. besøg på kulturinstitutioner som museer og teatre samt interesse for musik, dvs. har været til koncert eller synger eller spiller selv. Med mindre vægt (mindre korrelationsværdi) indgår besøg på folkebiblioteket mindst en gang om måneden. Det er aktiviteter, som børnene formodentlig benytter sig af, fordi forældrene benytter sig af dem, og hvor forældrene tager dem med på f.eks. en kunstudstilling eller på en anden slags museum. Samlet set giver analysen således indtryk af, at der kun til dels er nogle faste mønstre i børnenes kulturaktiviteter. Det er således svært ud fra kombinationer af kulturaktiviteter at skelne mellem forskellige grupper af børn. Det skyldes selvfølgelig, at rigtigt mange børn samtidigt er aktive med mange forskellige af de medtagne aktiviteter.

Det samlede indtryk af børnenes kulturaktiviteter er derfor, at de fleste børn har en bred vifte af aktiviteter. Der er nogle aldersforskelle, som mest viser sig ved, at de ældre skolebørn har flere forskellige aktiviteter end de yngre. Og der er nogle karakteristiske forskelle mellem drenge og pigers interesser. Og så er der sammenhæng med bredden i forældrenes aktiviteter. Jo flere forskellige aktiviteter forældrene har benyttet sig af, jo større sandsynlighed er der for, at børnene ligeledes har benyttet sig af relativt mange forskellige aktiviteter.

6.2 Sammenhængen med forældrenes kulturvaner

Det forekommer selvindlysende, at forældrenes interesser og aktiviteter må have afgørende betydning for, hvilke aktiviteter børnene kommer til at stifte bekendtskab med og kommer til at interessere sig for. I kulturvaneundersøgelserne ligger der nogle enestående muligheder for at belyse sammenhænge mellem børnenes og deres forældres aktiviteter, idet der foreligger oplysninger om kultur- og fritidsaktiviteter fra en af forældrene til alle de børn i alderen 7-15 år, der indgår i undersøgelsen. I Bille et al. (2005, pp 313-320) er denne sammenhæng belyst. Undersøgelsen viser, at der er en stærk sammenhæng mellem børnenes aktiviteter og deres forældres aktiviteter og interesser, hvilket fremgår af tabel 5. For næsten alle de aktiviteter, der indgår i tabellen, gælder det, at betydeligt større andele af børnene har været aktive på et område, hvis forældrene også har været aktive på dette område. For enkelte af aktiviteterne er forskellen mindre markant.

Tabel 5. Andele af børn, der har deltaget i forskellige kultur- og fritidsaktiviteter, afhængigt af, om deres forældre har deltaget eller ej, 2004 (pct).

Børnenes aktivitet inden for det seneste år	Far eller mor har deltaget	Far eller mor har ikke deltaget
Teater	54	27
Kunstudstilling/museum	62	32
Anden slags museum	69	36
Koncert eller musikfestival	41	16
I biografen (seneste mdr.)	58	26
Læser avis (hver uge) 10-15årige	25	10
Læser romaner mv. (hver uge) 10-15årige	52	43
Læser ugeblade (hver uge) 10-15årige	45	36
Folkebibliotek (hver mdr.)	66	29
Dyrker sport/motion mindst fire timer pr. uge (1)	37	33
Sportsarrangement som tilskuer (seneste mdr.)	46	29
Spiller eller synger selv	57	26
Ser tv mindst to timer på en hverdag	45	25
Hører radio mindst 1/2 time på en hverdag (2)	28	17
Ser video eller dvd flere gange om ugen	63	37

Spiller computerspil næsten hver dag (3)	41	31
Benytter internettet i fritiden næsten hver dag	35	19

Kilde: Bille et al. (2005)

(1) Forældre dyrker sport eller motion mindst en til tre gange om måneden

(2) Forældre hører radio mindst to timer om dagen

(3) Forældre spiller computerspil næsten hver måned.

For en del aktiviteter, som teaterbesøg, museumsbesøg, koncerter, biografbesøg, sportsarrangementer som tilskuer etc. kan sammenhængen skyldes at børn og forældre simpelthen besøger disse aktiviteter sammen. Men det er ikke hele forklaringen. Af Bille et al. (2005, p. 317) fremgår det tydeligt, at børn også besøger eller foretager mange af disse aktiviteter sammen med bedsteforældre, andre i familien, venner og kammerater eller med skolen.

For andre aktiviteter som f.eks. selv at spille musik og synge, læsning, mediebrug og sport og motion skyldes sammenhængen mellem børns og forældres aktiviteter i højere grad alene en afspejling af interesser, da det typisk ikke er aktiviteter, som børnene direkte foretager sammen med deres forældre. Der er flere af børnene, der læser skønlitteratur (romaner mv.) hvis forældrene gør det, end hvis forældrene ikke selv læser skønlitteratur hver uge. Men forskellen er ikke så markant. Til gengæld er der en meget klar forskel på, om børnene bruger folkebiblioteket, alt efter om forældrene gør det.

Tabel 5 viser således, at der er en gennemgående klar sammenhæng mellem skolebørnenes aktiviteter og deres forældres kulturaktiviteter. Men det fremgår også, at der ikke er fuldstændig overensstemmelse mellem børns og forældres aktiviteter. En del børn har f.eks. ikke været på museum inden for det sidste år, selv om deres forældre har været det, og en del børn har været på museum, selv om deres forældre ikke har været det.

Men det overordnede indtryk er, at det gennemgående har væsentlig betydning for om børnene deltager i en aktivitet, om forældrene gør det.

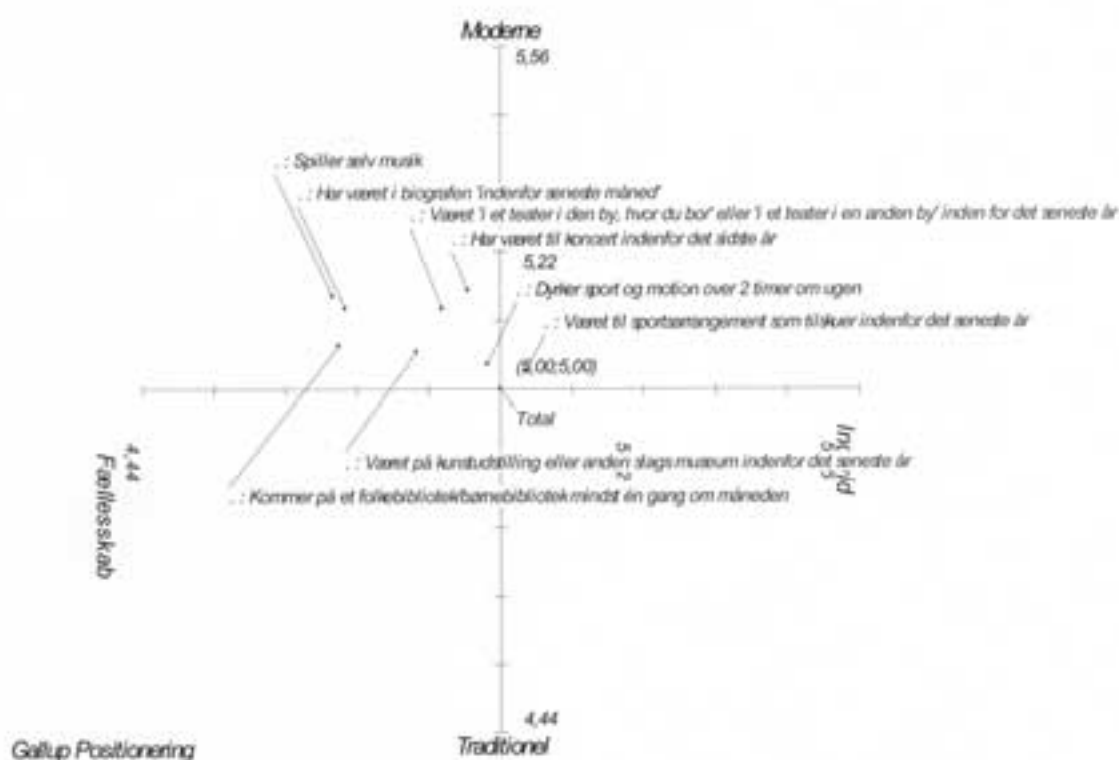
Analyserer man børns kultur- og fritidsaktiviteter i forhold til deres forældres livsstil (altså den ene af forældrene, der har deltaget i undersøgelsen), fremkommer nogle ganske interessante resultater, som afspejler, at det, som børnene foretager sig i deres fritid af kulturelle aktiviteter, har betydelig sammenhæng med deres forældres holdninger og interesser (Bille et al., 2005, pp 348-350). Sammenlignes børnenes og de voksnes aktiviteter i de forskellige livsstilssegmenter, er der således en slående lighed.

Der er anvendt Gallups livsstilssegmenteringsværktøj Kompas, der opdeler befolkningen i otte segmenter på basis af en række spørgsmål om deres holdninger og værdier. De otte segmenter beskrives således med nogle få nøgleord af Gallup²:

- Det moderne segment: Karriere, velbjærgede, luksus
- Det moderne-individorienterede segment: De dynamiske unge, sin egen lykkes smed, pionerer
- Det individorienterede segment: Begrænset samfundsinteresse, mange yngre, jyder og mænd
- Det traditionelle-individorienterede segment: Gør-det-selv og havearbejde, teknologiske skepsis, fædrelandskærlighed, pensionister
- Det traditionelle segment: Hjemlige sysler, traditionelle familieværdier, ældre
- Det traditionelle-fællesskabsorienterede segment: Helsekost og økologi, velfærdssamfundsstøtter, it- og teknologi-skepsis, skrabespil

- Det fællesskabsorienterede segment: Social ansvarlighed og medmenneskelighed, den politiske og grønne forbruger, helse, økologi og ernæring
- Det moderne-fællesskabsorienterede segment: Kulturkonsumenter, akademikere, samfundsenfangede idealister/humanister/vagthunde.

Figur 4. Gallup Kompas. Børns kulturaktiviteter i forhold til forældrenes livsstil.

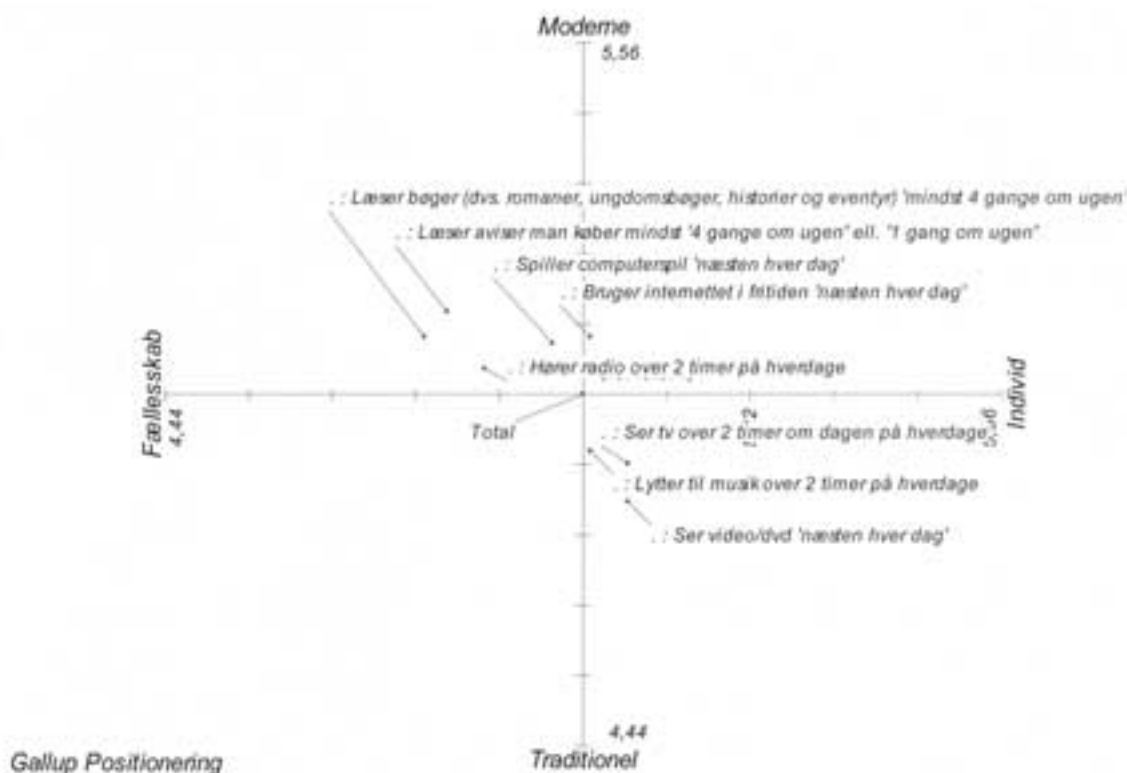
Kilde: Bille et al. (2005)

Det fremgår tydeligt af figur 4, at det er børn af moderne-fællesskabsorienterede forældre, der er mest aktive med forskellige kulturaktiviteter, og ikke overraskende er det også det segment, der for de voksnes vedkommende har det markant største kulturforbrug. Sport og motion dyrkes derimod stort set af alle børn, uafhængigt af forældrenes livsstil.

Ser vi på børns mediebrug i figur 5, er det især læsning, både af bøger og aviser, som børn af moderne-fællesskabsorienterede forældre er aktive med. Computerspil og internet bruges af de fleste børn uafhængigt af forældres livsstil, mens det at se meget tv, lytte meget til afspillet musik og se meget film på video/dvd, især er fremherskende blandt børn af traditionelle-individorienterede forældre.

Figur 5. Gallup Kompas. Børns mediebrug i forhold til forældrenes livsstil.

Kilde: Bille et al. (2005)

Referencer

Bille, Trine, Torben Fridberg, Svend Storgaard og Erik Wulff (2005): *Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter i 2004 – med udviklingslinier tilbage til 1964*, AKF Forlaget, København
 Bille Trine og Erik Wulff (2006): *Tal om børnekultur – en statistik om børn, kultur og fritid*, AKF og Børnekulturens Netværk, København

Noter

¹ For en nærmere beskrivelse af datamaterialet og dataindsamlingen, se Bille et al. (2005).

² Samme tendens gør sig i øvrigt gældende for de voksne, og det gælder generelt for mange af kulturvaneundersøgelsernes resultater, at de samme tendenser findes for både børn og voksne, men ofte i mere markant grad for børnene.

³ I 2004 var der 25% af de voksne, som svarede, at de aldrig brugte en computer i deres fritid. I 1998 var tallet 47%. Ligeledes svarede 89% af børnene i 2004, at de nogle gange bruger en computer i deres fritid. I 2004 havde 36% af børnene computer på deres eget værelse, i 1998 var andelen 18%.

⁴ De 16 aktiviteter er følgende: Teater inden for det seneste år (ikke med skolen), kunstmuseum/udstilling inden for det seneste år, anden slags museum inden for det seneste år, koncert eller musikfestival inden for det seneste år, biografen inden for seneste måned, læser avis næsten hver uge, folkebiblioteket hver måned, dyrker sport eller motion mindst to timer om ugen, sportsarrangement som tilskuer inden for det seneste år, spiller eller synger selv, lytter til musik over to timer på en hverdag, ser tv mindst to timer på en hverdag, hører radio mindst 1/2 time på en hverdag, ser video eller dvd næsten hver dag, spiller computerspil næsten hver dag, benytter internettet i fritiden næsten hver dag.

⁵ For en nærmere beskrivelse af de otte segmenter og Gallup Kompas se Bille et al. (2005, pp321-335).